

คำนำ

วินัยมุข เล่ม ๒ เป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นโท พิมพ์ครั้งนี้
ได้จัดวรรคตอนให้เรียบร้อยดียิ่งขึ้น และแก้ไขอักษรให้ถูกต้องตาม
ความนิยมของชนหมู่มาก ส่วนข้อความคงไว้ตามเดิม มิได้แก้ไข
เปลี่ยนแปลงอย่างไร.

กองตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๑

วินัยมุข เล่ม ๒

สิกขาบทนอกพระปาติโมกข์

อภิธมาจาร

สิกขาบทแผนกนี้ มาในชั้นชกจะเป็นพื้น ไม่ได้บอกจำนวน เหมือนสิกขาบทมาในพระปาติโมกข์ จัดเป็นพวก ๆ ตากิจหรือ วัตถุ เรียกว่าชั้นชกอื่นหนึ่ง ๆ เช่นว่าด้วยทำอุโบสถ จัดไว้พวก หนึ่ง เรียกว่าอุโบสถชั้นชก ว่าด้วยจิวร จัดไว้อีกพวกหนึ่ง เรียก จิวรชั้นชก มาในที่อื่นก็มี เช่นในนิทานต้นบัญญัติแห่งสิกขาบท มาในพระปาติโมกข์บ้าง ในวินิตวัตถุเรื่องสำหรับเทียบเคียงตัดสิน อាប់ติในคัมภีร์วิภังค์บ้าง มาในอรรถกถาที่เรียกวาบาลิมุตตกะบ้าง. จะกล่าวไปตามแนวคัมภีร์ชั้นชก ก็ไม่เหมาะ เพราะประการทั้งหลาย คือ ข้อทั้งหลายที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ชั้นชก อันพ้นจากมุขแห่งปฏิบัติ จะไม่กล่าวถึงก็มี ที่ยังสับสนหรือยังควรจัดเข้าพวกได้อีกก็มี ข้อ นอกคัมภีร์ชั้นชก อันจะเก็บมารวบรวมก็มี ในที่นี้จึงจำเป็นจะจัด หมวดใหม่ สุดแต่จะเหมาะได้อย่างไร แต่จะทำตามวิธีนั้น คือจัด เป็นหมวดกันตามกิจหรือวัตถุ.

และสิกขาบทแผนกนี้ มีรูปเป็น ๒ คือ เป็นข้อห้าม ๑ เป็นข้ออนุญาต ๑. และข้อห้ามนั้นปรับอាប់ติโดยตรงมีเพียง ๒ คือ ฤลลัจฉัย ๑ มีห่าง ๆ และพ้นจากมุขแห่งปฏิบัติ, ทุกกฎ ๑ มีเป็น

พื้นไป ที่ไม่ได้ปรับอาบัติโดยตรง เป็นแต่กล่าวว่ อย่า ๆ ไม่ ๆ เป็นคำแนะนำก็มี เช่นนี้มีอยู่ในกถาทิ้งหลายอันกล่าวเป็นเรื่อง ๆ ไป เมื่อไม่เอื้อเพื่อในที่จะเว้น พระอาจารย์ท่านปรับเป็นทุกกฎ คุจในเสขิยะ. ข้อที่อนุญาตนั้น น่าจะเห็นว่าเป็นประธานประโยชน์ พิเศษ เช่นทรงอนุญาตวัตติกสาฎก ไม่ได้บังคับว่า ภิกษุทุกรูป เมื่อ ถึงฤดูฝนจะต้องมีผ้าอาบน้ำฝน เป็นแต่ถ้าต้องการก็มีได้ ใ้จีวรได้ มากผืนออกไปกว่าไตรจีวร แต่มีอนุญาตบางแห่ง เป็นเหมือนข้อ ห้าม เช่นอนุญาตเพื่อปิดประตูก่อนแล้วจึงนอนในกลางวัน นี้ไม่ใ้ ประโยชน์พิเศษเลย กลับเป็นเครื่องผูกมัด ควรจะว่า " อันภิกษุ ผู้จะพักในกลางวัน พึงปิดประตูเสีย ภิกษุใดไม่ปิด ต้องทุกกฎ " เช่นนี้ความจะชัด แต่อย่างไรจึงเป็นอนุญาตไป ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เป็นเพราะเรียงคำผลออกไป เพราะมีเป็นบางแห่ง พระคันถรจนา- จารย์หมายเอาอนุญาตเช่นนี้กล่าวไว้ว่า ไม่ทำตามต้องอาบัติทุกกฎ. ส่วนอนุญาตมีปริกัปกเห็นได้แท้ เช่นอนุญาตสัตตทาหกาลิกในวิกาล ต่อ เมื่อมีปัจจัยจึงให้ฉันได้ เมื่อปัจจัยไม่มีและฉัน เป็นอันถือประโยชน์ พิเศษเกินไป ท่านปรับทุกกฎชอบอยู่. ยังข้อที่สอนให้ทำว่าควร อย่างนั้น ๆ จะเรียกขออนุญาตโดยอ้อมก็ได้ เมื่อไม่ทำตามข้อ เช่นนี้ จะปรับทุกกฎ เพราะไม่เอื้อเพื่อก็ชอบอยู่ พึงรู้จักขออนุญาต อันใ้ประโยชน์พิเศษ หรือบังคับให้ทำ ดังนี้.

อาบัติที่ปรับแก่ภิกษุผู้ละเมิดในแผนกนี้ มีแต่ถูกลัจจัยกับ ทุกกฎเท่านั้น และถูกลัจจัยก็มีห่าง ทั้งพ้นจากทางแห่งปฏิบัติด้วย

ข้าพเจ้าจักไม่ออกชื่ออาบัติ เว้นไว้แต่ที่เป็นอุลลัจจัย จะบอกให้
แจ้ง ผู้ศึกษาพึงเข้าใจเอาเอง ตามหลักที่กล่าวแล้วในตอนหลัง
เรียงเช่นนี้เห็นว่าจะน่าอ่านน่าฟังกว่า. พึงเข้าใจทุกกฎในที่นี้ว่า เป็น
แต่ลำพังวิติกกมะ คือความละเมิดธรรมเนียม เป็นการเสียหายได้
เพียงไร พึงรู้ดังนี้ :-

ถ้าล่วงแต่บางอย่างหรือบางครั้ง ก็ไม่พอเป็นอะไร แต่ถ้า
ล่วงมากอย่างหรือเป็นนิตย์ไป ธรรมเนียมย่อมกลายเป็น หรือเสื่อม
เสียไป ภิกษุต่างเป็น ๒ พวก คือเคร่งและไม่เคร่ง ก็เพราะพวก
เคร่งยังรักษาธรรมเนียมแข็งแรง พวกไม่เคร่งทอดธุระเสีย ไม่
เอื้อเฟื้อในอันทำตาม. รู้เช่นนี้แล้ว พึงปฏิบัติโดยสายกลาง ไม่ทำ
ตนให้ลำบากเพราะธรรมเนียมอันขัดขวางต่อกาลเทศะ และไม่มัก
ง่ายจนถึงจะทำตนให้เป็นผู้เลวทราม, ปฏิบัติเพียงเท่านี้ ก็เรียกได้ว่า
งาม ยังพอจะสืบอายุพระพุทธศาสนาได้อยู่.

แต่นี้จักแสดงอภิสมจาร คือธรรมเนียมของภิกษุ จัดเป็น
กัณฑ์ ๆ ตามเรื่อง ดังต่อไปนี้

กัณฑ์ที่ ๑๑

กายบริหาร

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้ผมยาว จะไว้ได้เพียง ๒ เดือน หรือ ๒ นิ้ว
อธิบายว่า เมื่อถึงกำหนด ๒ เดือน แม้ผมยังไม่ถึง ๒ นิ้ว ก็
พึงปลงเสีย หรือยังไม่ทันถึง ๒ เดือน แต่ผมยาวถึง ๒ นิ้วแล้ว ก็
พึงปลงเสียเหมือนกัน.

เข้าใจว่า ธรรมเนียมนี้มีขึ้นโดยลำดับกาล ในครั้งแรก พวก
ภิกษุคงไว้ผมยาวกว่านี้ จึงได้มีข้อห้ามไม่ให้หิวผมด้วยหวีหรือด้วย
แปรง ห้ามไม่ให้เสกผมด้วยนิ้วมือโดยอาการว่าหวี ห้ามไม่ให้แต่ง
ผมด้วยน้ำมันเจือขี้ผึ้ง หรือด้วยน้ำมันเจือน้ำ ห้ามไม่ให้ตัดผมด้วย
ตะไกร เว้นไว้แต่อาพาธ และห้ามไม่ให้ถอนผมหงอก กิจเหล่านี้
สำหรับคนผมยาวกว่า ๒ นิ้วทั้งนั้น. และคงไม่มีกำหนดลงเป็นแน่
เป็นแต่เห็นว่ายาวก็ปลงกันเสียคราวหนึ่ง แต่คงไม่ยาวเกินไปจนโกน
ด้วยมีดไม่สะดวก ในพวกนิครนถ์เขาไว้ผมตั้งแต่ ๑ เดือนขึ้นไปหา
๔ เดือน. ผม ๔ เดือนคูปอดสมจะหวีและแต่ง ที่ห้ามไว้.

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้หนวดไว้เครา.

ในข้อนี้ ไม่มีกำหนดชัดเหมือนผม แต่คงไม่ยาวจนถึงจะแต่งให้
มีสัณฐานต่าง ๆ ได้ และโกนด้วยมีดไม่สะดวก. แต่เดิมคงไว้ยาว
จึงมีข้อห้ามไม่ให้แต่งหนวด และห้ามไม่ให้ตัดหนวดด้วยตะไกร.

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้เล็บยาว พึงตัดเสียด้วยมีดเล็กพอเสมอเนื้อ,
และอย่าพึงขัดเล็บให้เกลี้ยงเกลา แต่เล็บเปื้อน จะขัดมลทิน หรือ

จะแคะมูลเล็บ ใค้อยู่ นี่เป็นกิจที่ควรทำ.

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้ขนจมูกยาว พึงถอนเสียด้วยแหนบ.

ขนจมูกนี้ แสดงในตำราสรีรศาสตร์ว่า มีประโยชน์รับธาตุอันตามอากาศที่สุดเข้าไปในเวลาหายใจไว้ ไม่ให้เข้าไปในปอด แต่มีข้อห้ามอย่างนี้ คงฟังขณที่ยาวออกมานอกช่องจมูก.

ข้อ ๑ อย่าพึงให้น้ำเสียซึ่งขนในที่แคบ คือในร่มผ้าและที่รักแร้ เว้นไว้แต่อาพาธ. ในเวลาเช่นนั้น จะให้น้ำเสียเพื่อทายหรือพอกยา ใค้อยู่ แต่ในที่อื่น ที่แคบหมายเอาช่องทวารหนัก ห้ามถอนขนของทวารหนักก็เป็นได้.

ข้อ ๑ อย่าพึงตัดหน้า อย่าพึงไล้หน้า อย่างพึงทาหน้า อย่าพึงย้อมหน้า อย่าพึงเจิมหน้า อย่าพึงย้อมตัว เว้นไว้แต่อาพาธ.

ตัดหน้านั้น คือใช้แป้งผงลูบให้ผิวมันวล. ไล้หน้านั้น พึงเห็นเช่นใช้ฝุ่นละลายน้ำทาแห้งแล้วลูบให้เสมอ ทำให้ผิวหน้าขาว เราเรียกว่าตัดหน้าเหมือนกัน ตามปกติไม่ได้ใช้ เขาตัดอย่างนี้แต่หน้าของเด็ก โคนจุกและหน้าของละคร แต่ในบาลีท่านเรียกแยกกัน ช่างสมนี้กระไร ไล้หน้าแท้ ๆ. ทาหน้านั้น เช่นทาแป้ง. ย้อมหน้านั้น เช่นทาขมิ้น. เจิมหน้านั้น เช่นเจิมด้วยกระแจะที่ผู้ใหญทำให้ผู้น้อยในคราวมงคล แต่ในบาลีว่า เจิมด้วยมโนศิลา คือน้ำยาหรือสีที่ใช้เขียนรูปภาพ ขื่อนี้แปลกอยู่ เคยได้ยินแต่พวกฮินดู เจิมหน้าด้วยมูลโค. การเขียนหน้า ป้ายหน้าด้วยสีนั้น ดูแก่กว่าครั้งพุทธกาล เขาใช้เพื่อจะทำหน้าให้ขึงขัง หรือน่ากลัวขึ้นกว่าปกติ พวก

จินตเคยได้ใช้มาแล้ว พวกจึงเล่นเกมเรื่องโบราณจึงเขียนหน้า. ย่อม
ตัวนั้น ฟังเห็นเช่นทามิน. ข้อเหล่านี้ ห้ามเฉพาะเพื่อทำให้สวย
อาหารเช่นเป็นโรคที่ผิว จะทายเป็นต้นว่าไฟลได้อยู่ ในบาลีกถ่าว
ไว้เฉพาะหน้า แม้ตัวก็เหมือนกัน.

ข้อ ๑ อย่าฟังแต่งเครื่องประดับต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตุ่มหู
สายสร้อย สร้อยคอ สร้อยเอง เข็มขัด บานพับ [สำหรับรัดแขน]
กำไลมือ และแหวน.

ข้อ ๑ อย่าฟังส่องดูเงาหน้าในกระจกหรือในวัตถุอื่น อาหาร
เป็นผลที่หน้า จะส่องดูผลเพื่อตรวจหรือเพื่อททยา ปิตยา ได้อยู่.

ครั้งยังไม่มีการจกเงา เขาทำแผ่นทองเหลืองกลมขัดขัดเงาจน
ส่องเห็น เรียกว่าแว่น ใช้ส่องดูเงาหน้า ในแว่นนี้บ้าง ในน้ำบ้าง
ในบาลีจึงกล่าวห้ามไม่ให้ส่องดูเงาหน้าในของเช่นนั้น. การส่องเงา
หน้านี้เนื่องในการแต่งตัวนั่นเอง ห้ามแต่งตัวแล้ว จึงห้ามส่องเงา
หน้าด้วย ทรงอนุญาตให้ส่องได้เมื่ออาหาร ชื่อว่าทรงอนุญาตให้
ส่องเพื่อทำธุระได้ เพราะเหตุนั้น จะส่องกระจกโกนหนวดโกนผม
ที่ตนทำเองเพื่อสะดวก เห็นไม่มีโทษ แต่ไม่ส่องก็ทำได้เหมือนกัน.

ข้อ ๑ อย่าฟังเปลือยกายในที่ไม่บังควร ในเวลาไม่บังควร
ถ้าเปลือยเป็นวัตรเอาอย่างเดิรถีย์ ต้องถูกล้างจย ถ้าเปลือยทำกิจ
แก่กัน คือ ไหว้ รับไหว้ ทำบริกรรม ให้ของ รับของ และ
เปลือยในเวลาฉัน ในเวลาดื่ม ต้องทุกกฎ. แต่ในเรือนไฟและในน้ำ
ทรงอนุญาตให้เปลือยกายได้ จะทำบริกรรม คือ นวดพื้นหรือประคบ

ให้กันในเรือนไฟ และจะทำบริกรรม คือ ถูตัวให้กันในน้ำก็ได้ไม่ต้อง
อาบัติน้ำข้างต้น ปิดกายด้วยผ้าแล้ว พ้นจากความเปลือย.

เรือนไฟนั้น เป็นที่อบกายให้ร้อนเหงื่อตก อย่างเข้ากระโจม
ที่ใช้อยู่ในประเทศนี้ในกาลก่อน ทรงอนุญาตเป็นพิเศษ ไม่ต้อง
ปาจิตติยะ เพราะผิงไฟ และไม่ต้องทุกกฏ เพราะเปลือยกายทำ
บริกรรมแก่กัน.

ธรรมเนียมอาบน้ำของภิกษุครั้งก่อน เมื่อยังไม่ได้ใช้อดีตเรกจิรวร
พุ่มเพ็ชร์ เปลือยกายอาบน้ำ ไปถึงทำน้ำแล้ว เลือกที่สงัดหรือรอ
เวลาสงัด เปลื้องผ้าห่มออกผิงไว้ แก่ประคดเอววางไว้บนนั้น ไปที่
ใกล้น้ำ แล้วนั่งยอง เปลื้องผ้าห่มออก มีที่พอจะผิงได้ ก็จึงผิงไว้
ที่ผิงไม่มี ก็จับวางไว้แล้วค่อยลงไปในน้ำ รวามิดสะคือ หันหน้ามา
ทางฝั่ง ระวังผ้าห่มของตน ค่อยดำลงแล้วลุกขึ้น อาบโดย
เรียบร้อย ครั้นเสร็จแล้วขึ้นจากน้ำนั่งยอง จับผ้าห่มเข้าวางกาย
แล้วลุกขึ้นยืน นุ่งเรียบร้อยแล้ว คาดประคดเอง ห่มจีวรแล้ว
จึงไป.

ภายหลังทรงอนุญาตที่อาบน้ำขึ้นในอาราม มีกำแพงก่อด้วยอิฐ
หรือด้วยศิลาหรือมีฝาไม้บัง คาดพื้นเพื่อกันลื่น ด้วยของ ๓ อย่างนั้น
อย่างใดอย่างหนึ่ง และทำท่อสำหรับไขน้ำอาบออกไป.

และมีข้อห้ามภิกษุผู้อาบน้ำ ไม่ให้สีกายในที่ไม้บังควร เช่น
ต้นไม้ เสา ฝาเรือน และแผ่นกระดาน ไม่ให้สีกายด้วยของไม้
บังควร เช่น ไม้ทำเป็นรูปมือ หรือจักเป็นพินม้งกรและเกลียวเชือก

ที่คม เอาหลังต่อหลังสีกันก็ห้าม. เกลียวผ้าและผ้ามือ เป็นของ
ที่ใช้ได้.

ข้อ ๑ อย่าพึงนุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ อย่าพึงห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์.

ด้วยข้อนี้ เป็นห้ามเครื่องนุ่งห่มของคฤหัสถ์ เช่น กางเกง
เสื้อ ผ้าโพก หมวก ผ้านุ่งผ้าห่มสีต่าง ๆ ชนิดต่าง ๆ และอาการ
นุ่งห่มต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ของภิกษุ. แต่ในวิภังค์แห่งสิกขาบทว่าด้วยขอ
จีวร [ที่ ๖ แห่งจีวรวรรคนิสสัคคิกกัณฑ์] กล่าวว่า ถ้าถูกโจรชิง
จีวรไปหมด พอจะปิดกายด้วยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งได้พลาง เป็น
ต้นว่าผ้าต่างชนิดที่ไม่ได้ใช้เป็นผ้าห่ม โดยที่สุคติใบไม้ก็ให้ปิด ยัง
จะทำได้ ห้ามมิให้เปลือยกายมา ถ้าทำเช่นนั้นต้องทุกกฎ.

ข้อ ๑ ถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อน้ำมีอยู่ จะไม่ชำระไม่ได้ เว้น
ไว้แต่หาน้ำไม่ได้ หรือน้ำมี แต่ไม่มีภาชนะที่จะตัก เช่นนี้ เช็ดเสีย
ด้วยไม้หรือด้วยของอื่นเพียงเท่านั้นก็ได้.

ข้อ ๑ อย่าพึงให้ทำสังตกรรมในที่แคบ หรือในที่ใกล้ที่แคบ
เพียง ๒ นิ้ว อย่าพึงให้ทำวัตรกรรม. ให้ทำ ต้องถูกลัจฉัย.

ที่แคบนั่น หมายถึงเอาทวารหนัก ห้ามสังตกรรมในที่แคบนั่น
คือ ห้ามการผ่าตัดทวารหนักด้วยศัสตรา ในที่ใกล้ทวารหนักเพียง ๒
นิ้วก็ห้าม. ห้ามวัตรกรรมนั้น พระอรธกถาจารย์แก้ว่า ห้าม
ผู้กรัดที่ทวารหนัก. อธิบายตามมติของท่านว่า ให้ผ่าหรือตัดหัว
ริดสีดวงอก เป็นให้ทำสังตกรรมในที่แคบ ให้ผู้กรัดหัวริดสีดวงอก
นั้น เพื่อให้แห้งแล้วหลุดเอง เป็นให้ทำวัตรกรรม ห้ามทั้ง ๒ อย่าง

แต่จะหยอดน้ำค้างให้กัดหรือจะผูกไว้ด้วยด้าย [เพื่อมิให้หัดเข้าไปเสียบ] ให้อยู่, หากหัวนั้นหลุด ก็เป็นอันหลุดด้วยดี ใช้ยามหรือยาทาแม้ออดชูดอันทายาเหน็บเข้าในทวารหนัก หรือใช้หลอดสอดเข้าไปหยอดน้ำค้างหรือน้ำมันก็ได้ โดยนัยนี้ จะเจาะกล่อนเอาน้ำออก จะผ่าเอาเม็ดนี้ว้อออก เป็นอันห้ามทั้งนั้น. แต่ศัพท์ว่าวัตติในที่อื่น เป็นชื่อแห่งกระเพาะเบา ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ห้ามวัตติกรรมนั้น ได้แก่ห้ามสวนทวารเบา การนี้พวกหมอรู้อัจฉิกทำกันมาแล้ว ครั้งยังไม่มีการเครื่องมือที่ดีกว่า ได้ยินว่าเขาใช้ใบไม้อันเป็นหลอดเช่นใบหอม เช่นเดียวกับใช้ลำไม้หรือต้นหญ้าอันเป็นหลอด สวนทางทวารหนัก ครั้งพุทธกาล ความรู้ในการผ่าตัดบาดแผลของแพทย์มีแล้ว แต่คงยังไม่ชำนาญ ทำในที่สำคัญเช่นนั้น คนเจ็บคงเป็นอันตรายมากกว่า หาย จึงได้ห้ามและปรับอาบัติแรงด้วย. แต่ในบัดนี้ มีแพทย์ผู้ชำนาญในทางนี้มาก ข้อนี้ก็กลับขัดขวางแก่ความรอดจากอันตรายของคนไข้เสียอีก. เครื่องในที่เช่นนี้ เกินพอดี.

ข้อ ๑ เป็นธรรมเนียมของภิกษุ ต้องใช้ไม้ชำระฟัน. ของเดิมไม่ใช่ไม้สีฟัน เช่นในประเทศของเรา เป็นไม้ชนิดหนึ่ง เนื้ออ่อนอย่างไม้โสนหรือรากลำภู ฟันกัดแหลก ทำเป็นอันยาวขนาดพลูจิบของเรา ใช้กัดเหมือนกัดพลูนั้นเอง เคี้ยวจนแหลกแล้วคายอย่างเดียวกับเคี้ยวหมากคายหมาก ไม้ชนิดนั้นเป็นเครื่องชำระฟันได้ดี. ในบาลีพรรณนาประโยชน์แห่งการเคี้ยวไม้ชำระฟันว่า ฟันคูได้ไม่สกปรก ปากไม่เหม็น เส้นประสาทรับรสหมดจดดี เสมหะไม่

หุ้มอาหาร ฉันทอาหารมีรส. ไม้ชำระฟันนั้น ห้ามไม่ให้ใช้ของยาว หรือสั้นเกินไป มีกำหนดให้ใช้ยาว ๔ นิ้วขึ้นไปหา ๘ นิ้ว. อาการที่ใช้ ๆ เคี้ยวพร่ำเพรื่อไม่เฉพาะเวลาฉันทอาหารแล้ว อย่างเคี้ยวหมาก เคี้ยวเมียง จึงมีห้ามไม่ให้เคี้ยวไม้ชำระฟันในปัจจุณ.

อนึ่ง น้ำที่จะใช้ดื่ม ให้กรองก่อน จึงทรงอนุญาตผ้ากรองไว้ สำหรับ ไม่ใช่เพียงจะป้องกันตัวสัตว์ ยังต้องการของที่สะอาดด้วย.

กัณฑ์ที่ ๑๒

บริขารบริโภก

จีวร

บริขารของภิกษุ ที่เป็นของจำเป็นจะต้องมี และจัดว่าเป็น
บริขารดั้งเดิม อย่างหนึ่งคือจีวร ผู้มุงอุปสมบทจำเป็นจะต้องมีจีวร
ให้ครบจำนวนก่อน.

จำนวนจีวรนั้น เข้าใจว่า ในคราวแรก คงมีแต่ ๒ ผืน ผ่า
นุ่งผืนหนึ่ง ผ่าห่มผืนหนึ่ง. ข้อนี้สมด้วยคำในพระสูตรที่กล่าวว่า
เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรจีวร เสด็จ
เข้าไปสู่กรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต. ผู้ไม่คุ้นเคยด้วยธรรมเนียมนี้ จะพึง
เห็นว่ามีไปทั้งตัวไม่มีอะไรคลุมหรือ. เป็นเช่นนั้นจริง อย่างว่า
ถึงธรรมเนียมเมื่อครั้งสองพันสี่ร้อยปีขึ้นไปเลย เมื่อราว ๖๒ ปีขึ้นไป
[แต่ พ.ศ. ๒๔๕๖] ในกรุงสยามของเรานี้เอง คฤหัสถ์ทั้งชั้นสูง
ทั้งชั้นต่ำ ไปข้างไหน ที่สุดเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินในท้องพระโรง
ยังมีแต่ผ้านุ่งกับผ้าห่มที่คาดเอว เปิดตัวไม่มีอะไรคลุม ในครั้งนั้น
หาใครเห็นว่ามีนุ่งกลีดย่นอายุไม่ ครั้งปฐมโพธิกาล ภิกษุจะเข้า
บ้านเพื่อบิณฑบาต คงนุ่งอันตราวาสกเรียบร้อยแล้ว ถือบาตรกับ
จีวรเดินไป เปิดตัวเปล่า เมื่อจวนถึงบ้าน จึงหยุดยืนห่มจีวร
ถือบาตรเข้าไป ธรรมเนียมนี้กล่าวไว้ในบาลีและอรรถกถา กลับ
ออกมาแล้ว ทำอย่างไร หาได้กล่าวไว้ไม่ กล่าวแต่เพียงว่า ไป

ทำภักติก ๓ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วจึงกลับ น่าจะเปลื้องจีวรถือไปเหมือนเมื่อมา. ในสมัยที่คนใช้เสื้อผ้าแล้ว ท่านเรียงความบาติข้อนี้ กล่าวว่าทรงนุ่งห่มหรือครองผ้า ตามสมณวัตรแล้ว. ยังมีเรื่องในพระวินัยรับสมอ้ออีก ในเวลาจะทำวินัยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ควรจะแสดงเคารพ ให้ภิกษุทำผ้าอุตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่ง ไม่ได้พุดถึงสังฆาฏิเลย. ในคราวเป็นลำดับมา ทรงอนุญาตผ้าสังฆาฏิเดิมขึ้นอีกผืนหนึ่ง เพื่อใช้ในฤดูหนาว. มีเรื่องเล่าว่า ทรงลองห่มจีวรดู ในหน้าหนาวจัด ในที่แจ้งชั้นหนึ่ง พอช่วยยามหนึ่ง ตลอดราตรี ๓ ชั้นจึงพอ จึงทรงอนุญาตสังฆาฏิ ๒ ชั้น. เพิ่มขึ้นอีกผืนหนึ่ง เข้ากับอุตราสงค์ชั้นเดียว จะได้เป็น ๓ ชั้น. จำนวนจีวร ๓ ผืนนี้คงที่ตลอดมา เรียก "ติจีวร" แปลทับศัพท์ว่า ไตรจีวร คือ จีวร ๓ ผืน มีชื่อว่าสังฆาฏิ เป็นผ้าสำหรับใช้ห่มหนาวหรือซ้อนนอก ๑ อุตราสงค์ เป็นผ้าห่ม ๑ อันตราสก เป็นผ้าห่ม ๑. สังฆาฏินั้น แม้เป็นของทรงอนุญาตขึ้นแล้ว แต่ใช้อย่างไรได้ความไม่ชัด ในพระสูตรกล่าวว่า พระสาวกปุถุชนพระศาสดาเสด็จนั่งบ้าง ผทมบ้าง, ในพระวินัยกล่าวว่า ใช้ซ้อนห่มเข้าบ้าน แต่ในเวลาเข้าประชุมสงฆ์ในอาราม ใช้อย่างไรไม่กล่าวถึง ไม่ได้กล่าวว่าใช้พาดบ่า และมีภิกษุในเมืองเราเท่านั้นใช้พาดบ่า พระพม่า พระลังกา ใช้ห่มซ้อนไปด้วยกันในเวลาเข้าบ้าน ในวัดไม่ได้ใช้.

ประมาณไตรจีวรนั้น ฟังรู้ดังนี้: ประมาณอุตราสงค์กล่าว

ตามประมาณสุคตจิวร ในปาติโมกข์ยาว ๕ คืบ กว้าง ๖ คืบ โดย
สุคตประมาณ. โดยการชันสูตรก็ดี โดยได้เห็นตัวอย่างพระพุทธรูป
โบราณในประเทศอินเดียก็ดี ได้ความว่า ใช้ผ้าแคบสั้นเท่านี้เอง
แต่หาได้ห่มม้วนลูกบวบเหมือนทุกวันนี้ไม่ ใช้ห่มโดยวิธีอื่นดังจะ
กล่าวข้างหน้า. เมื่อเข้าใจว่า พระศาสดาใหญ่กว่าพระสาวกเป็น
อันมาก พวกภิกษุจึงขยายส่วนจิวรของตนกว่าประมาณนั้นออกไป
ได้ เพราะประมาณมีจำกัดด้วยขนาดสุคตจิวร เมื่อเป็นเช่นนี้ จึง
ต้องห่มม้วนลูกบวบ. ประมาณที่ใช้ในเมืองเรายาวไม่เกิน ๖ ศอก
กว้างไม่เกิน ๔ ศอก แต่อย่างนั้นยังใหญ่ ต้องลดลงมาอีกตาม
เหมาะแก่ขนาดบุคคล แต่ไม่กำหนดแน่ สำหรับพระขนาดกลาง
ลดด้านยาว ๑ คืบ ด้านกว้าง ๘ นิ้ว เป็นพอเหมาะ. เหตุใช้จิวรกว้าง
ยาวกว่าเดิมไม่แจ้ง อนุมารว่า ผ้าห่มแคบสั้นหลุดง่ายกระมัง ใน
ครั้งรจนามหาอรรคถา ได้ใช้มาแล้ว จึงมีคำกล่าวถึงห่มจิวร
อันมีประมาณพอดีแล้วม้วนพาดชายไว้บนแขน, ประมาณสังฆาฎิกง
เช่นเดียวกับอุตตราสงค์.

ประมาณอันตราวาสก ไม่มีซัดเหมือนประมาณอุตตราสงค์
แต่รู้ได้โดยนัย คือกว้างยาวพอนุ่งข้างบนปิดสะดือ ข้างล่างปก
หัวเข่าได้ แต่ไม่เกินไปจนถึงทำให้รุ่มร่าม ได้เห็นพระพุทธรูป
โบราณที่กล่าวถึงนั้น ครองอันตราวาสก หาได้ม้วนชายเหมือน
ครองกันบัดนี้ไม่ ในที่ผ้าม้วนเข้ามาถูกรูอยู่ ได้ชันสูตรดู ได้
ความว่า ใช้ผ้าสั้นนุ่งจับชายเสมอกันแล้ว รวบเข้ามา คล้ายจีบ ไม่

ได้ม้วน. ในคัมภีร์วิภังค์ก็กล่าวแต่เพียงว่า " ฟิงนุ่งเป็นปริมณฑลปิด
มณฑลสะดือ มณฑลเข้า." ถ้าอันตรายสกแคบสั้นจริง ประมาณ
ก็แลเห็นอีกทางหนึ่ง เทียบด้วยผ้าอาบนํ้าฝนยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบ
ครึ่ง โดยสุคตประมาณ, เมื่อขยายประมาณอุตราสงค์ออกไป
แล้ว ประมาณอันตรายสก ก็ควรจะขยายออกตามกัน และสมที่
จะขยายก่อนอุตราสงค์อีก, ประมาณที่ว่าเป็นขนาดใช้ในเมืองเรา
ยาว ๖ ศอก กว้าง ๒ ศอก สำหรับพระขนาดกลางเช่นข้าพเจ้า อยู่
ข้างจะใหญ่เกินไป ผ้าหนาครองออกจะปักปุย ลดลงเพียงยาว ๕
ศอกขึ้นไปถึง ๘ นิ้ว กว้าง ๑ ศอกคืบ ๔ นิ้วพอดี คนสูงต้อง
การขยายส่วนกว้าง คนอื่นต้องการขยายส่วนยาว.

ผ้าสำหรับทำจีวรนุ่งห่มนั้น ทรงอนุญาตไว้ ๖ ชนิด คือ โขมะ
ผ้าทำด้วยเปลือกไม้ ๑ กัปปาสิกะ ผ้าทำด้วยฝ้าย ๑ โกเสยยะ ผ้า
ทำด้วยใยไหม ๑ กัมพละ ผ้าทำด้วยขนสัตว์ ยกผมและขนมนุษย์
เสียด ๑ กาณะ ผ้าทำด้วยเปลือกป่าน ๑ ภังคะ ผ้าที่ทำด้วยของ ๕
อย่างนั้น แต่อย่างไรอย่างหนึ่งปนกัน ๑.

ผ้าโขมะนั้น ฟิงเห็นตัวอย่างเช่นผ้าลินิน. ผ้ากัปปาสิกะนั้น
เห็นกันตื่นแล้ว. ผ้าโกเสยยะนั้น คือแพร. ผ้ากัมพละนั้น ฟิงเห็น
เช่นสักหลาดและกำมะหริศ, ผ้าสาณะนั้น เมื่อก่อนเคยเห็นเป็นผ้า
เนื้อสาก แต่ในบัดนี้หาเห็นอีกไม่. ผ้าภังคะนั้น ตัวอย่างเช่นผ้าด้าย
แกมไหม.

เครื่องนุ่งห่มที่ทำด้วยของอื่นนอกจากผ้า ๖ ชนิดนี้ ห้ามไม่

ให้ใช้ ที่ระบุไว้ในบาลีเป็นของที่พวกเดียรถีย์ใช้กันอยู่ คือการรอง เปลือกต้นไม้กรอง ผลไม้กรอง ผ้ากำพลทำด้วยผมคน ผ้ากำพล ทำด้วยขนหางสัตว์ ปีกนกเค้า หนังเสือ ผ้าทำด้วยปอ, นุ่งห่ม ผ้าเหล่านี้ต้องถูตัจฉัย ส่วนผ้าทำด้วยปอนั้น ในที่อื่นห้ามไม่ให้ใช้ ด้วยเป็นวัตถุแห่งทุกกฎ นี้ทำให้ลงสันนิษฐานว่า นุ่งห่มของเหล่านี้ ด้วยอำนาจสมาทานเป็นวัตร ต้องถูตัจฉัย, เป็นแต่สักว่านุ่งห่ม ต้องอาบัติทุกกฎ จุดเดียวกับความเปลือยกาย เป็นวัตถุแห่ง ถูตัจฉัยก็มี แห่งทุกกฎก็มี ดังกล่าวแล้วในกัณฑ์ที่ ๑๑ อันกล่าว ถึงกายบริหาร.

ผ้าไตรจีวรนั้น ตรัสสั่งไว้ให้เป็นของตัด ถ้าอาจอยู่ ให้ตัด ครอบทั้ง ๓ ถ้าผ้าไม่พอ ให้ผ่อนตัดแต่ ๒ ผืน หรือผืนเดียวตามแต่ จะทำได้ แม้อย่างนั้นไม่พอ ให้ใช้ผ้าเปลาะ.

จีวรนั้น โปรดให้ตัดเอาอย่างคันทนาของชาวมคธ คือเป็น กระทบมีเส้นคั่น กระทบใหญ่ เรียกว่ามณฑล, กระทบน้อย เรียกว่า อัทธมณฑล. มีเส้นคั่นในระหว่างจุดคันทนาขวาง เรียกว่าอัทธมกุลี, รวมมณฑล อัทธมณฑลและอัทธมกุลี เรียกว่าขัณฑ์ ในระหว่าง ขัณฑ์และขัณฑ์ มีเส้นคั่นจุดคันทนาขึ้น เรียกว่ากุลี. จีวรผืนหนึ่งให้มี ขัณฑ์ไม่น้อยกว่า ๕ เกินกว่านั้นใช้ได้ แต่ให้เป็นขัณฑ์ขอน คือ ๗, ๙, ๑๑ ขัณฑ์มาก ควรใช้ในยามหาผ้าขึ้นใหญ่ไม่ได้, ผ้าขอบจีวร เรียกว่าอนุวต. ขัณฑ์เหล่านั้น ยังได้ชื่อต่างออกไปอีก ขัณฑ์ กลาง ชื่อวิวัฏฐะ ขัณฑ์ริมทั้ง ๒ ข้าง ชื่ออนุวิวัฏฐะ อีกอย่างหนึ่ง

เฉพาะ ๕ ชั้นๆ กลาง ชื่อคีเวยยะ เพราะเมื่อห่มจีวร
อัทธมณฑลของชั้นนั้นอยู่ที่คอ. ชั้นที่ถัดออกมาทั้ง ๒ ข้าง ชื่อ
ชังกษยยะ เพราะอัทธมณฑลของ ๒ ชั้นนั้น อยู่ที่แขงในเวลา
ห่ม, ชั้นที่ถัดออกมาอีกทั้ง ๒ ข้าง ชื่อพาหั้นตะ เพราะอัทธมณฑล
ของ ๒ ชั้นนั้น อยู่ที่แขนในเวลาห่ม. ฝ่ายพระอรรถกถาจารย์กล่าว
ว่า คีเวยยะเป็นแผ่นผ้าเย็บทาบลงในที่ตรงหุ้มคอ ชังกษยยะเป็น
อรรถกถานัยนั้น น่าจะเห็นได้ว่า ได้แก่นูวาทด้านบนและด้านล่าง
โดยลำดับกัน มากกว่าแผ่นผ้าอันเย็บทาบลงต่างหาก ถ้าสันนิษฐาน
ตามทางนี้ หาหั้นตะก็พึงได้แก่นูวาทด้านสกัดทั้ง ๒. อย่างไรชอบ
แก่เหตุ ข้าพเจ้าขอฝากนักวินัยไว้พิจารณาต่อไป. ในที่นี้ มีแบบ
จีวรที่ใช้อยู่บัดนี้ไว้ให้ดูด้วย.

๑. อัฏฐมณฑล คีเวยยกะ
๒. มณฑล วิวัฏฐะ
๓. อัฏฐมณฑล ชังเมยยกะ
๔. มณฑล อนุวิวัฏฐะ
๕. อัฏฐมณฑล พาหันตะ
๖. มณฑล อนุวิวัฏฐะ
๗. อัฏฐกุกฺติ
๘. กุกฺติ
๙. อนุวาต
๑๐. รังคุม
๑๑. ลูกุม

ในครั้งแรก ดูเหมือนเป็นแต่เพียงตรัสให้ตัด พออย่าให้เป็น
ผ้าทั้งผืน เหตุนั้น จึงมีพระบัญญัติห้ามไม่ให้ทรงจีวรมีชายไม่ได้ตัด
มีชายยาว มีชายเป็นลาดดอกไม้ มีชายเป็นแผ่น. ต่อมาตรัสสั่งให้
ตัดจีวรเอาอย่างอันนาของชาวมคธ สันนิษฐานตามชื่อว่า คีเวยยกะ
และพาหันตะดูเหมือนเฉพาะอุตสาหกรรม แต่อันตราวาสก ก็คงทำ
ตามอย่าง สังฆาฎิกงเป็นผ้าท่อนเย็บเปลาะอย่างที่ใช้อยู่ในทุกวันนี้.

ส่วนผ้านุ่งผ้าห่มอย่างอื่น คือ ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปาวาร ผ้า
โกเชาว์ ที่ขนไม่รุงรัง หาที่ชำระบุนให้ตัดจตุไตรจีวรไม่.

จีวรนั้น ตรัสให้ข้อมด้วยของ ๖ อย่าง ๆ ใดอย่างหนึ่ง คือ
รากหรือเง่า ๑ ต้นไม้ ๑ เปลือกไม้ ๑ ใบไม้ ๑ ดอกไม้ ๑

ผลไม้ ๑ ให้เอาของนี้แช่น้ำเคี้ยวไฟ. ในบาลี หาได้ระบุชื่อแห่งเครื่องข้อม ๖ อย่างเหล่านี้ไม่ จีวรที่ข้อมแล้ว มีสีเป็นอย่างไร ก็ไม่ได้กล่าว เป็นแต่เรียกว่ากาสาชะบั้งบ กาสาชะบั้ง ที่แปลว่าข้อมด้วยน้ำฝาด และห้ามสีบางอย่างไว้ คือสีคราม สีเหลือง สีแดง สีบานเย็น [แดงฝาง] สีแสด สีชมพู สีดำ โดยนัยนี้ ต้องเป็นของพ้นจากสีเหล่านี้ แต่สีที่รับรองกันเป็นสีเหลืองเจือแดงเข้มหรือสีเหลืองหม่น พึงเห็นเช่นสีที่ข้อมแก่นขนุน อันเรียกว่ากรัก.

จีวรนั้น ไม่โปรดให้เป็นของกาวาว จึงทรงห้ามไม่ให้ใช้จีวรดอกเป็นลายรูปสัตว์ เป็นลายดอกไม้ เว้นไว้แต่เป็นดอกเล็ก ๆ ที่ไม่กาวาว เช่นดอกเมื่อดุสิตไทย หรือเป็นริ้ว เช่นแพรโล่. อุตตราสงค์และสังฆาฏิ มีห่วงและค้อมสำหรับกมัดได้ มีที่ตรงไหนไม่ได้กล่าวไว้ชัด แต่ทรงอนุญาตเพื่อกันลมพัดจีวรปลิว จึงได้ความว่ามีชายล่าง ครึ่งยังห่มผ้าแคบสั้นจำเป็นแท้. แต่ในบัดนี้ มีชายล่างแห่งหนึ่ง ที่ขอบอนุวาดด้านบนตรงซ้นกึ่งกลางแห่งหนึ่ง ห่วงติดไว้ขวา ลูกติดไว้ซ้าย จงดูในแบบ. ลูกค้อม ห้ามไม่ให้ใช้ของงดงาม ในบาลีระบุให้ใช้ของที่ทำด้วยกระดูก งา เขา ไม้ไผ่ ไม้รวก ไม้แก่น ครั่ง กะลา โลหะ สังกะสี หรือด้ายถัก ใดๆอย่างหนึ่ง. สำหรับกับอันตราวาสก ทรงอนุญาตประคดเอาไว้ ๒ ชนิด คือ ประคดแผ่น [เช่นที่เรียกว่าประคดลังกา] ๑ ประคดไส้สุกร ผ้าเย็บเป็นปลอก ๑ ห้ามประคดถักจิตรมีชนิดต่างๆ ในเมืองเรา ใช้ผ้าหรือแพรแถบแคบเป็นประคดไส้สุกร. ลูกถวิลที่ผูกสายประคด

ก็มีห้ามไม่ให้ใช้ของงดงาม ควรทำด้วยของอย่างเดียวกับลูกคุมจีวร.

อาการครองจีวรอย่างไร ในบาลีไม่ได้กล่าวไว้ชัด มีใน
เสขยวัตรเพียงว่า ให้ทำความสำเหนียกว่า จักนุ่งจักห่มให้เป็น
ปริมณฑล คือเรียบร้อย, ในวิภังค์แห่งสิกขาบทนี้ ก็เพียงว่า พึง
นุ่งปิดสะคือและปกหัวเข้าให้เรียบร้อย พึงทำชายทั้งสองให้เสมอกัน
ห่มให้เรียบร้อย. ในการแสดงเคารพหรือทำวินัยกรรม ให้ห่มคอง,
ในการเข้าบ้าน กล่าวแต่เพียงว่า ห่มสังฆาฏิทั้งหลายทำให้มีชั้นแล้ว
กัลลคฺคุม แต่กำซบไว้ให้ปิดกายด้วยดี ห้ามไม่ให้เปิดไม่ให้เว็กผ้าขึ้น
อาการเหล่านี้ให้สำเร็จสันนิษฐานว่า ห่มคลุมทั้งสองบ่า. โดยอาการ
ได้เห็นตัวอย่างและชั้นสูตรได้ ได้ความว่า ครั้งยังใช้จีวรเล็กนุ่งจับ
ชายผ้าพอเท่ากันแล้ว ก็จีบหรือทบเข้ามาเหน็บที่สะคือแล้วรัดประคด
เอว ประคดเอวเป็นของมีประโยชน์แท้ จึงมีห้ามว่า อย่าไม่รัด
ประคดเข้าบ้าน, ต่อมาใช้ผ้ายาว จึงต้องม้วนชายเข้ามา. ห่มคลุม
เอาชายจีวรข้างหนึ่งพาดบ่าซ้ายทาบลงมาถึงอก เอาชายอีกข้างหนึ่ง
โอบหลังคลุมบ่าขวาควัดมาปกบ่าซ้าย ห้อยลงมาทางแขนซ้ายจนมือ
ซ้ายยึดไว้ได้ มือขวาถอดออกทางริมจีวรด้านล่าง กัลลคฺคุมที่ชาย
ล่างจดถึงกันทางข้างซ้าย ห่มเช่นนี้ถูกแก่อาการรับบิณฑบาต ซึ่ง
กล่าวไว้ในบิณฑจาริกวัตรว่า เมื่อท่ายกถวายภิกขา พึงยกสังฆาฏิ
ขึ้นด้วยมือซ้าย ยืนบาตรออกด้วยมือขวา ประคองไว้ด้วยมือทั้ง ๒
รับภิกขา, กัลลคฺคุมล่างก็มีประโยชน์จริง ต่อมาต้องการความสะดวก
มากเข้า จึงเอามือขวาแหวกออกจากริมจีวรด้านข้าง หาลอดทาง

ล่างเหมือนอย่างก่อนไม่ พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร มีชายจีวร
ออก ๒ ข้างด้านหลัง แสดงอาการห่มอย่างนี้เอง ครั้นใช้จีวรกว้าง
ยาว จึงต้องม้วนลูกบวบชักขึ้นเอาริมผ้าพาดบ่า หนีบลูกบวบไว้ด้วย
แขนซ้าย อย่างพระมหานิกายครองอยู่ ต่อมาจึงเอาลูกบวบพาดบ่า
เสียทีเดียว ไม่ต้องหนีบแล้วกลายเป็นลูกบวบแหวกเอามือขวาออกอย่าง
พระรามัญครอง และพระธรรมยุตครองตามอย่าง. การครองผ้า
ธรรมดานำให้หันลงหาความสะอาดเช่นนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ความ
ต้องการสะอาดนี้เอง พาให้เห็นว่า ห่มอย่างเดิม เอามือเอาแขนขวา
ลอดทางล่าง เมื่อยกขึ้นเป็นวิกผ้า ผิดแบบเวียงวัตร แต่อันที่จริง
หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะมีข้ออื่น ๆ บ่งให้เห็นสมว่า เดิมเป็นเช่นนั้น
ยกขึ้นเกิดประมาทจนเปิดข้าง จึงจัดว่าเป็นอันวิก. ห่มดองครั้งยัง
ใช้จีวรเล็ก เอาชายจีวรข้างหนึ่งสอดรักแร้ขวาโอบหน้าอกขึ้นไปปก
บ่าซ้าย เอาชายอีกข้างหนึ่งโอบหลังขึ้นไปปกบ่าซ้ายทับชายก่อน
ห้อยลงมาทางราวมซ้าย พระพุทธรูปเชียงแสนแสดงอาการห่ม
อย่างนี้เอง ครั้นใช้ผ้ากว้างยาว จึงต้องจับชายข้างหนึ่งไว้ และพับ
ทบลงมาก่อนจึงห่ม อย่างพระมหานิกายห่ม ต่อมา ต้องการความ
สะอาดมากเข้า จึงห่มม้วนลูกบวบเอาขึ้นพาดบนบ่าซ้ายอย่างพระ
รามัญห่ม และพระธรรมยุตห่มตามอย่าง. สังฆาฏิสำหรับซ้อนห่ม
เมื่อเข้าบ้าน เมื่อซ้อนเข้ากับอุตราสงค์แล้ว ในบาลีเรียกว่าสังฆาฏิ
ทั้งหลาย โดยเอกเสสนัย คือกล่าวแต่ศัพท์เดียว แต่ใช้พหูวนะ
และมีห้ามไม่ให้มีแต่ลำพับผ้านุ่งกับผ้าห่มเข้าบ้าน เว้นไว้แต่มีสมัย

คือ เจ็บไข้ ๑ สังเกตเห็นว่าฝนจะตก ๑ ไปสู່ฝั่งแม่น้ำ ๑ วิหารคือ
กุฏิคุ้มได้ด้วยศาล ๑ ได้กรานกฐิน ๑ เมื่อได้สมัยเช่นนั้นอย่างใด
อย่างหนึ่ง จะไม่ห่มผ้าสังฆาฏิไปด้วยได้อยู่ หรือจะห่มสังฆาฏิไป เอา
อุตตราสงค์ไว้เสยก็ได้เหมือนกัน ในที่นี้มีแบบห่มผ้าไว้ให้ดูด้วย
ตั้งแต่ห่มผ้าเล็กจนถึงใหญ่ จะเห็นได้ว่า การห่มผ้าของภิกษุกลายมา
อย่างไร.

การห่มผ้า ครั้งแรกดูเหมือนไม่มีจำกัดถ้วนถี่ เข้าบ้านห่ม
คลุมกายมิดชิดก็แล้วกัน ห่มดองปิดบ่าซ้ายเปิดบ่าขวาก็แล้วกัน
เหมือนอย่างห่มผ้าห่มนอน ไม่ต้องมีแบบจำกัด ภายหลังมาถ้วนถี่
หนักเข้า จนถึงเป็นเครื่องหมายนิกาย ข้าพเจ้าเองไม่เห็นเป็นสำคัญ
เลย ห่มอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ให้เรียกว่าเป็นปริมณฑลได้แล้ว ก็
เป็นแล้วกัน.

เดิมที มีพระพุทธรูปประสงค์จะให้มิเฉพาะไตรจีวรสำหรับเดี่ยว
จึงตั้งสิกขาบทห้ามไม่ให้ใช้ดิเรกจีวร ภายหลังทรงผ่อนให้ใช้ได้
เพียง ๑๐ วัน และทรงพระอนุญาตผ้าอาบนํ้าฝนและผ้าปิดฝิให้ใช้ได้
ชั่วคราว ผ้าอาบนํ้าฝนนั้น มีจำกัดประมาณยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบ
ครึ่งแห่งคืบสุด ให้มิได้ฝืนเดี่ยวชั่วฤดูฝน พ้นจากนั้นต้องเลิก ผ้าปิด
ฝินั้น จำกัดประมาณยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบแห่งคืบสุด ให้มิได้
ฝืนเดี่ยว ในคราวอาพาธตัวเป็นฝิเป็นแผล เช่นออกฝิดาษ ออก
สุกใส หรือเป็นพุพอง หายแล้วต้องเลิก. ยังผ้าที่ไม่ได้ใช้นุ่งห่มทรง
อนุญาตให้มีไว้ใช้สำหรับตัวได้ คือผ้าปูนั่ง เรียกนิสีทนะ มีจำกัด

ประมาณดังจะกล่าวข้างหน้าผืนเดียว ผ้าปูนอน เรียกปัจฉัตถณะ
ไม่จำกัด แต่น่าจะเป็นผืนเดียว, ผ้าเช็ดหน้าเช็ดปาก เรียกมุข-
ปุลลณะ ไม่มีจำกัด, ผ้าใช้เป็นบริจาร เช่นถุงบาตรหรือยาม ไม่
มีจำกัด, ผ้าที่ไม่ได้ใช้นุ่งเหล่านี้ ไม่จำกัดสี, แต่ผ้าสีทณะ ใ้
เหลืองเป็นพื้น ชะรอยจะเป็นของเข้าสำหรับกับไตรจีวร. ฟ่านุ่งห่มก็ดี
ผ้าใช้สอยก็ดี ที่ทรงอนุญาตให้มีไว้สำหรับตัวได้ โปรคให้อธิษฐาน
คือตั้งเอาไว้สำหรับเป็นของนั้น ๆ ผ้าอธิษฐานนี้ ที่มีจำกัดจะเปลี่ยน
ใหม่ ต้องเลิกของเดิมเสียก่อน เรียกว่าปัจจุทรรณ หรือถอน
อธิษฐาน เช่นไตรจีวรเก่าจะเปลี่ยนใหม่ ต้องถอนของเดิมก่อนแล้ว
จึงอธิษฐานของใหม่. ส่วนผ้านอกจากนี้ มีกำหนดตั้งแต่นิ้ว ๘ นิ้ว
กว้าง ๔ นิ้วขึ้นไป จัดเข้าในพวกอติเรกจีวร โปรคให้วิกัป คือทำ
ให้เป็นของ ๒ เจ้าของ อาศัยใช้ได้ด้วยตั้งไว้เป็นของกลาง

เพราะโปรดให้อธิษฐานผ้าสำหรับตัวอันมิได้ใช้นุ่งห่ม และผ้า
เหล่านั้นไม่มีจำกัดสี และอติเรกจีวรมีจำกัดตั้งแต่เป็นของนุ่งห่มไม่ได้
กระมัง ในบัดนี้ สักว่าผ้าแล้วเป็นใช้อธิษฐานหรือวิกัปทั้งนั้น. ใคร
ควรดูตามมูลเหตุ น่าจะเห็นว่า อติเรกจีวรนั้น ประสงค์เอาฝ่านุ่งห่ม
ได้ แต่เมื่อกล่าวประมาณไว้เช่นนั้น ก็น่าจะหมายเอาตลอดถึงผ้า
ท่อนที่จะเย็บเปลาะทำจีวรนุ่งห่มได้ ส่วนผ้าสีต่าง ๆ อันจะใช้ทำผ้า
นุ่งห่มไม่ได้ คุณไม่น่าจะถือว่าเป็นอติเรกจีวรเลย ข้อที่ทรงอนุญาตให้อธิษฐาน
ผ้าเหล่านั้น ตัวอย่างคือผ้าปูนอน แลเห็นว่าเป็นของรุมมาจากฝ่านุ่งห่ม ซึ่งอาจ
ใช้นุ่งห่มโดยฐานเป็นอติเรกจีวรได้อีก ขอ

นักวินัยไคร่ครวญดูเถิด.

ในที่นี้ ควรกล่าวถึงฝ้านิสิตนะให้พิสดารสักหน่อย เป็นบริวาร ไม่สำคัญก็จริง แต่ความเข้าใจของพระเถระทั้งหลายแย้งกัน. ฝ้านิสิตนะนั้น มีจำกัดประมาณยาว ๒ คืบ กว้างคืบครึ่ง ชายคืบ ๑ ชายนั้นต่อทางด้านไหน เป็นปัญหาที่เถียงกันอยู่. ในอรรถกถาสอนให้ตัดในที่สุดข้างหนึ่ง ๒ รอยเป็น ๓ แฉก เรียกว่ามีชาย ตามคำนี้ ชายนั้นดูเหมือนประกอบไว้ด้านเดียวกัน ในด้านใดด้านหนึ่งก็ได้. ในครั้งหนึ่งพระเถระทั้งหลายลงสันนิษฐานว่า ให้ต่อด้านสกัดคือด้าน คืบครึ่ง ฝ่ายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จพระอุปัชฌายะของข้าพเจ้า ทางพระดำริเห็นว่า พระพุทธานุญาตให้เพิ่มชายคืบ ๑ นั้น ก็เพื่อจะให้ภิกษุผู้มีกายใหญ่ นั่งพอ เอาชายต่อด้านสกัดไม่สำเร็จประโยชน์อย่างนั้น ทรงเห็นอย่างฝ้าย ห้อยหน้าตัดพระพุทธรูป ซึ่งเรียกว่าฝ้ายทิพย์ หรือสันถัด มีจีนเล็กประกอบ ๒ ข้างแห่งด้านยาว จีนใหญ่ประกอบข้างหนึ่งแห่งด้านสกัด และทรงทำให้ตามแบบนั้น สำเร็จประโยชน์อย่างนั้น. อย่างที่ ๑ ชายยาวคืบครึ่ง กว้าง ๑ ตัดเป็น ๓ ขนาดเท่ากัน ทางด้าน กว้าง ๆ ชายละ ๖ นิ้ว ต่อชายเข้าแล้ว เป็นฝ้านิสิตนะยาว ๓ คืบ กว้างคืบครึ่ง, อย่างที่ ๒ ชายยาว ๒ คืบ กว้าง ๑ คืบ ตัดเป็น ๓ ชายใหญ่กว้าง ๖ นิ้ว ชายเล็กกว้าง ๓ นิ้ว ยาวเท่ากัน. ต่อชายเข้าแล้ว เป็นฝ้านิสิตนะยาว ๒ คืบ ๖ นิ้ว กว้าง ๒ คืบถ้วน. ยังมีทางทำใช้ชายเพียงคืบหนึ่งจตุรัส แต่ให้สำเร็จประโยชน์คือนั่ง

พอก็ได้ เอาชายคืบหนึ่งจตุรัสนั้น ตัดกลางให้เป็น ๒ ชายเท่ากัน ชายหนึ่ง ๆ ยาวคืบ ๑ กว้าง ๖ นิ้ว เอาชายหนึ่งตัดกลางให้เป็น ๒ ชายเท่ากันอีก, ชายหนึ่ง ๆ เป็น ๖ นิ้วจตุรัส เอาเพลาะเข้ากับ ด้านสกัดของชายใหญ่ด้านละชาย เป็นชายเดี่ยว ยาว ๒ คืบถ้วน กว้าง ๖ นิ้ว เอาเพลาะเข้ากับตัวนิสีทนะ ทางด้านยาว เมื่อต่อ ชายเข้าแล้ว ฟ่านิสีทนะนั้นเป็น ๒ คืบจตุรัส ใช้ปูนั่งสำเร็จประโยชน์ สมกับทรงพระอนุญาต จำเป็นต้องตัดตามอรรถกถานัย เนื้อผ้าที่เป็นชายน้อยกว่า ๒ แบบข้างต้น และผ้าที่เพิ่มขึ้นเรียกว่าชายนั้น เห็น จะหมายความว่า เมื่อนั่งหันหน้าตักออกทางนั้น. ในที่นี้ ข้าพเจ้าทำ แผนไว้ให้ดูทั้ง ๓ อย่าง ขอฝากพระวินัยธรไว้พิจารณาและสันนิษฐาน ต่อไป.

ตัวอย่างฝ่านิสิตนระ

แบบที่ ๑

๑. ต้วนิสิตนระ

๒. ชายฝ้าเป็นแฉก

ไม่ได้เย็บติดกันบ้าง

ไม่ได้ผ่าทีเดียวบ้าง.

แบบที่ ๒

๑. ต้วนิสิตนระ

๒. ชายใหญ่

๓. ชายเล็ก.

แบบใหม่ที่ ๓

๑. ตัวนิสิตนระ
๒. ชายใหญ่
๓. ชายเล็ก

ฝ้านิสิตนระนี้ คูเหมือนเป็นบริวารที่ทรงอนุญาตเพิ่มเป็นพิเศษ
สาวกผู้ได้รับพระอนุญาตเป็นผู้ได้ประโยชน์ ถ้าจะไม่ถือเอาประโยชน์
นี้ ก็จะไม่มีไว้ใช้ ก็น่าจะได้ แต่มีห้ามไว้ไม่ให้อยู่ปราศจากนิสิตนระ
ถึง ๔ เดือน เช่นนี้น่าจะเห็นไปได้อีกทางหนึ่งว่า เป็นบริวาร
จำเป็น จะต้องมีสำหรับตัว ขาดได้เป็นครั้งคราว แต่ไม่ถึง ๔
เดือน มตินี้สัมด้วยอปนิธานสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสุราปานวรรค

แห่งปาจิตติยกัณฑ์ ที่ยกฝ้านิสิตนะเป็นวัตถุแห่งปาจิตติยะ เสมอ ด้วยบริวารจำเป็นอย่างอื่นมีบาตรจิรวเป็นต้น, แม้ข้อนี้ ก็ควรดำริ ของนักวินัยด้วย.

บาตร

บาตรเป็นบริวารดั้งเดิมสำหรับตัวของภิกษุด้วยอย่างหนึ่ง เป็น คู่กับไตรจีวร ผู้มุ่งจะอุปสมบทจำจะต้องมีไว้ก่อน. บาตรนั้น ทรง พระอนุญาตไว้ ๒ ชนิด คือ บาตรดินเผา [สุมคำสนิท] ๑ บาตร เหล็ก ๑. ห้ามไม่ให้ใช้ของอื่นแทนบาตร เช่นกะทะดิน กะโหลก น้ำเต้า กะโหลกหัวผี. บาตรชนิดอื่นก็ห้ามไม่ให้ใช้ ระบุชื่อไว้ใน บาลี ๑๑ อย่าง คือ บาตรทอง บาตรเงิน บาตรแก้วมณี บาตร แก้วไพฑูรย์ บาตรแก้วผลึก บาตรแก้วหุง บาตรทองแดง บาตร ทองเหลือง บาตรดีบุก บาตรสังกะสี บาตรไม้. ในเรื่องพุทธประวัติ กล่าวไว้ว่า บาตรของพระศาสดาเป็นศิลา แต่หาได้ออกชื่อไว้ในจำพวก บาตรที่ห้ามหรือที่อนุญาตไม่.

ในที่นี้ สมควรที่จะแสดงมติของข้าพเจ้าไว้สักหน่อยว่า เหตุไฉน จึงห้ามบาตร ๑๑ อย่างนั้น บาตรทอง บาตรเงิน เป็นอภัยปิยะ, บาตร แก้วมณี บาตรแก้วไพฑูรย์ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ เป็นของมีได้อย่างไร นอกจากเป็นของประดับด้วยพลอยเท่านั้น, แก้วผลึก ก็ไม่เชื่อว่าหา ได้ใหญ่จนถึงทำบาตรได้, บาตรแก้วหุง เป็นของแตกง่ายและสะเก็ด ที่แตกปนกับอาหารกลืนเข้าไปเป็นอันตรายแก่ชีวิต, บาตรทองแดง บาตรทองเหลือง บาตรดีบุก บาตรสังกะสี ถูกของเปรี้ยวของเค็มเข้า

ขึ้นสนิม ที่มีพิษติดอาหารบริโภคเข้าไป ทำให้ลงท้อง ฐู่ไม่ทัน อาจทำให้ถึงตาย, ในอรรถกถากรุณี กล่าวว่า ถ้วยจานเป็นทองแดง ควรอยู่ ข้าพเจ้าขอแนะนำว่าอย่าใช้ ยังของที่นำกล้วในบัดนี้ คือ ฝาบาตรทองเหลือง ท่านโบราณจะรู้บ้างกระมัง จึงไม่ใช่ฝาบาตรทองแดง ทองเหลืองเลย และใช้ฝาบาตรลงรัก, บาตรไม้ ของกิน อาจซึมเข้าได้ไม่สะอาด.

ขนาดแห่งบาตรนั้น คงไล่เกี่ยวกับกะโหลกน้ำเต้าบ้าง กับกะโหลกหัวผีบ้าง กะทะดินบ้าง จึงทรงยกของเหล่านี้ขึ้นห้ามไม่ให้เอาใช้แทนบาตร. นอกจากนี้ยังมีคำสาธกอีก ในมหาสกุฑุทายีสสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกะ [หน้า ๓๑๘] มีบาลีเป็นพระพุทธรูปกามิต ตรีสแก่สกุฑุทายีปริพพาชกว่า " อุทายี บางคราว เรา นั้นเต็มขอบบาตรนี้ก็มี ยิ่งกว่าก็มี หากว่าพวกสาวกของเราจะ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอยู่ฟังเรา ด้วยเข้าใจว่า เรามี อาหารน้อยและสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย สาวกของเราผู้มี อาหารน้อยเพียงเท่าโกสะ [จูในผลกะเบา ?] หนึ่งก็มี เพียงเท่า เวพฐะ [จูในผลมะตูม ?] หนึ่งก็มี เพียงถึงนั้นก็มี ที่ไหนเธอจะ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอยู่ฟังเราเล่า ? " แม้ในที่อื่นก็ กล่าวว่า พระศาสดาเสวยพระอาหารน้อย พระอาหารเต็มขอบบาตรที่ ว่าเสวยหมดนั้น คงไม่เท่าไรนัก. และในภัตตคัคควัตรกล่าวว่า ภิกษุ ทั้งหลายฉันยังไม่แล้ว พระเถระอย่าพึงรับน้ำล้างบาตรก่อน แปลว่า ฉันกันหมดบาตร เทียบตามส่วนบาตรและส่วนพระพุทธรูปผู้ถือ

ที่ถ่ายจากรูปศิลา ของพวกพุทธศาสนิกในชมพูทวีปตอนเหนือ ไม่ใหญ่
ดูบาตรที่ภิกษุใช้อยู่ในประเทศเรานี้ ขนาดเท่าเราถือขึ้นน้ำได้
อยู่ สันฐานก็ออกจะคล้ายกะโหลกน้ำเต้าด้วย. ในคัมภีร์วิภังค์
กล่าวขนาดบาตรไว้ ๓ ชนิด ใหญ่ กลาง เล็ก
กำหนดด้วยจุอาหาร. บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสุกแห่งข้าวสารกึ่ง
อาพหุ บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกแห่งข้าวสารนาฬินึ่ง บาตร
ขนาดเล็ก จุข้าวสุกแห่งข้าวสารปีตะหนึ่ง เดิมของเคี้ยวเท่า ๑
เสี้ยว ๔ แห่งข้าวสุก และกับข้าวพอสมกัน. บาตร ๓ ขนาดนี้
อาหารทวีคูณกว่ากันโดยลำดับ. ตามคำในเรื่องเมณฑกเศรษฐีใน
อรรถกถาธรรมบท ตอนมลวรรค ข้าวสารนาฬินึ่ง หุงเป็นข้าวสุก
แจกกัน ๕ คน ส่วนที่คนหนึ่งได้ พอกินอิ่ม แต่ไม่พอแก่ ๒ คน โดย
นี้ บาตรขนาดเล็ก จุข้าวสุก ๒ คนกินเหลือ กิน ๑ คนไม่พอ
บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกกินได้ ๕ คน บาตรขนาดใหญ่ จุข้าว-
สุกกินได้ ๑๐ คน. ลองให้หุงข้าวและทำบาตรตัวอย่างตามมาตรา
ดวงในมาตราภังค์ก็ลงรอยกัน. บาตรขนาดเล็กเชื่องกว่ากะโหลก
หัวผีหนึ่ง ถ้ากำหนดเอาแต่จุข้าวสุก ไม่เพิ่มของเคี้ยวและกับ
ข้าวก็จะพอได้กัน ป็นเป็นโอกาสสำหรับของเคี้ยวของกินไว้บ้าง
ข้าวก็คงพอกินคนเดียวเหลือ หรือพอ ๒ คน สมเป็นบาตร บาตร
ขนาดกลางสันฐานเท่ากับบาตรที่ใช้กันเป็นพื้นในบัดนี้ วัตรอบตัว
๒๗ นิ้วฟูตครึ่ง แต่จุข้าวสุกมากเกินต้องการ บาตรขนาดใหญ่
อนุมานว่า ทั้งสันฐานใหญ่ทั้งจุข้าวสุกมากเกินไป ไม่ได้ลองทำ

ตัวอย่าง. ขนาดบาตรในคัมภีร์วิภังค์นั้น น่าจะกล่าวเมื่อครั้งพระใช้
บาตรใหญ่กัน. พระวินัยธรพึงพิจารณาสอบสวนดูเถิด.

บาตรนั้น ในเวลาเที่ยวรับภิกษา ใช้ถือ ดูเหมือนจับที่ปาก
ด้วยมือขวา ในภายในจีวร ไม่ใช่ฝ่า ขณะจะรับอาหารจึงเอามือ
ซ้ายยกชายจีวรขึ้น ยื่นบาตรออกด้วยมือขวา แต่ภิกษุผู้อยู่ป่าต้อง
เดินทางไกล เอาบาตรเข้าถุ้งมีสายโยกคล้องจะงอยบ่าเดินมาก่อน
เมื่อจะเข้าบ้าน จึงเอาบาตรออกจากถุ้ง ถอดรองเท้าเอาไว้ในถุ้ง
แทน เอาจีวรที่ถือมาห่มคลุม ๒ บ่าแล้ว ถือบาตรในจีวรเข้าไป
กลับออกมาแล้ว จึงเปลื้องจีวร เอารองเท้าออกจากถุ้ง เอาบาตร
เข้าถุ้งใหม่ กลับไป. เมื่อการห่มผ้าค่อยกลายมา จนเป็นแหวก
ทางหน้าอก บาตรก็ต้องเอาออกทางนั้น ทำก็ไม่สมกันกับคำกล่าว
ในบิณฑปาตีกัณฑ์ ที่สำแดงแล้วในหนหลัง. ยังภิกษุบางพวกใช้
บาตรเข้าถุ้งคล้องจะงอยบ่ารับภิกษา ก็เอาอาการของภิกษุอยู่ป่ามาปน
ไม่สมธรรมชาติเดิมเหมือนกัน.

บาตรมีชนิดและขนาดดังกล่าวแล้วนี้ ภิกษุมีสำหรับตัวได้
เพียงใบเดียว โปรดให้อธิษฐาน คือตั้งเอาไว้สำหรับ บาตรตั้งแต่
ใบที่ ๒ เป็นอดีตเรกบาตร มีไว้เป็นสิทธิ์ของตนได้เพียง ๑๐ วัน ต้อง
วิกัปไว้แต่ในกำหนดนั้น. ถ้าจะเปลี่ยนบาตรสำหรับตัว ต้อง
ปัจจุทรรณฺ์บาตรเดิมก่อน แล้วจึงอธิษฐานบาตรใหม่. บาตรที่ใช้
ไม่ได้ จำจะต้องเปลี่ยนใหม่นั้น มีรอยร้าวแห่งเดียวหรือหลายแห่ง
รวมเข้าได้ ๑๐ นิ้ว เรียกว่ามีแผล ๕ แห่ง หรือแตกทะลุ อาหารร้าว

ออกได้.

เข้าใจว่า ครั้งพุทธกาล คงใช้บาตรดินเป็นพื้น บาตรเหล็ก
คงเป็นของมีน้อย จึงมีธรรมเนียมระวางบาตรอย่างกวดขัน ห้าม
ไม่ให้วางบาตร เกือบบาตร ในที่จะตกแตก และในที่จะประทุษร้าย
บาตร ห้ามไว้ในบาติ ไม่ให้วางบาตรบนเตียง บนตั่ง [คือม้าหรือ
โตะ] บนร่ม บนพนัก บนพริ้ง [คือชานนอกพนัก] บนตักก็
ไม่ให้วาง [ฉวยว่าลุกขึ้นด้วยไม่มีสติ บาตรจะตกแตก] ไม่ให้
แขวนบาตร] เช่นที่ราวจีวร] แต่จะเอาเข้าถุงมีสายโยกคล้อง
จะงอบว่า ท่านอนุญาตไว้ในอรัญญิกวัตรดังกล่าวแล้ว ห้ามไม่ให้
คร่ำบาตรที่พื้นคมแข็งอันจะประทุษร้ายบาตร ทรงอนุญาตให้มีเครื่อง
รอง จะเป็นหญ้าเป็นผ้าเป็นเสื่ออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เว้นไว้แต่พื้นที่
ไม่ประทุษร้ายบาตร เช่นพื้นกระดาน. มีบาตรอยู่ในมือ ห้ามไม่ให้
ผลักบานประตุ คือเปิดหรือปิดประตุ.

อนึ่ง ให้รู้จักใช้รู้จักรักษาบาตร ห้ามไม่ให้ใช้บาตรต่างกระโถน
คือทั้งก้างปลา กระชุก เนื้อ หรืออื่น ๆ อันเป็นเดนลงในบาตร ห้าม
ไม่ให้ล้างมือหรือบ้วนปากลงในบาตร จะเอามือเปื้อนจับบาตรก็
ไม่ควร ฉ้นแล้วให้ล้างบาตร ห้ามไม่ให้เก็บไว้ทั้งยังเปียก ให้ผึ่ง
แดดก่อน ห้ามไม่ให้ผึ่งทั้งยังเปียก ให้เช็ดจนหมดน้ำก่อนจึงผึ่ง
ห้ามไม่ให้ผึ่งไว้นาน ให้ผึ่งสักครู่หนึ่ง.

บาตรนั้น ทรงพระอนุญาตเชิงไว้สำหรับรอง แต่ห้ามไม่ให้ใช้
ของเป็นอักษิปิยะ และของวิจิตรกาวาวด้วยรูปต่าง ๆ ให้ใช้ของ

ปกติเรียบ ๆ ทำด้วยดินบุกลงกะสีหรือไม้ก็ได้. ฝาบาตร มีขึ้นเมื่อ
ภายหลัง บางทีจะสันนิษฐานจากศัพท์ว่า " ปตุตมณฺฑล " แปลตาม
พยัญชนะว่า วงสำหรับบาตร ทรงพระอนุญาตเพื่อกันก้นบาตรสึก
เพราะถูกรูดสี. แต่มีอีกสิ่งหนึ่ง เรียกว่า " ปตุตตารโก " แปลตาม
พยัญชนะว่า ของรับบาตร น่าจะเข้าใจว่า เจึงบาตรเหมือนกัน
ทรงพระอนุญาตเพื่อกันบาตรกลิ้งเมื่อต้องพายุพัด ในเมื่อวางไว้กลาง
แจ้ง พระอรรถกถาจารย์แก้วว่า ทำด้วยไม้ที่แข็งแรง ซ้อนบาตร
ได้ ๒ ใบบ้าง ๓ ใบบ้าง ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจว่าอะไร รวมกล่าวไว้
ในเชิงบาตรนั่นเอง.

อีกอย่างหนึ่ง ทรงพระอนุญาตลงมีสายโยกไว้สำหรับ เพื่อจะ
ได้สอดบาตรเข้าไว้ และคล่องจะงอຍบ่าในเวลาเดินทาง ดังกล่าว
แล้วในหนหลัง.

เครื่องอุปโภค

เดิมที คูเหมือนมีพระพุทธรูปประสงค์จะให้ภิกษุมิบริหารแต่เล็ก
น้อยพอติดตัวไปไหนได้สะดวก บริหารเหล่านี้ สันนิษฐานตาม
อปินธานสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสุราปานวรรค ปาจิตตยกัณฑ์ บาตร
ไตรจีวร ผ้านีสีทนะ ก่องเข็ม ประคดเอน จำเนียรกาลล่วงมา
เมื่อความต้องการเกิดขึ้น ก็ทรงพระอนุญาตเพิ่มเป็นสิ่ง ๆ บริหาร
ของภิกษุจึงมีมากออกไป พันวิสัยที่จะกล่าวให้ทั่วถึง ในที่นี้จะกล่าว
เป็นสิ่ง ๆ เฉพาะมีธรรมเนียมเนื่องอยู่ด้วย.

ก่องเข็ม ห้ามไม่ให้ใช้ของทำด้วยกระดูก ด้วยงา ด้วยเขา

ทำให้เองต้องอาบัติปาจิตตยะที่ให้ต่อเสีย ได้ของที่คนอื่นทำและใช้ ต้องทุกกฎ. ห้ามเฉพาะกล่องเข็มที่ภิกษุเกิดเล่นกันขึ้นตามสมัย ไม่ได้ห้ามทั่วไปถึงของอื่น หรือที่ทรงพระอนุญาตให้ทำด้วยของเช่นนั้นก็มี เช่น ลูกคุดจิ๋ว ลูกถวินประคด เป็นตัวอย่าง. กล่องเข็มที่ทำด้วยของอื่นพ้นจากของ ๓ อย่างนั้นและเป็นกัปปิยะ เช่น ไม้หรือโลหะควรอยู่ของเก่าใช้ไม้เป็นพื้น.

เครื่องกรองน้ำ เป็นผ้าฝืนก็มี เป็นกระบอกกันผูกผ้าที่เรียกว่า ชมกรกก็มี หรือเป็นอย่างอื่นได้ได้เหมือนกัน สุดแต่แต่ให้น้ำได้ กรอง. เป็นธรรมเนียมของภิกษุ จะดื่มน้ำต้องกรองก่อน. ไม่มีเครื่องกรองน้ำ ห้ามไม่ให้เดินทางไกลที่กำหนดว่าตั้งแต่ถึงโยชน์ หาอย่างอื่นไม่ได้ แม้ชายสังฆาฎีกี่ให้อธิษฐาน ก็ตั้งเอาไว้เป็นเครื่องกรอง ใช้ได้เหมือนกัน และภิกษุผู้เดินทางไกลมีผ้ากรองน้ำไปด้วย หากภิกษุอื่นผู้ไม่มีผ้ากรองขอยืม ห้ามไม่ให้หวง จำเป็นจะให้.

เพราะมีสิกขาบทห้ามไม่ให้บริโภคน้ำมีตัวสัตว์ จึงเข้าใจกันว่า ธรรมเนียมกรองน้ำฉันของภิกษุ เพื่อจะกันตัวสัตว์ นี้เป็นความมุ่งหมายอย่างหนึ่ง ไม่ผิด, แต่ดูเหมือนมุ่งถึงให้ได้น้ำฉันสะอาดด้วย เพราะเครื่องกรองที่ทรงพระอนุญาตไว้บางอย่าง เช่น ขดไม้เป็นรูปช้อน เอาผ้าผูก มีคันถือ ตักน้ำเข้าไปในผ้า ยกขึ้นกรองให้น้ำไหลลงไปทางผ้า หากมีตัวสัตว์ติดน้ำลงไปในผ้า ก็คงติดอยู่ในฝ้านั้น ไม่ใช่เครื่องป้องกันชีวิตสัตว์ เครื่องกรองน้ำอย่างนี้ เพื่อทำให้น้ำสะอาดต่างหาก ที่เป็นของใหญ่สำหรับคนมากเช่นคนทำงาน ทำโดยทำนอง

ด้วยแก้วมณี ด้วยแก้วไพฑูรย์ ด้วยแก้วพลีท ทำด้วยทองแดง
ทำด้วยดีบุก ทำด้วยสังกะสี สานด้วยใบตาล ด้วยดอก ด้วยหญ้า
ต่างชนิด ด้วยใบเป้ง ด้วยแฝก ถักหรือปักด้วยขนเจียม. ปาทูกา
เหล่านี้ ห้ามมิให้ใช้ทุกอย่าง แต่ปาทูกาที่ทำด้วยไม้ นั้น ห้ามเฉพาะ
ของที่สำหรับสวมเดิน ของที่ตรึงอยู่กับที่ สำหรับถ่ายอุจจาระ
ปัสสาวะและเป็นที่ชำระ ทรงพระอนุญาตให้ขึ้นเหยียบได้. อุปาหนานั้น
น่าจะได้แก่รองเท้าไม่มีสัน ชนิดที่ทรงพระอนุญาตนั้น ทำด้วยหนัง
สามัญ ขึ้นเดียวใช้ได้ทั่วไป มากขึ้นตั้งแต่ ๔ เป็นของเก่าใช้ได้ทั่วไป
มากขึ้นเป็นของใหม่ ใช้ได้เฉพาะปัจฉิมชนบท นอกมัธยมชนบท.
มีสายรัดหรือใช้คิ้วยื่นไว้ ไม่ปกหลังเท้า ปกสั้น. ห้ามไม่ให้ใช้
อุปาหนา ๒ ชั้น ๓ ชั้น แม้มากขึ้นแต่เป็นของใหม่ ใช้ในมัธยม
ชนบทไม่ได้ นี่เป็นเหตุอะไร ? ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจ. แม้
อุปาหนามีลักษณะใช้ได้ แต่เป็นของมีสีต่าง ๆ คือ สีขาว สีเหลือง
สีแดง สีบานเย็น สีแสด สีชมพู สีดำ ก็ห้ามไม่ให้ใช้ แต่สำหรับ
สีนั้นออกแล้ว แม้แต่เพียงทำให้หมองก็ใช้ได้. ห้ามไม่ให้ใช้
อุปาหนามีหูหรือสายรัดมีสีต่าง ๆ เช่นนั้น เปลี่ยนหูหรือสายรัดเสีย
ใหม่ก็ใช้ได้. ห้ามไม่ให้ใช้อุปาหนาอันขลิบด้วยหนังสีหะ เสือ โกร่ง
เสือเหลือง ชะมด นาก แมว ค่าง นกเค้า เอาน้ำที่ขลิบออกเสีย
แล้วใช้ได้. ห้ามไม่ให้ใช้อุปาหนาปกสั้น ปกหลังเท้า ปกแข็ง พื้น
ยัดนุ่น ตรึงหรือประดับนกกะทา ขนนกยูง มีหูเป็นช่องดั่งเขาแกะ
ดั่งเขาแพะ ดั่งง่ามแมลงป่อง แก้ให้เป็นกบปิยะแล้วใช้ได้. อุปาหนา

อันเป็นของทรงอนุญาตแล้วนั้น ใช้ในที่ทั่วไปไม่ได้ ไม่เจ็บเท่า ห้ามไม่ให้สวมเข้าบ้าน เป็นอาคันตุกะเข้าไปในวัดอื่นก็ให้ถอด ในอารามอันไม่ใช่ที่ต้องห้าม ในป่าสวมได้. ผ่าเท้าบางเหยียบพื้นแข็งไม่ได้เหยียบเข้าเจ็บ หรือในฤดูร้อน พื้นร้อน เหยียบเท้าพอง สวมเข้าบ้านได้ เข้าวัดได้, ในฤดูฝน ไปในที่น้ำและ ภิภุผู้อาพาธเป็นโรคกระษัย สวมเพื่อกันเท้าเย็นก็ได้.

ส่วนบริวารอื่น พระอรรถกถาจารย์ชี้ชัดไว้ว่า อย่างนั้นควรอย่างนั้นไม่ควร ดังมีแจ้งในบริวารกถาแห่งบุพพิสิกขาวิณณา พึงฟังเพื่อเสียจริง ๆ ยากที่จะกำหนดให้เข้าใจ. ผู้ศึกษาพระวินัยพึงเข้าใจต้นเค้าดังนี้ : ภิภุยอมนิยมิใช่สอยบริวารที่เป็นของปอนหรือของเรียบ ๆ ไม่ใช่ของดีที่เขากำลังตื่นกันในสมัย อันพึงจะเรียกว่าของโอโถง ความประพฤติปอนของภิภุนี้ ย่อมทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่คนบางเหล่า ที่เรียกว่าพวกลูขประมาณ แปลว่า มีของปอนเป็นประมาณ มีของปอนเป็นเหตุนับถือ. ศิลปะ คือความคิดและฝีมือทำพัสดุสำหรับใช้สอยของมนุษย์ ย่อมเจริญขึ้นโดยลำดับกาล. ของที่ประณีตในสมัยหนึ่ง ย่อมกลับเลวในสมัยอื่น. ของที่พระอรรถกถาจารย์พรรณนาไว้ว่าเป็นของดีในครั้งนั้น มาในบัดนี้ กลับเป็นของสามัญหรือของเลวก็มี จะหาของที่ท่านว่าเป็นสมณสารูปเกือบไม่ค่อยได้ เหตุนั้น พึงเข้าใจว่า ท่านก็พรรณนาตามสมัยของท่าน. ภิภุผู้เคร่งไม่นึกถึงกาลเทศะ ปรารธนาเพียง

ทำให้ถูกแบบ ย่อมได้ความลำบาก ด้วยหาของใช้ยาก แสวงหาใหม่ ก็ออกจะเสียดสนโดย เพราะไม่บริโภครตามมีตามได้ ถ้าใช้ของนั้น ก็เป็นอันฝืนความรู้สึกว่าไม่ควร ที่แปลว่าต้องอาบัติทุกกฏ บริหารที่ปอนที่ประณีต ควรกำหนดตามสมัย. ส่วนบริหารที่จะทำใช้เอง ไม่ควรมุ่งความงามเป็นที่ตั้ง ควรมุ่งให้เป็นของสำเร็จประโยชน์ หรือเป็นของทนได้นาน. เข้าใจต้นเค้าเช่นนี้แล้ว อาจปฏิบัติให้พอดี สมแก่ภาวะและกาลเทศะ.

เครื่องเสนาสนะ

กฐินที่อยู่ของภิกษุครั้งพุทธกาล คงเป็นแต่สักว่ากระท่อม พื้นโบกปูนหรือเป็นแต่ดิน จึงทรงอนุญาตเตียงไว้สำหรับนอน ตั้งไว้สำหรับนั่ง เพื่อกันชื้นกระมัง. เตียงและตั่งนั้น ให้มีเท้าสูงเพียง ๘ นิ้วสุด ยกแม่แคร่ที่เท้าสอดเข้าไปเสียด ห้ามไม่ให้ใช้เตียงตั่งมีเท้าสูงกว่านั้นเพราะเหตุอะไร? ข้าพเจ้ายังแปลไม่ออก นอกจากเป็นของโอ้อวด ภิกษุทำใช้เอง ลอยให้เท้าสูงกว่ากำหนด ต้องอาบัติปาจิตตยะ ที่ให้ตั่งของนั้นเสียด ถ้าใช้ของที่คนอื่นทำ ต้องอาบัติทุกกฏ. ภายหลังอนุญาตให้หนุนเตียงขึ้นด้วยเชิง สูงเพียง ๘ นิ้วก็ได้. เตียงนั้น แม้มีเท้าได้ประมาณ แต่มีรูปสัตว์ร้ายที่เท้า เช่น เตียงจุมูกสิงห์เรียกบัลลังก์ ห้ามไม่ให้ใช้. อาสนธิ เป็นม้านั่งสำหรับนั่งเหมือนกับตั่ง แต่ตั้งเป็นม้า ๔ เหลี่ยมรี นั่งได้ ๒ คนก็มี อาสนธิเป็นม้า ๔ เหลี่ยมจตุรัส นั่งได้คนเดียว เดิมทรงห้ามของที่มีเท้าสูงกว่า ๘ นิ้ว แต่ภายหลังทรงอนุญาต, ม้ามีพนัก ๓ ด้าน ตรงกับ

เก้าอี้มีแขน เรียกว่า สัตตังคะ แปลว่า อาสนะมีองค์ ๗ คือเท้า ๔
พนัก ๓ สูงก็ใช้ได้ เป็นของทรงอนุญาต, ม้ามีพนักหลังอย่างเดียว
เรียกว่า ปัญจังคะ ได้แก่เก้าอี้ไม่มีแขน ไม่ได้กล่าวถึง แต่เป็น
ของอนุโลมสัตตังคะ สูงก็เห็นว่าใช้ได้เหมือนกัน. ฟูกเตียง คือที่
นอน ฟูกตั้ง คือเบาะ เป็นของทรงอนุญาต แต่ห้ามไม่ให้ใช้ของ
ยัดนุ่น [สำลิกีนับเข้าในนุ่น] ฟูกที่ควรใช้ได้ ๕ อย่าง คือฟูกยัด
ด้วยขนแกะ ๑ ฟูกยัดด้วยท่อนผ้าหรือเศษผ้า ๑ ฟูกยัดด้วยเปลือก
ไม้ ๑ ฟูกยัดด้วยหญ้า ๑ ฟูกยัดด้วยใบไม้ ๑, เปลือกฟูกนั้น ห้าม
กำหนด ๖ อย่าง เช่นจิวร ใช้ได้. ขนปีกแห่งนก และขนสัตว์ ๔ เท้า
อย่างอื่น ยกขมขมมนุษย์เสียด อนุโลมขนแกะ ฟูกยัดด้วยขนเหล่านี้
ก็ใช้ได้. ใบไม้นั้น ใช้ได้ทุกอย่าง เว้นแต่ในพิมเสนล้วน ที่ห้ามไว้
ในอรรถกถา แต่ปนของอื่นท่านอนุญาต. ขมขมมนุษย์ท่านห้ามนั้น
เพื่อจะป้องกันขมขมคนเป็นโรค อันจะติดกันได้กระมัง. ส่วนใบ
พิมเสน ท่านห้ามเพราะมีกลิ่นร้อนกระมัง. เสียงก็ดี ตั้งก็ดี เป็น
ของหุ้มคือเก้าอี้เบาะก็ใช้ได้ แต่ใช้ไส้ที่เป็นกับปิยะ. เตียงก็ดี ที่นอน
ก็ดี ที่เป็นของใหญ่ ห้ามไม่ให้ใช้, แต่จะใหญ่เท่าไรท่านไม่ได้
กำหนดไว้. ข้าพเจ้าสันนิษฐานเอาเองว่า ใหญ่นอนได้ ๒ คน ภิกษุ
เป็นพรหมจารี ใช้ของสำหรับคนคู่นอนไม่สมควร เพราะเหตุนี้
กระมัง ท่านจึงห้าม. หมอนหนุนศีรษะ ทรงอนุญาตให้ยัดนุ่นได้ แต่
ให้มีประมาณพอศีรษะ คือเป็นหมอนหนุนได้ศีรษะเดียวไม่ถึง ๒
ห้ามไม่ให้ใช้หมอนใหญ่กึ่งกาย, หมอนข้างห้ามไม่ให้ใช้ ชะรอย

ในครั้งนั้น เขาจะใช้ผ้าแดงเป็นเปลือกเหมือน ในบาลีจึงออกชื่อว่า "อุกโต โลहितกุปธานิ" แปลว่า ของสำหรับจุน ๒ ข้างมีสีแดง แต่ในอรรถกถาแก้หลงไปว่า หมอนหนุนศีรษะและหมอนหนุนเท้า ที่ไม่ใช่ของแดง อนุญาตให้ใช้ได้. อย่างไรก็ตามอนข้างเป็นของไม้สมควรจะใช้แห่งภิกษุผู้เป็นพรหมจรรย์? นึกดูสกนธ์น้อยก็คงจะรู้ได้. เครื่องลาด อันจัดว่าเป็นของวิจิตรห้ามไม่ให้ใช้ รูปชื่อไว้ในยาลี คือผ้าขน เรียกโคณกะ มีขนยาวกว่า ๔ นิ้ว, เครื่องลาดทำด้วย ขนแกะ เรียกชื่อต่างกัน ที่ปักหรือทอเป็นลาย เรียกว่าจิตตกา. ที่เป็น ฐานพวงดอกไม้ เรียกปฏิกกา, ที่เป็นรูปสัตว์ร้าย มีสีหะเสื่อ เป็นต้น เรียกวิกติกา ที่สีมีขาวล้วน เรียกปฏิกกา, ที่มีขนตั้ง เรียก อุทโลมิ, ที่มีขนตกไปข้างเดียวกัน เรียกเอกันตโลมิ, ที่เป็นของ ใหญ่นางพื่อน ๑๖ คนยื่นรำได้ [เช่นพรหมห้อย] เรียกกุกุกะ เครื่อง ลาดที่ทอด้วยด้ายทองแกมไหม เช่นเยียรระบับ เข็มขาบ เป็นต้น และ เครื่องลาดที่เป็นไหมล้วน เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ชื่ออชินะ อัน มีขนอ่อนนุ่ม [เช่นแมวหน้าที่เรียกในภาษาอังกฤษว่าซิล] และเครื่อง ลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด และที่นอนมีเพดานข้างบน ที่เข้าใจว่า ที่นอนมีมุ้งกาง หรือเตียงมีเพดาน กับเครื่องลาดหลังข้าง เครื่อง ลาดหลังม้า เครื่องลาดบนรถ อันไม่ปรากฏว่าชนิดใด. ในเครื่อง ลาดเหล่านี้ ที่นอนมีเพดานข้างบน ตั้งแต่ทรงอนุญาตมุ้งกันยุงแล้ว ชื่อว่าเป็นของเล็กจากการห้าม ของนอกจากนี้ บางอย่างก็ตก มาเป็นสามัญ เช่นเครื่องลาดทำด้วยขนแกะและผ้าไหม พระ

อรรถกถาจารย์จึงแก้เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะ ซึ่งเอาของที่วิจิตร
ในยุคของท่าน ผ้าไหมนั้น ก็แก้ว่าเป็นของขลิบด้วยทอง ที่เราเรียก
กันว่าขลิบลูกไม้. มาบัดนี้ เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะ ก็เป็นของ
มีคั้น เป็นสามัญไปเสียแล้ว ไม่น่าจะถือให้มากไป. เครื่องเสนาสนะ
เป็นอกัปปิยะ ที่เป็นของคฤหัสถ์ ทรงอนุญาตให้นั่งทับได้ แต่ไม่ให้
นอนทับ เดิมเว้นของ ๓ อย่าง คือ อาสนิกิ ๑ บัลลังก์ ๑ ของที่
ยัดนุ่น ๑ ภายหลังทรงอนุญาตอาสนิกิ และทรงอนุญาตให้นั่งทับ
เตียงตั้งอันหุ้มนุ่น เช่นเก้าอี้เบ้ายัดนุ่นอันเป็นของคฤหัสถ์ได้ นั่ง
เบาะยัดนุ่นก็ได้เหมือนกัน คงเว้นแต่บัลลังก์อย่างเดียว. ภิกษุ ๒ รูป
จะนอนบนเตียงเดียวกัน บนเครื่องลาดอันเดียวกัน หรือมีผ้าห่มผืน
เดียวกันไม่ควร ทรงห้ามไว้, แต่จะนั่งบนเตียงหรือบนตั่งด้วยกัน ๒ รูป
ได้อยู่ แต่ในบาฬีให้นั่งได้เฉพาะกับภิกษุผู้มีพรรษาไล่เดียวกัน แก่
หรืออ่อนกว่ากันไม่ถึง ๓ พรรษา เรียกสมานาสนิก, ห้ามไม่ให้นั่ง
กับผู้มีพรรษาห่างกันเกินกำหนดนั้น เรียกอสมานาสนิก, ตามมติของ
ท่าน อุปัชฌายะกับสัทธวัฑฐิกจะนั่งบนเตียงเดียวกันไม่งาม แต่
ข้าพเจ้ามีความเห็นแตกต่างนี้ ดังจะกล่าวในวัตตกัณฑ์ ในหมวด
จริยวัตร. ภิกษุจะนอนบนที่นอนอันโรยด้วยดอกไม้ไม่ควร ทรง
ห้ามไว้ ได้ดอกไม้มา ทรงอนุญาตให้วางไว้ข้างหนึ่งในที่อยู่. ใน
เวลานี้ ใช้วางไว้บนที่บูชาพระ สมควรแท้.

กัณฑ์ที่ ๑๓

นิตย

ในครั้งแรกตรัสรู้ ที่เรียกว่า ปฐมโพธิกาล ภิกษุยังไม่มากมาย ก็ยังปกครองง่าย เมื่อมีภิกษุมากขึ้น การปกครองก็ยากขึ้นตามกัน พระศาสดาจึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทวางเป็นพุทธอาณา และทรงตั้งขนบธรรมเนียมเป็นอธิสมาจาร มีมากขึ้นโดยลำดับเวลาคราวนี้ผู้มาใหม่ ไม่สามารถจะรู้ทั่วถึงและประพฤติกฎระเบียบด้วยคำพังใ้ความสังเกตทำตามกัน จำจะศึกษาจึงจะรู้ได้ พระศาสดาจึงทรงพระอนุญาตให้มีอุปัชฌายะเป็นผู้สั่งสอน ภิกษุมิพรรษาห่อน ๕ จัดเป็นนวกะผู้ใหม่ ต้องถือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นอุปัชฌายะ และอาศัยภิกษุรูปนั้นอยู่ รับโอวาทอนุศาสนของภิกษุนั้น. ในครั้งแรกที่ทรงอนุญาตอุปัชฌายะ ภิกษุผู้อุปสมบทอยู่แล้ว แต่ห่อน ๕ พรรษา ก็จำถืออุปัชฌายะ, ในบาลีท่านจึงวางแบบไว้ว่า ให้ทำฝ่าห่มเฉวียงบ่ากราบเท้าแล้ว [กล่าวตามอาการนั่งตั้งห้อยเท้า]. นั่งกระหย่ง ประณมมือกล่าวว่า " อุปัชฌาโย เม ภนุเต โหหิ " ซึ่งแปลว่า " ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า " ๓ หน เมื่อภิกษุผู้ที่นวกะนั้นขออาศัย รับว่า " สาหุ " ซึ่งแปลว่า " คีละ " " ลหุ " " เบาลใจดอก " " โอปายิก " " ชอบแก่อุบาย " " ปฏิรูป " " สมควรอยู่ " หรือว่า " ปาสาทิเกน สมุปาเทหิ " ให้ถึงพร้อม

ด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสเถิด " อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอันถือ
อุปัชฌายะแล้ว. ภิกษุผู้รับให้ฟังจึง ได้ชื่อว่าอุปัชฌายะ แปลว่า
ผู้ฝึกสอนหรือผู้ดูแล ภิกษุผู้ฟังจึง ได้ชื่อว่าสัทธวิहारิก แปลว่า
ผู้ช่วยด้วย กิริยาที่ฟังจึง เรียกว่านิสสัย. ส่วนผู้มาขออุปสมบทใหม่
ทรงพระอนุญาตให้ถืออุปัชฌายะมาแต่แรก ถือเอาอุปัชฌายะนั้นเอง
เป็นผู้นำเข้าหมู่และเป็นผู้รับรอง ให้ออกชื่อในกรรมวาจาสด
ประกาศด้วย คำขอและคำรับก็เช่นเดียวกัน แต่ในบัดนี้ว่าคำขอ
นิสสัยนำและว่าคำรับเป็นฐานะกันข้างท้าย ดังมีแจ้งในอุปสมบทวิธี.

ครั้นตั้งให้อุปัชฌายะและสัทธวิहारิก ตั้งจิตสนิทสนมในกัน
และกัน ให้อุปัชฌายะสำคัญสัทธวิहारิกนันทบุตร ให้สัทธวิहारิก
นับถืออุปัชฌายะฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่างจะมีเคารพเชื่อฟังถูก
กันอยู่ ย่อมจะถึงความเจริญอกงามไพบุคลย์ในพระธรรมวินัย. ครั้น
ตั้งให้อุปัชฌายะและสัทธวิहारิก ต่างเอื้อเพื่อประพฤติดชอบในกันและ
กัน หน้าทีอันสัทธวิहारิกจะฟังทำแก่อุปัชฌายะ เรียกอุปัชฌายะวัตร
หน้าทีอันอุปัชฌายะจะฟังทำแก่อุปัชฌายะ เรียกอปัชฌายะวัตร
จักกล่าวถึงข้างหน้า.

นิสสัยอันมีในระหว่างสัทธวิहारิกกับอุปัชฌายะนั้น ยังอยู่ด้วย
กันเพียงใด ก็ยังมีเพียงนั้น ถ้าแยกจากกันชั่ววันหนึ่ง นิสัยระงับ
ขาดจากปกครอง ในบาลีแสดงเหตุนิสัยระงับจากอุปัชฌายะไว้ ๕
ประการ คือ อุปัชฌายะหลีกไปเสีย ๑ สึกเสีย ๑ ตายเสีย ๑ ไป
เข้ารีตเดิยริยเสีย ๑ สั่งบังคับ ๑ องค์เหล่านี้ยกสั่งบังคับเสีย ได้

ในฝ่ายสังฆวิหาริกเหมือนกัน สังฆวิหาริกหลีกเลี่ยงไปเสียเอง สิกเสียเอง ตายเสียเอง ไปเข้ารีตเดิยรติย์เสียเอง นิสัยก็ระงับเหมือนกัน. ในองค์คือหลีกเลี่ยงไปนั้น ถ้าฝ่ายที่หลีกเลี่ยงไปกลับมา หรือฝ่ายที่อยู่ตามไปอยู่ในที่แห่งเดียวกัน นิสัยยอมกลับมีอีก กำหนดความ มีด้วยสังฆวิหาริกได้ร่วมกับอุปัชฌายะเข้า ที่พระอรธกถาจารย์ แม้ว่า ได้เห็นอุปัชฌายะถนัดจนจำได้ หรือได้ฟังเสียงจำได้ ก็อย่างนี้เฟินมาก ควรจะแก้ไขให้เป็นกิจลักษณะสักหน่อย คำบาลีว่า "อุปัชฌายเณ สโมธานคโต" ที่ข้าพเจ้าแปลว่า ร่วมกับอุปัชฌายะเข้านั้น น่าจะหมายความว่า ได้เข้าอยู่ในปกครองของอุปัชฌายะอีก ไม่ควรถือเอาการพบปะตามถนนหนทางชั่วขณะ ที่สุดจนอุปัชฌายะไม่เห็น เช่นนี้ นิสัยไม่มีได้เลย และเป็นเหตุลำบากอย่างไร ของผู้ให้ผู้นิสัย จักกล่าวในวาระแห่งนิสัยอาจารย์. องค์คือตั้งบังคับนั้น พระอรธกถาจารย์แก้ว่า ประณามคือไล่เสีย. เมื่ออุปัชฌายะอดโทษ ยอมรับให้เข้าอยู่ในความปกครองอีก นิสัยยอมติดอย่างเดิม. ข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะหมายความว่า อุปัชฌายะเห็นมีพรรษาพ้น ๕ แล้ว มีความรู้พระธรรมวินัยพอรักษาตัวได้แล้ว ปลดจากนิสัย ให้อยู่เป็นนิสัยมุตตกะ นี้ควรจะนับเข้าในองค์คือตั้งบังคับได้เหมือนกัน.

ประธานอำนาจไว้แก่อุปัชฌายะ เพื่อจะประณามคือไล่สังฆวิหาริกผู้ประพฤติมิชอบ. ในบาลีท่านแสดงองค์เป็นเครื่องกำหนดไว้ ๕ คือ หากความรักใคร่ในอุปัชฌายะมิได้ ๑ หากความเลื่อมใส

มิได้ ๑ หากความละเอียดมิได้ ๑ หากความเคารพมิได้ ๑ หากความหวังดีต่อมิได้ ๑. พึงรู้อธิบายดังนี้ :-

สัทธวิहारิก ผู้มีใจสนิทสนมในอุปัชฌายะฉันบุตรกับบิดา ชื่อว่ามีความรักใคร่ มีใจห่างเหินฉันทันคนอื่น ชื่อว่าหากความรักมิได้ สัทธวิहारิกผู้นิยมในความประพฤติและคุณธรรมของอุปัชฌายะ ชื่อว่ามีความเลื่อมใสในอุปัชฌายะ เห็นเป็นเลวที่ไม่ควรถือเป็นแบบอย่าง ชื่อว่าหากความเลื่อมใสมิได้. สัทธวิहारิกจะประพฤตินอกธรรมวินัย กระดากอุปัชฌายะ ชื่อว่ามีความละเอียดต่ออุปัชฌายะ เป็นผู้หน้าค้ำน กล้าทำได้ต่อหน้าอุปัชฌายะ ชื่อว่าหากความละเอียดมิได้. สัทธวิहारิกผู้นั่งอยู่ในอุปัชฌายะ เห็นอุปัชฌายะเป็นสำคัญ สั่งให้ทำอะไรก็ต้องทำ ชื่อว่ามีความเคารพ เห็นอุปัชฌายะเป็นผู้ไม่สำคัญ ว่าอะไรก็ไม่เชื่อฟัง ชื่อว่าหากความเคารพมิได้. สัทธวิहारิกหวังให้อุปัชฌายะเป็นสุข ปราศจากทุกข์ พลอดดีใจเสียใจด้วยตามเหตุ ชื่อว่ามีความหวังดีต่ออุปัชฌายะ, เพิกเฉยไม่นำพา เป็นอย่างไรก็ช่าง ชื่อว่าหากความหวังดีต่อมิได้. สัทธวิहारิกจอบรรณด้วยของอันเป็นคุณ ก็เพราะอุปัชฌายะเป็นเดิม, เพราะเหตุนั้นอุปัชฌายะควรสงเคราะห์สัทธวิहारิกด้วยลาภผล ด้วยสอนธรรม ด้วยแสดงเมตตาจิตสนิทสนม สัทธวิहारิกจะได้รักใคร่ ควรตั้งตนให้เป็นหลักในความประพฤติและคุณธรรม สัทธวิहारิกจะได้เลื่อมใส นิยมในปฏิบัติและจะกระดากไม่กล้าประพฤติินอกทาง ควรจะเคารพในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอุปัชฌายะอาจารย์

หรือแม้ในพระเถระอันเป็นผู้ใหญ่เหนือตน สัทธวิहारิกจะได้อือเอา เป็นทิฏฐานุคติ และทำตามอย่างบ้าง ควรประพตติไม่ให้เป็นเหตุ กิดขวางของสัทธวิहारิก แสดงให้เธอรู้สึทว่า เธอได้ประโยชน์เพราะ ฟังพานักตน เธอจะได้หวังคิตต่อ. เมื่ออุปัชฌายะทำคิตเช่นนี้แล้ว สัทธวิहारิกยังประกอบด้วยองค์เป็นโทษ อุปัชฌายะต้องประณาม ถ้าทำอ่อนแอเพราะรัก หรือเพราะเกรงใจ หรือเพราะเหตุอย่างอื่น เป็นเสี่ยอยู่กับอุปัชฌายะ. ประณามนั้น ฟังทำอย่างนี้: ฟังพูดให้ รู้ว่าตนไล่เธอเสี่ย ท่านวางอย่างไว้ในบาลีว่า "เราประณามเธอ " "อย่าเข้ามา ณ ที่นี้ " "จงขนบาตรจีวรของเธอออกไปเสี่ย " หรือ "เธอไม่ต้องอุปฐากข้าดอก " หรือแสดงอาการกายให้รู้อย่างนั้น ก็ได้, สัทธวิहारิกผู้ถูกประณามแล้ว ต้องทำคิตแก้ตัวแล้วขอให้ อุปัชฌายะอดโทษ ถ้าทอดธุระเสี่ย เป็นโทษแก่สัทธวิहारิก. สัทธ- วิहारิกกลับทำคิตแล้วและขอขมาโทษ อุปัชฌายะไม่รับและไม่ระงับ ประณาม ก็มีโทษแก่อุปัชฌายะเหมือนกัน เว้นแต่สัทธวิहारิก ยังไม่ได้แก้ตัวจากเหตุที่ไ้ถูกประณาม หรือเห็นว่ารับง่ายนักจักไม่ เจ็ดหลาบ ยังผูกใจว่าจักรับ ไม่มีโทษ. อีกฝ่ายหนึ่ง สัทธวิहारิก ประกอบด้วยองค์อันเป็นคุณ แต่อุปัชฌายะคุณ โกรธ หรือเป็นผู้ไม่ จู้จักอะไร ประณามผิตไป ก็มีโทษแก่อุปัชฌายะเอง.

ภิกษุผู้ไม่ได้อยู่ในปกครองของอุปัชฌายะ ด้วยเหตุ ๕ ประการ อันกล่าวแล้ว ต้องถือภิกษุอื่นเป็นอาจารย์ และอาศัยท่านแทน อุปัชฌายะ. วิธีถืออาจารย์ก็เหมือนกับวิธีถืออุปัชฌายะ ต่างแต่

คำขอว่า " อาจารย์โย เม ภนฺเต โหหิ, อายุสมโต นิสฺสาย วุจฺฉามิ " ๒ หน ซึ่งแปลว่า " ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ๆ จักอยู่ อาศัยท่าน " ภิกษุผู้รับให้ฟัง จึงได้ชื่อว่าอาจารย์ ซึ่งแปลว่า ผู้ฝึกมารยาท ภิกษุผู้อิงอาศัยได้ชื่อว่า อันตเวาสิกหรืออันตเวาสี ซึ่งแปลว่า ผู้อยู่ในสำนัก. อาจารย์นี้ ในบาลีหมายถึงเอาภิกษุผู้ให้นิสัยแทนอุปัชฌายะเท่านั้น, แต่ในอรรถกถานับอาจารย์เป็น ๔ คือ ท่านผู้ให้สรณคมนับเมื่อบรรพชา, ท่านผู้ลดกรรมวาจาเมื่ออุปสมบท ท่านผู้ให้นิสัย และท่านผู้สอนธรรม จะให้รู้ว่าเป็นอาจารย์ในฝ่ายอะไร ก็ออกชื่อภิกษุนั้นด้วยดังนี้ว่า ปัพพชาจารย์ อาจารย์ในบรรพชา, อุปสัมปทาจารย์ อาจารย์ในอุปสมบท, นิสฺสยาจารย์ อาจารย์ผู้ให้นิสัย, อุทเทสาจารย์ อาจารย์ผู้บอกธรรม, จิตฺตนิสฺสยาจารย์ไว้ในลำดับเป็นที่ ๑. อันตเวาสิกก็ได้ชื่อตามนัยนั้นว่า ปัพพชฺฉนฺตเวาสิก อันตเวาสิกในบรรพชา, อุปสัมปทนฺตเวาสิก อันตเวาสิกในอุปสมบท นิสฺสชฺฉนฺตเวาสิก อันตเวาสิกผู้ถือนิสฺสย, ชฺฉมณฺตเวาสิก อันตเวาสิกผู้เรียนธรรม. ความสนิทสนมและความเอื้อเพื่ออันอาจารย์และอันตเวาสิกจะพึงแสดงแก่กันนั้น ก็เช่นเดียวกับอุปัชฌายะและสัททวิหาริก เพราะจะต้องนับถือกันจริง ๆ ต่างฝ่ายต่างจะรอพอให้รู้ว่าเป็นสภาคกันโดยความประพฤติกแล้ว จึงขอจึงให้นิสัย ก็ควรทรงพระอนุญาต. ความระงับแห่งนิสฺสยจากอาจารย์ ก็มีเพราะเหตุ

๑. ข้าพเจ้าเห็นว่า แม้ภิกษุผู้ให้ฝากาสายะ ก็ควรเรียกอาจารย์เหมือนกัน เพราะเมื่ออุปสมบทก็ต้องขอถือเป็นอุปัชฌายะอีก หรือถือรูปอื่นก็ได้.

อย่างเดียวกัน เป็นแต่เพิ่มเข้าอีกองค์หนึ่ง เป็นที่ ๖ ว่า อันเตวาสิก
ร่วมเข้ากับอุปัชฌายะของเธอ.

องค์ที่ ๖ นี้ พระอรรถกถาจารย์ แปลว่า อันเตวาสิกนั้น เห็น
อุปัชฌายะของเธอจำได้ว่าท่าน หรือได้ยินเสียงแล้ว จำได้ว่าเสียง
ของท่าน เป็นนิตยระงับ เนื่องจากนี้มีธรรมเนียมว่าต้องขอนิตย
ใหม่. ธรรมเนียมนี้ ทำให้ความลำบากให้แก่อาจารย์ และอันเตวาสิก
ทั้ง ๒ ข้างไม่น้อยเลย. ข้าพเจ้าจักเล่าเรื่องของข้าพเจ้าพอเป็นเครื่อง
สาธก เมื่อครั้งข้าพเจ้ายังเป็นอาจารย์ให้นิตยอยู่ ถึงคราวที่
อันเตวาสิกของข้าพเจ้า ได้พบอุปัชฌายะของเธอเข้าพร้อมกันมาก
รูป เช่นในเวลาอุปัชฌายะของเธอมาในการอุปสมบทผู้อื่น พอ
อุปัชฌายะไปแล้ว ต้องขอนิตยใหม่ตั้งครั้งวัด กว่าจะเสร็จล่วง
เวลาเป็นอันมาก ไม่ช้าก็ถึงวันอุปสมบทผู้อื่นอีก นิตยระงับและ
ต้องขอกันใหม่ ฝ่ายอันเตวาสิกเห็นอาจารย์ได้รับความลำบาก ก็นึก
เกรงใจไปเอง ไม่จำเป็นก็มักหลบ ไม่เข้าหน้าอุปัชฌายะ อันเป็น
อาการไม่ดี. อันที่จริงแม้ในเวลา นิตยระงับ เธอก็อยู่ในปกครอง
ของข้าพเจ้านั่นเอง ต้องขอนิตยใหม่พอเป็นพิธีเท่านั้น แต่ให้ผลคือ
ความลำบากไม่น้อยเลย คิดดูเหมือนทำเล่น อันเตวาสิกไม่เห็นเป็น
การจริงจัง เสียผลในทางปกครอง ถ้าเข้าใจว่า คำว่า ร่วมกับ
อุปัชฌายะ หมายความว่า ร่วมด้วยเข้าอยู่ในปกครองของท่าน
ไม่ใช่ร่วมด้วยพบท่านครู่เดียว เช่นท่านมาให้อุปสมบท ไม่ต้องกล่าว
ถึงพบท่านตามถนน หากท่านมาค้างคืนที่วัด เช่นนี้จักจัดการ

ปกครองเนื่องด้วยอุปัชฌายะก็ชอบอยู่ เมื่อท่านไปแล้ว นิสัย
อาจารย์กลับติดอีก กิจด้วยจะต้องขอใหม่ไม่มี ตลอดเวลาอยู่ใน
ปกครองของท่าน ต่อเมื่อออกจากปกครองของท่านด้วยองค์ ๕
ข้างต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง นิสัยจึงระงับ เช่นอันเตวาสิกลาอาจารย์
ไปอยู่วัดอื่น ถือกิษุอื่นเป็นอาจารย์ในวัดนั้น ภายหลังกลับมาวัด
เดิมอีก เช่นนี้ของนิสัยใหม่ก็ชอบแก่เหตุ. ถ้าเข้าใจอย่างว่ามานี้
จะเปลื้องความลำบากของอาจารย์และอันเตวาสิกลาได้ จะทำให้
อันเตวาสิกพอใจจะเข้าหน้าอุปัชฌายะของตน ทั้งจะเป็นผลอันดีแก่
การปกครอง.

กิษุมิพรรษาหย่อน ๕ เป็นนวกะอยู่ แม้เป็นผู้มีความรู้ทรง
ธรรมทรงวินัย จะไม่ถึงนิสัยอยู่ในปกครองของอุปัชฌายะหรือของ
อาจารย์ไม่ชอบ ทรงห้ามไว้ ไม่ต้องกล่าวถึงกิษุผู้ยังไม่รู้อะไร
เว้นไว้แต่กิษุผู้ยังไม่ตั้งลงเป็นหลักแหล่ง ที่แสดงไว้ในบาลีว่า กิษุ
เดินทาง กิษุผู้ใช้ กิษุผู้พยาบาลผู้ได้รับขอของคนไข้เพื่อให้อยู่ กิษุ
ผู้เข้าป่า เพื่อเจริญสมณธรรมชั่วคราว. ในที่ใด หาท่านผู้ให้นิสัยมิได้
และมีเหตุขัดข้องที่จะไปอยู่ในที่อื่นไม่ได้ จะอยู่ในที่นั้นด้วยผูกใจว่า
เมื่อใดมีท่านผู้ให้นิสัยได้มาอยู่ จักถือนิสัยในท่าน ก็ใช้ได้.

กิษุผู้มีพรรษาได้ ๕ แล้ว แต่ยังหย่อน ๑๐ ได้ชื่อว่ามัชฌิมะ
แปลว่าผู้ปานกลาง มีองค์สมบัติพธกษัตริย์อยู่ตามลำพังได้ ทรง
พระอนุญาตให้พ้นจากนิสัยอยู่ตามลำพังได้ เรียกว่า นิสสัยมุตตกะ
ฝ่ายกิษุผู้มีความรู้ไม่พอจะรักษาตน แม้พ้น ๕ พรรษาแล้ว ก็ต้อง

ถือนิสัย. องค์สมบัติที่กำหนดไว้ในบาลีอย่างอุกฤษฏ์ เป็นคุณ
ของพระอรหันต์ แต่ผ่อนลงมาเป็นหมวด ๆ จนถึงเป็นคุณของภิกษุ
กัลยาณบุุณชน จักยกกล่าวเฉพาะองค์อันสมแก่ภิกษุในบัดนี้.

๑. เป็นผู้มืศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ มีวิริยะ มีสติ.

๒. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล อาจารย์ ความเห็นชอบ เคยได้ยิน
ได้ฟังมาก มีปัญญา.

๓. รู้จักอาบัติ มิใช่อาบัติ อาบัติเบา อาบัติหนัก จำปาติโมกข์
ได้แม่นยำ.

ทั้งมีพรรษาได้ ๕ หรือยิ่งกว่า.

องค์เหล่านี้ แม้บกพร่องบางอย่างก็ได้ ที่ขาดไม่ได้คือ
กำหนดพรรษา.

ภิกษุผู้มีชฌิมะ ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ เป็นแต่อยู่ได้
ตามลำพัง ยังห้ามไม่ให้ปกครองบริษัท.

ภิกษุผู้มีพรรษาครบ ๑๐ แล้ว ได้ชื่อว่าเถระ แปลว่า ผู้หลัก
ผู้ใหญ่, มีองค์สมบัติอาจปกครองผู้อื่นได้ ทรงพระอนุญาตให้เป็น
อุปัชฌายะให้อุปสมบท เป็นอาจารย์ให้นิสัย มีสามเณรไว้อุปัฏฐาก
ที่แปลว่าให้บรรพชาเป็นสามเณรได้ เรียกปริสุปัฏฐากกะ แปลว่า
ผู้ให้บริษัทอุปัฏฐากหรือผู้ใช้บริษัท ถือเอาความว่า ผู้ปกครองบริษัท
ฝ่ายภิกษุผู้ขาดองค์สมบัติ แม้มีพรรษาครบกำหนดแล้ว ก็ไม่ทรง
พระอนุญาต. องค์สมบัติที่กำหนดไว้ในบาลี ที่เพิ่มจากองค์ของ
ภิกษุมีชฌิมะ ผู้นิสสัยมุตตกะดังนี้ :-

๔. อาจจะทำบาปเอง หรือสั่งผู้อื่นให้ทำบาปสังฆวิหារิก
อันเตวสิกผู้อาพาธ อาจจะทำบาปเองหรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความ
กระสัน คือไม่ยินดีในพรหมจรรย์ของสังฆวิหារิกอันเตวสิก อาจจะทำ
บรรเทาเองหรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทาความเบื้อหน่าย อันเกิดขึ้นแก่
สังฆวิหារิกอันเตวสิกโดยทางธรรม รู้จักอาบัติ รู้จักวิธีออกจากอาบัติ.

๕. อาจจะทำผิดสังฆวิหារิกอันเตวสิก ในสิกขา เป็นส่วน
อภิสมจารคือมารยาท อาจจะทำแนะนำสังฆวิหาริกอันเตวสิกในสิกขา
เป็นส่วนเบื้อต้นแห่งพรหมจรรย์ คือพระบัญญัติอันเป็นหลักแห่งการ
ประพฤติพรหมจรรย์ อาจจะทำแนะนำในธรรมในวินัยอันยิ่งขึ้นไป อาจ
จะเปลื้องทิฎฐิผิด อันเกิดขึ้นแก่สังฆวิหาริกอันเตวสิกโดยทางธรรม.

ทั้งมีพรรษาได้ ๑๐ หรือยิ่งกว่า.

องค์เหล่านี้ แม้บกพร่องบางอย่างก็ยังมี ที่ขาดไม่ได้คือ
กำหนดพรรษา.

หลักเหล่านี้ คู่มือใช้สำหรับไว้ให้ภิกษุตัดสินตนเอง สำหรับ
อุปัชฌายะอาจารย์หรือพระเถระผู้เป็นใหญ่เหนือตน กำหนดรู้ว่าภิกษุ
ผู้นิสิตของตน สมควรจะได้รับปลดนิสัยให้อยู่ได้ตามลำพังหรือยัง,
และภิกษุผู้นิสิตสมุตตะกันนั้น สมควรจะเป็นปริสุปฏิฐาปกะปกครอง
หมู่หรือยัง, เมื่อเห็นสมควรก็จะได้ปลดจากนิสัยและสั่งให้สงเคราะห์
บริษัท ดังพระศาสดาได้ทรงทำมา เมื่อครั้งทรงส่งพวกสาวกไป
ประกาศพระศาสนา และเมื่อครั้งทรงอนุญาตให้พวกสาวกรับให้
อุปสมบทได้เอง ด้วยให้ถึงไตรสรณคมน์.

กัณฑ์ที่ ๑๔

วัตร

ขนบ คือแบบอย่าง อันภิกษุควรประพฤติในกาลนั้น ๆ ในที่
นั้น ๆ ในกิจนั้น ๆ แก่บุคคลนั้น ๆ ในบาลีท่านจัดไว้เป็นหมวด ๆ
นี้เรียกว่าวัตร. ภิกษุผู้เอาใจใส่ประพฤติวัตรนั้น ๆ ให้บริบูรณ์ ได้ชื่อว่า
" อาจารย์สมุปนุโน " ผู้ถึงพร้อมด้วยมารยาท หรือ " วุตตสมุปนุโน "
ผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร เป็นคู่กับคุณบทว่า " สีสสมุปนุโน " ผู้ถึง
พร้อมด้วยศีล ท่านสรรเสริญไว้ในพระธรรมวินัย. ในที่นี้จักกล่าว
เพียงวัตร อันยังจะพึงใช้ในกาลนี้แต่โดยใจความ เพื่อสะดวกแก่
การถือเอาอย่างปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์จริง ๆ ในที่นี้ จักจำแนก
วัตรเป็น ๓ คือ กิจวัตร ว่าด้วยกิจอันควรทำ ๑ จริยาวัตร ว่าด้วย
มารยาทอันควรประพฤติ ๑ วิถีวัตร ว่าด้วยแบบอย่าง ๑.

กิจวัตร

๑. ภิกษุผู้สัทธิวิหาริก ควรเอาใจใส่อุปัฏฐากอุปัชฌายะของ
ตน ตลอดกาลที่อาศัยท่านอยู่. ในบาลี จาระไนกิจไว้เป็นอย่าง ๆ
ยื่นแสดง ดังนี้ :-

ก. เอาใจใส่ในการอุปัฏฐากท่าน ในกิจทุกอย่าง. ในบาลี ยก
การถวายน้ำบ้วนปาก น้ำล้างหน้าและไม่มีฟัน ยื่นแสดงเป็นเบื้องต้น.

ข. หวังความศึกษาในท่าน.

๕. ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมความเสีย อันจักมี

หรือได้มีแล้วแก่ท่าน. ในบาลีแสดงอาการระงับความกระสัน ความ เบื่อหน่าย และปลดเปลื้องความเห็นผิดของท่าน เอาธุระในการ ออกจากครุภาพัตติของท่าน ขวนขวายเพื่อสงฆ์ งดโทษที่จะลงแก่ท่าน หรือเพื่อผ่อนเบาลงมา.

๗. รักษาหัวใจท่าน ไม่คบคนนอกให้เป็นเหตุแห่งง. ในบาลี แสดงว่า จะทำการรับ การให้เป็นต้น กับคนเช่นนั้น บอกท่านก่อน ไม่ทำตามคำฟัง.

๘. เคารพในท่าน. ในบาลี แสดงการเดินทางตามท่าน ไม่ซิดนั กไม่ห่างนั ก และไม่พูดสอดในขณะที่ท่านกำลังพูด ท่านพูดผิด ไม่ทัก หรือค้านจ้ง ๆ พูดอ้อมพอท่านได้สติรู้สึกตัว.

๙. ไม่เที่ยวเตร่ตามอำเภอใจ จะไปข้างไหนลาท่านก่อน.

๑๐. เมื่อท่านอาพาธ เอาใจใส่พยาบาล ไม่ไปข้างไหนเสียกว่า ท่านจะหายเจ็บหรือมรณะ.

๑๑. ภิกษุผู้อุปัชฌายะ ควรมีใจเอื้อเพื่อในสังฆวิหาริกของตน ตลอดกาลที่เธออาศัยอยู่ ย่นแสดงโดยใจความดังนี้ :-

ก. เอาธุระในการศึกษาของสังฆวิหาริก.

ข. สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวรและบริจาครอบอย่างอื่น ถ้าของตน ไม่มี ก็ชวนขวยหา.

ค. ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อม ความเสีย อัน จักมี หรือได้มีแล้วแก่สังฆวิหาริก ดังกล่าวแล้วในกรณีษะของ สังฆวิหาริก.

ฌ. เมื่อสัททวิหริกอพาธ ทำการพยายาม.

วัตรอันอาจารย์และอันเตวาสิกจะพึงประพุดิแก่กัน พึงรู้โดยนัยนี้.

๓. ภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะไปสู่อาวาสอื่น พึงประพุดิให้สมเป็นแขกของท่าน ด้วยอาการดังนี้ :-

ก. ทำความเคารพในท่าน. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ไว้ว่า พอจะเข้าเขตวัด ถอดรองเท้า ลคร่ม เปิดคลุมศิรัษะ [ในบัดนี้ ลคจิรวรเวียงบ่า] เข้าไปสู่สำนักเจ้าของถิ่นก่อน ไหว้เจ้าของถิ่นผู้แก่กว่าตน.

ข. แสดงความเกรงใจเจ้าของถิ่น. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ไว้ว่า เห็นเจ้าของถิ่นกำลังทำธุระ เช่นกวาดลานพระเจดีย์ หรือทำยาแก่ภิกษุไข้ เธอละกิจนั้นมาทำการต้อนรับ บอกเธอทำให้เสร็จก่อน. กล่าวอนุโลมณัยนี้ เมื่อเข้าไป เห็นเจ้าของถิ่นกำลังมีธุระอย่างนั้น รอให้เสร็จก่อนจึงเข้าไปหา ถ้าเธอต้องพักงานไว้ อย่าอยู่ให้นาน.

ค. แสดงอาการสุภาพ จะเข้าไปในที่อันไม่ควรเหยียบย่ำ ด้วยเท้าเปื้อน ถ้าเท้าเปื้อนมา ล้างเท้าเสียก่อนจึงเข้าไป ถือเอาอาสนะอันสมแก่ตน ซึ่งเป็นผู้น้อยหรือผู้ใหญ่ หรือเสมอกับเจ้าของถิ่น.

ฌ. แสดงอาการสนิทสนมกับเจ้าของถิ่น. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ ด้วยต้องการน้ำจันก็จัน ต้องการน้ำใช้ก็ใช้. อนุโลมณัยนี้

เจ้าของถิ่นทำปฏิสันถาร ก็รับ ไม่แสดงอาการรังเกียจ.

ง. ถ้าจะอยู่ที่นั่น ควรประพฤติให้ถูกธรรมเนียมของเจ้าของถิ่น. ในบาติ จึงให้ถามถึงเสนาสนะอันถึงแก่ตน ถามถึงโคจรคาม ไกลใกล้ จะพึงเข้าไปเล่าหรือสาย บ้านไหนมีจำกัดของหรือมีจำกัดภิกษุ ถามถึงที่โคจรเป็นต้นว่า บ้านมีฉภาทัญญู ที่อันประกอบด้วยภัยถามถึงที่ถ่ายเว็จ ที่ถ่ายปัสสาวะ สระน้ำ และกตีกาสงฆ์.

จ. ถือเสนาสนะแล้วอย่าดูคายน เอาใจใส่ชำระปัดกวาดให้หมดจด จัดตั้งเครื่องเสนาสนะให้เป็นระเบียบ.

๔. ภิกษุผู้เป็นเจ้าของถิ่น เมื่อมีอาคันตุกะไปสู่สำนัก พึงต้อนรับโดยสมควร ด้วยอาการดังนี้ :-

ก. เป็นผู้หนักในปฏิสันถาร. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ว่า กำลังทำจิวร หรือนวกรรมอยู่ก็ดี กำลังกวาดลานพระเจดีย์อยู่ก็ดี กำลังทำยาแก่ภิกษุไข้ไม่หนักก็ดี ใหังคการนั้นไว้พลาง มาต้อนรับอาคันตุกะ เว้นไว้แต่กำลังทำยาแก่ภิกษุไข้หนัก ให้รีบทำให้เสร็จก่อน.

ข. แสดงความนับถือแก่อาคันตุกะ. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ด้วยทำปฏิสันถาร ตั้งน้ำล้างเท้าเครื่องเช็ดเท้า ตั้งหรือปูอาสนะให้นั่งถามด้วยน้ำจันน้ำใช้.

ค. ทำปฏิสันถารโดยธรรม คือให้สมแก่ภาวะของอาคันตุกะ. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ไว้ว่า ถ้าอาคันตุกะแก่กว่าตน ลูกไปรับบาตรจิวรไว้หว่าน ถ้ามีแก่ใจก็ช่วยเช็ดรองเท้าให้ด้วย เอน้ำมัน

ทาเท้าให้ และพัดให้ท่าน. ถ้าอาคันตุกะอ่อนกว่าตน ก็เป็นแต่บอก อาสนะให้นั่ง บอกให้น้ำจืดน้ำใช้ ให้เธอถือเอาฉันเอาใช้เอง [ใน บัณฑิตนี้ สั่งให้ผู้อื่นทำให้เป็นการสมควร].

ฅ. ถ้าอาคันตุกะมาเพื่อจะอยู่ที่วัด เอาใจเอื้อเฟื้อ แสดง เสนาสนะให้ ถ้ามีแก่ใจ ช่วยปิดกวาดให้ด้วย บอกที่ทางและกติกาสงฆ์ให้รู้ ตามข้อที่อาคันตุกะจะพึงถาม อันกล่าวแล้วในอาคันตุกวัตินั้น.

๕. ภิกษุผู้จะไปอยู่ ณ ที่อื่น พึงประพฤติดังนี้ :-

ก. เก็บงำเสนาสนะ ถ้าเห็นหลังคารั่วหรือชำรุด อาจมุง อาจซ่อมได้ ทำให้เสร็จก่อน ถ้ำรกหรือเปรอะเปื้อนชำระให้สะอาด ก่อน เก็บเครื่องเสนาสนะ คือ เติงตั้งพุกหมอน และเครื่องใช้ไว้ ให้เรียบร้อย อย่าทิ้งให้เกลื่อนกลาด ให้พื้นอันตราย ปิดหน้าต่าง ประตูลั่นดาลหรือกุญแจ.

ข. บอกมอบคืนเสนาสนะแก่ภิกษุผู้เป็นเสนาสนคาหาปกะ ถ้า ไม่มี บอกแม่แก่เพื่อนภิกษุผู้อยู่ด้วยกัน ถ้าตนอยู่รูปเดียว บอกแก่ หัวหน้าทายกหรือแก่นายบ้าน.

ค. บอกลาท่านผู้ที่ตนพึงพำนักอยู่ กล่าวคืออุปัชฌายะ หรือ อาจารย์ผู้ให้นิสัย. ในบัดนี้ บอกลาพระเถระเจ้าอาวาสด้วย.

๖. ภิกษุผู้จะเข้าไป เพื่อรับบิณฑบาตในละแวกบ้าน ควร ประพฤติให้ถูกธรรมเนียมดังนี้ :-

ก. นุ่งห่มให้เรียบร้อย คือนุ่งปิดสะดือปกหัวเข่า ผูกประคดเอว ซ้อนผ้าสังฆาฏิกับอุตราสงค์เข้าด้วยกันเป็น ๒ ผืน ห่มคลุมปิด ๒ บ่ากัณฑ์คุดม.

ข. ถือบาตรในภายในจีวร เอาออกเฉพาะเมื่อจะรับบิณฑบาต.

ค. ตำรวมกิริยาให้เรียบร้อย ตามสมณสาธูปในเสขียวัตร.

ฅ. กำหนดทางเข้าทางออกแห่งบ้าน และอาการของชาวบ้านผู้จะให้ภิกขาหรือไม.

ง. รู้ว่าเขาจะให้ รับบิณฑบาตด้วยอาการตำรวมดังกล่าวไว้ในหมวดโกชนปฏิสังขตในเสขียวัตร.

จ. รูปที่กลับมาก่อน เตรียมอาสนะที่นั่งฉัน น้ำฉัน ภาชนะรองของฉัน ตลอดถึงน้ำล้างเท้าและเครื่องเช็ดเท้า ไว้ทำรูปมาทีหลัง. ฝ่ายรูปมาทีหลัง ฉันแล้วเก็บของเหล่านั้นและกวาดหอนั้น. ธรรมเนียมนี้ สำหรับวัดที่ภิกษุทั้งหลายฉันในหอนั้นแห่งเดียวกัน แต่ฉันไม่พร้อมกัน.

๗. ภิกษุผู้จะฉันอาหาร ควรประพฤติกให้ถูกรธรรมเนียมดังนี้ :-

ก. นุ่งห่มให้เรียบร้อย ตามสมควรแก่ฉันในวัดหรือในบ้าน ในอรรถกถาว่า เมื่อจะไปสู่ที่อังกาสของทายกแม่ในวัด ควรห่มคลุมแต่ในบัดนี้ ในวัดใช้ห่มเฉียงบ่าทั้งนั้น.

ข. รู้จักอาสนะอันสมควรแก่ตน ถ้านั่งเข้าแถวในที่อังกาส อย่างนั่งเบียดพระเถระ ถ้างั้นมีมาก เว้นไว้ที่ ๑ หรือ ๒ ที่ ในอาสนะ

ที่เขาตั้งหรือปฐมีจำกัดจำนวนภิกษุ จะทำอย่างนั้นไม่ได้ บอกให้พระเถระทำโอกาสแล้วนั่งได้ และอย่าห้ามอาสนะภิกษุผู้อ่อนกว่าด้วยนั่งเสียหลายแถว เช่นนี้ภิกษุอ่อนไม่มีโอกาสจะนั่ง.

ก. ห้ามไม่ให้นั่งทับผ้าสังฆาฏิในบ้าน. ข้อนี้ช่างไม่สะดวกในบัดนี้เลย แต่ได้ความว่า เป็นธรรมเนียมเมื่อครั้งใช้ห่มผ้าเล็ก เมื่อนั่งทับผ้าสังฆาฏิเอามือลอดออกมาลำบาก ฉะนั้นไม่สะดวก ทั้งชวนเหนียวผ้าห่มให้เลือนลง. ในบัดนี้ คุณไม่จำเป็นจะถือแล้ว.

ข. ทายกถวายน้ำถวายโภชนะ รับโดยเอื้อเพื่อ ถ้าโภชนะเขาไม่ได้จัดถวายเฉพาะรูป ๆ เขาจัดมาในภาชนะอันเดียว ถวายให้ตักเอาเองหรือเขาตักถวาย หวังให้ได้ทั่วกัน ถ้าของน้อยเห็นว่าจะไม่พอกัน ผลัดกันรับบ้างไม่รับบ้าง.

ง. ในโรงฉันเล็กพอจะแลทั่วถึงกัน ภิกษุทั้งหลายยังไม่ได้รับโภชนะทั่วกัน ภิกษุผู้สังฆเถระอย่าเพิ่งลงมือฉัน เว้นไว้แต่ในที่อากาศภิกษุมามากแลเห็นกันไม่ทั่ว หรือพื้นวิสัยจะรอกคอยกันได้.

จ. ฉันด้วยอาการอันเรียบร้อย ตามระเบียบอันกล่าวไว้ใน โภชนปฏิบัติสังยุตแห่งเสขียวัตร.

ฉ. อิ่มพร้อมกัน. ในบาลี แสดงความข้อนี้ไว้ว่า ภิกษุทั้งหลายยังฉันไม่แล้ว ภิกษุผู้สังฆเถระ อย่าเพิ่งรับน้ำล้างบาตร ในบัดนี้ให้ยังไม่บ้วนปากและยังไม่ล้างมือแทน.

ช. ระวังไม่บ้วนปากและล้างมือ ให้นำกระเช้นถูภิกษุผู้นั่งใกล้หรือถูกจีวรของตนเอง.

ฉ. ฉันทในที่อากาศของทายก เสร็จแล้ว ทำอนุโมทนา.

ธรรมเนียมเก่า กล่าวอนุโมทนารูปเดียว เป็นหน้าที่ของพระสังฆเถระ เช่นเดียวกับว่ายาในบัดนี้ แต่ให้มีภิกษุผู้รองลงมาอยู่เป็นเพื่อนราว ๔-๕ รูป ภิกษุผู้เหลือกลับไปได้ก่อน พระเถระจะส่งภิกษุอื่นที่ตน หรือทายกปรารถนาให้อนุโมทนาก็ได้. ในบัดนี้สวดพร้อมกัน บางที รูปหนึ่งเทศนาอนุโมทนานำก่อน.

ญ. เมื่อกลับอย่าเบียดเสียดกันออกมา. ถ้าโรงฉันแคบ ภิกษุ ผู้อยู่ปลายแถวออกก่อน โดยทวนลำดับขึ้นไป แล้วยืนรออยู่ข้างนอก กว่าพระสังฆเถระจะออกมา ถ้าโรงฉันกว้าง ออกตั้งแต่ต้นแถว แล้วเดินกลับตามลำดับแก่ก่อน ท่านให้ไว้ระยะพอคนเดินผ่านได้ใน ระหว่าง.

ฎ. ห้ามไม่ให้อน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวเทในบ้านเขา ของ เป็นเดนก็เหมือนกัน.

ฉ. โคนไม้เป็นเสนาสนะดั้งเดิมของภิกษุ แม้อย่างนั้น ใน พรรษาจำต้องหาเสนาสนะอันเป็นที่กำบังฝน อันคนทำหรืออันเป็นเอง. ของที่คนทำโดยอาการปกติของเรือน มีสัณฐานต่างกัน ใช้ได้ทั้งนั้น เว้นไว้แก่กุฎิดินล้วน อันเป็นของคิบัติตาม เสาสุกกัตาม ข้อที่ห้าม ไม้ให้อยู่ในคุ่ม ถิ่น่าจะหมายเอากุฎิดินล้วนอันเสาสุกนี้เอง, ของอัน เป็นเองนั้นออกชื่อไว้แต่ถ้าแห่งภูเขา จะถือเอาเป็นเสนาสนะได้ ส่วน โปรงไม้เป็นของห้ามไม่ให้ใช้เป็นที่อยู่.

ในสังฆิกาวาส ภิกษุทั้งปวงมีสิทธิในอันจะได้อยู่ในเสนาสนะ

ของสงฆ์ เว้นไว้แต่ประพัตตนิมิตตธรรมวินัย ถูกขับไล่เสียจากวัด
สงฆ์จัดให้มีภิกษุไว้เป็นผู้แจกเสนาสนะ เรียกเสนาสนคาหาปกะ ห้าม
ไม่ให้ภิกษุแย่งชิงเสนาสนะกันอยู่ตามลำพัง การแจกเสนาสนะให้ถือ
มี ๒ คราว เมื่อในพรรษา ๑ เมื่อนอกพรรษา ๑. ในพรรษา ภิกษุ
ผู้ถือเสนาสนะมีสิทธิจะอยู่ได้ตลอดเวลาจำพรรษา ๓ เดือน นอก
พรรษา ภิกษุผู้แจกเสนาสนะจะย้ายภิกษุ จากเสนาสนะแห่งหนึ่งไปอยู่
แห่งอื่น เพื่อจะให้ภิกษุทั้งหลายได้รับเสนาสนะอันเหมาะสมแก่ตน ๆ
ในเวลาเช่นนั้น ห้ามไม่ให้กางกั้นเสนาสนะ คือคือไม่ยอมไป ในบาติ
แสดงความข้อนีไว้ ด้วยห้ามไม่ให้หวงเสนาสนะที่ได้ถือไว้ในวันตลอด
กาลทั้งปวง ห้ามไม่ให้หวงเสนาสนะสงฆ์ แม้ที่เขาทำเฉพาะบุคคล
ตามลำดับพรรษา. อาพาธเพียงเล็กน้อย จะถือเอาเป็นเลศหวง
เสนาสนะ ก็ไม่ควร. ฝ่ายภิกษุผู้แจกเสนาสนะเล่า ควรรู้ภิกษุผู้อัน
ตนควรให้ย้ายหรือไม่ควร. ไม่ควรย้ายภิกษุผู้แก่กว่า เพื่อจะแจก
เสนาสนะให้ภิกษุผู้อ่อนกว่า. ไม่ย้ายภิกษุผู้ยังอาพาธ เว้นไว้แต่
อาพาธเป็นโรคอันจะติดกันได้ เช่น โรคเรื้อน และเป็นโรคอันทำ
เสนาสนะให้ปรอะเปื้อน เช่น โรคอุจจารธาตุ ควรจัดเสนาสนะให้อยู่
ส่วนหนึ่ง. ไม่ควรย้ายภิกษุผู้รักษาคสังสงฆ์ เพราะเธอมีหน้าที่จะ
ต้องอยู่เฝ้าในสถานที่ใช้เป็นที่เก็บพัสดุของสงฆ์. ไม่ควรย้ายภิกษุผู้
เป็นพหูสูต ผู้มีอุปการะแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยการบอกแนะอรรถ-
ธรรม. แม้ภิกษุผู้ทำการปฏิบัติสังฆกรรมอันชำระดูให้คืนเป็นปกติ
ก็ไม่ควรให้ย้าย เธอเป็นผู้จวนขวย ก็ควรจะให้อยู่ต่อไป. คำที่ว่านี้

หมายเอาการย้ายจากเสนาสนะดีไปอยู่เสนาสนะทราม. อนึ่ง ไม่ควร
ให้ภิกษุรูปเดียวถือเสนาสนะ ๒ แห่ง

ภิกษุผู้รับถือเสนาสนะของสงฆ์ ควรเอาใจใส่รักษาเสนาสนะ
ด้วยอาการดังนี้ :-

ก. อย่าทำประอะเปื้อน. ในบาติ แสดงความข้อนี้ไว้ ด้วยห้าม
ไม่ให้ถ่มขะพะลงบนพื้นที่บริกรรม [เช่นคาคปุณหรือปุไม้ขัดเกลี้ยง
หรือขัดเงา]. สวมรองเท้าอยู่ ห้ามไม่ให้เหยียบเสนาสนะเช่นนั้น
เท้าเปื้อนหรือล้างแล้วแต่ยังเปียก [เหยียบลงรอยเท้าปรากฏ] ก็ห้าม
ไม่ให้เหยียบ ให้ล้างและเช็ดจนแห้งหรือจนรอยเท้าไม่ปรากฏแล้ว
จึงเข้าไป. ห้ามไม่ให้อิงผ้าที่เขาทำบริกรรม [โบกปุณฑาลีเจียนสี
หรือแห่งอย่างอื่น] เสว บานประตุ บานหน้าต่าง พนักก็เหมือนกัน
อิงไม่ควร. เตียงตั้งของสงฆ์อันเป็นของตกแต่ง ตัวเป่านอนทับ
นั่งทับมณฑกายนจะติดประอะเปื้อน ควรเอาเครื่องลาดปูลงก่อน จึง
นอนทับนั่งทับ ทรงอนุญาตผ้าปูนอนผ้าปูนั่งเป็นบริวารสำหรับตัว
ไว้ ก็เพื่อจะได้ใช้เป็นของรับมณฑกายน. ตัวฟูกและตัวหมอน ก็
เหมือนกัน เขาทำไว้สำหรับนอนก็จริง แต่ไม่ใช่เพื่อนอนลงไปทั้ง
อย่างนั้น ตัวฟูกก็ทำเพื่อมีผ้าปูนอนลาดทับอีกชั้นหนึ่ง หมอนก็เพื่อ
มีปลอกหุ้ม บนของเช่นนี้ จะนอนทับลงไปทั้งอย่างนั้น ไม่มีผ้าลาด
กัน ไม่ควร. ส่วนเครื่องลาดที่สำหรับใช้นั่ง ไม่ควรนอนทับ ส่วน
เครื่องลาดทำไว้สำหรับนอน คือผ้าปูที่นอนและปลอกหมอน เป็น
ของทำไว้สำหรับรับมณฑกายนอยู่แล้ว นอนทับก็ได้. พระอรธรรกถา-

จารย์กล่าวถึงข้อนี้อย่างกวัดจัน จนชั้นนอนหลับไป อวัยวะกระทบ
เตียงตั้ง ปรับเป็นอาบัตินับด้วยจำนวนเส้นขน เป็นเคราะห์ดีจริง ๆ
ที่ทรงอนุญาตให้แสดงอาบัตินับมากกว่าหนึ่ง รวมกล่าวว่า " สมพหุลา "
ถ้าต้องนับจำนวนว่าเท่านั้นเท่านี้ จะทำอย่างไรกัน กล่าวสั้น ของ
สงฆ์เกือบแตะเข้าไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ของสงฆ์ที่ทำไว้สำหรับ
บริโภคจะมีประโยชน์อะไร พัสคฺของสงฆ์มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร จัก
กล่าวข้างหน้า ในที่นี้ กล่าวไว้แต่เพียงว่าของสงฆ์ ใช้บริโภคได้
เหมือนกัน เก้าคร่ำคร่าไปโดยกาล ไม่เสียหายอะไรแก่ผู้บริโภค
ข้อที่ทรงอนุญาตให้ลาดก่อนจึงนอนนั้น เพื่อจะใช้ได้นาน อย่างเดียว
กับของบุคคล ที่นอนเขาก็มีผ้าปู หมอนเขาก็มีปลอกหุ้ม เพื่อรู้จัก
รักษาของ แม้คนที่ทรัพย์ อาจพลัดได้เดือนละสำหรับ เขาก็ยังต้อง
รักษา ไม่ทำเช่นนั้น เป็นสุรุ่ยสุร่ายไม่สมควร.

ข. ชำระให้สะอาด อย่าให้รูดด้วยหยากเยื่อใยและละออง.

ค. ระวังไม่ให้ชำรุด เช่นจะยกเตียงตั้งเป็นต้นเข้าออก ระวัง
ไม่ให้กระทบบานประตูหรือฝา จะวางเตียงตั้งบนพื้นที่เขาทำบริกรรม
เอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งรองปลายเท้า อย่าให้ปลายเท้ากัดพื้น.

ฅ. รักษาเครื่องเสนาสนะ เป็นต้นว่าเตียงตั้ง ที่สุดจนกระโถน
ให้สะอาด และจัดตั้งให้เข้าระเบียบ.

ง. ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ให้มีพร้อม.

จ. ของใช้สำหรับเสนาสนะหนึ่ง อย่าเอาไปใช้ในที่อื่นให้
กระจัดกระจาย สำหรับที่ใด ให้ใช้ในที่นั้น แต่จะยืมไปใช้ชั่วคราวแล้ว

นำมาคืนได้อยู่ หรือในเวลาไม่มีภิกษุอยู่ ของเก็บไว้ในที่นั้นจะหาย หรือเป็นอันตรายเพราะสัตว์กัดเป็นต้น ภิกษุผู้เป็นเสนาสนคาหาปกะ จะขนเอาไปเก็บไว้ในที่อื่น สมควรแท้.

๕. ในสถานที่อยู่ของคนผู้เป็นหมู่กัน คนเหล่านั้นต่างถ่ายของ โสโครกออกจากกายของตน ๆ ทุกวัน ๆ นี่เป็นภาระสำคัญอย่างหนึ่งของหัวหน้าผู้ปกครอง จะต้องจัดให้ถ่ายเป็นที่ ไม่ปล่อยให้ทำเรี่ยราด ไม่เช่นนั้น สถานที่ที่อยู่จะโสมม ในสังฆิกาวาสก็ต้องจัดดูเดียวกัน ในบาลี กล่าวทั้งที่ถ่ายอุจจาระทั้งที่ถ่ายปัสสาวะ. อันสถานที่เป็น กลางสำหรับใช้ทั่วไปเช่นนั้น จำต้องช่วยกันรักษาอยู่เอง พระศาสดา จึงต้องตั้งวัตรอันจะพึงประพฤติในวัจจกฐิไว้ มีนัยดังนี้ :-

ก. การถ่ายเว็จ ถ่ายปัสสาวะและอาบนํ้า ตรีสให้ทำตามลำดับ ผู้ไปถึง ไม่เหมือนกิจอื่น อันจะพึงทำตามลำดับพรรษา.

ข. ให้รักษาภริยา เช่นประตูปิด ห้ามไม่ให้ควนผลึกเข้าไป ให้กระแอมหรือไอก่อน ฝ่ายผู้อยู่ข้างในก็กระแอมหรือไอรับ ต่อ ไม่มีเสียงจึงค่อยผลึกบาน จะเข้าจะออกอย่าทำผลุนผลัน ค่อยเข้า ค่อยออก อย่าเวิกฝ้านุ่งเข้าไปหรือออกมา อย่าถ่ายเว็จและชำระ ให้มีเสียง.

ค. ให้รู้จักรักษาบริวาร เปลื้องจิวรพากไว้เสียข้างนอก อย่า ครอบงำเข้าไป.

ฅ. ให้รู้จักรักษาตัว อย่าเบ่งแรงจนถึงชอกช้ำ เว้นไว้แต่ท้องผูก เกินปกติ อย่าใช้ไม้ชำระอันประทุษร้ายตัว เช่นไม้มีคม ไม้มีปม

ไม่มีหนาม ไม้ผู้ให้ใช้ไม้ที่เหลาเกลี้ยงเกลแล้วชำระด้วยน้ำ.

ง. อย่าทำกิจอื่นในเวลานั้น ในบาติ แสดงความนี้ไว้ ด้วยห้ามไม่ให้เกี่ยวไม้ชำระฟันพลาง.

จ. ให้ระวังเพื่อไม่ทำสกปรก ถ่ายเว็จไม้ค้ำหรือเป็อนล่อง ถ่ายปัสสาวะไม่นอกราง ไม่บ้วนน้ำลายหรือสังน้ำมูกลงในรางปัสสาวะหรือที่พื้น ไม่ทิ้งไม้ชำระลงในหลุมเว็จ ทิ้งในตะกร้าที่มีไว้สำหรับเมื่อชำระไม่เหลือน้ำไว้ในหม้อชำระ ข้อหลังนี้ กล่าวเฉพาะใช้หม้ออันมีสำหรับวัจจกฏีอันเป็นที่ถ่ายทั่วไป ถ้าใช้หม้อของตนเอง ไม่ห้าม.

ฉ. ให้ช่วยรักษาความสะอาด พบวัจจกฏีโสโครกอันผู้อื่นทำไว้ให้ช่วยล้าง รกให้ช่วยกวาด ตะกร้าไม้ชำระเต็มให้เท น้ำสำหรับชำระหมด ให้ดีกมาไว้.

ที่ถ่ายปัสสาวะนั้น กล่าวในบาติเพียงแต่ว่า จัดให้ถ่ายเป็นที่ มีกำแพงก่อด้วยอิฐหรือศิลาหรือมีฝาไม้บัง มีปาตุกา คือเชิงเท้าเป็นที่เหยียบนั่ง มีหม้อรองปัสสาวะที่ถ่าย มีวัตรจะพึงประพฤติอย่างไร ในที่นั้นหาได้แสดงไว้ไม่ ในวัดทั้งหลายก็ยังไม่เคยพบว่าจัดขึ้น แต่ได้พบโทษเพราะไม่จัดขึ้น คือกลิ่นปัสสาวะฟุ้งไปในที่นั้น ๆ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เป็นสถานที่จัดใช้เฉพาะในบริเวณเป็นที่ประชุม เช่นในบริเวณโรงอุโบสถ ในบริเวณโรงธรรมสภา และในบริเวณอุปัฏฐานศาลา นอกจากบริเวณเหล่านี้ไม่ห้าม ใช้หม้อรอง ก็เห็นได้ว่าเป็นของใช้ชั่วคราว ไม่ใช่ยั้งยืนตั้งวัจจกฏี

การเทและรักษาให้สะอาด จะไม่เป็นกิจอันหนัก ภิกษุผู้ทำเวร
รักษาสถานที่ประชุมเหล่านั้น ก็พอทำได้กระมัง จึงไม่ได้ตั้งวัตร
ไว้สำหรับ.

๑๐. ถ้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอาพาธลง ภิกษุผู้เพื่อนสหธรรมิก
ควรเอาใจใส่ช่วยรักษาพยาบาล อย่าทอดธุระเสีย. พระศาสดาทรง
ปรารภภิกษุอาพาธ ตรัสสั่งไว้ว่า " ภิกษุทั้งหลาย มารดาที่ดี บิดา
ที่ดี ของเธอทั้งหลายไม่มี, ถ้าพวกเธอจะไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่า
จะพยาบาลพวกเธอ ภิกษุใดปรารถนาจะอุปฐากเรา ขอให้ภิกษุนั้น
พยาบาลภิกษุไข้เถิด ถ้าอุปฐมาเย อจารย์ สัทธวิหาริก อันเตวาสิก
ของผู้ไข้มีอยู่ ให้เธอพยาบาลกัน กว่าจะหายหรือสิ้นชีพ ถ้าไม่มี
ให้ผู้ร่วมอุปฐมาเยร่วมอาจารย์พยาบาล ถ้าภิกษุไข้เป็นผู้จรมมา ตัว
คนเดียว ให้สงฆ์พยาบาล " ดังนี้. อธิบายความข้อหลังว่า ให้
พระสงฆ์เถระเอาธุระเป็นกิจสงฆ์ จัดภิกษุบางรูปให้พยาบาลประจำ
หรือจัดให้ผลัดกันรับวาระพยาบาล สุดแต่จะสะดวก. แต่ภิกษุผู้
เข้าพยาบาลก็มี ไม่เข้าใจก็มี ถ้าไข้หนักสมควรเลือกเอาภิกษุผู้
เข้าใจ มอบให้รับธุระเป็นผู้พยาบาลใกล้ชิดภิกษุไข้ ภิกษุนอกจากนี้
ควรให้เป็นผู้ช่วยขนขวายในภายนอก เป็นต้นว่า ช่วยต้มน้ำหรือ
ซักผ้า. ภิกษุพร้อมด้วยองค์ สมควรเลือกเป็นผู้พยาบาล ดังนี้ :
รู้จักประกอบเภสัช รู้จักของอันแสดงแก่โรคและไม่แสดง นำเข้าไป
ให้แต่ของไม่แสดง กันเอาของแสดงออกเสีย เป็นผู้ไม่เกลียดแต่ของ

โสโครก ไม่ใช่เป็นผู้มักได้ มีจิตเมตตา°

ฝ่ายภิกษุผู้อาพาธ รู้ว่าตนต้องเป็นภาระของเพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน ก็สมควรจะทำตนให้เป็นผู้พยายามง่าย คือทำความสบายให้แก่ตน [ไม่ฉันทของแสง และไม่ทำฝืนความสบายอย่างอื่น] รู้จักประมาณ คือความพอดีในของไม่แสง [เช่นไม่ฉันทมากเกินไป] ฉันทง่าย บอกอาการใช้ตามเป็นจริงอย่างไรแก่ผู้พยายาม เป็นผู้อดทนต่อทุกขเวทนา.

แม้สามเณรก็ควรได้รับความพยายาม คู่เดียวกับภิกษุ.

เพื่อนสหธรรมิก คือภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อาพาธอยู่ในที่อื่น แม้เป็นทางไกล และเป็นเวลาในพรรษา ยังทรงอนุญาตให้ทำสัตตาคะไปพยาบาลได้ และประทานยกเว้นด้วยเรื่องนิตยและอื่น ๆ อีก.

จริยาวัตร

ข้อ ๑ มีห้ามไม่ให้เหยียบฝืนผ้าขาวอันเขาลาดในที่นิมนต์. มีเรื่องเล่าว่า โภชราขุมารเป็นหมัน ไม่มีโอรสธิดา เจริญเสด็จพระศาสดากับภิกษุสงฆ์ไปฉันท และลาดผ้าขาวเป็นทางเสด็จ เสี่ยงทายว่า ถ้าจะได้บุตรหรือบุตร ขอให้พระศาสดาเสด็จเหยียบฝืนนั้นไป

๑. ในบาลีนับจำนวนเป็น ๕ เข้าใจว่าเดิมลงมีแต่ ๕ ประการข้างต้น ภายหลังระรอยพระธรรมสังคากาจารย์จะเห็นว่า องค์เนื่องด้วยของแสงและไม่แสง เป็นความข้อเดียวกัน จึงรวมเข้าเป็นองค์เดียวกัน เดิมไม่มักได้กับจิตมีเมตตาในระหว่างนั้น กับไม่เกลียดของโสโครก องค์ที่ ๒ จึงมี ๓ พากย์ แปลกจากองค์อื่น และองค์ว่าไม่เกลียดของโสโครกกระเด็นออกไปอยู่ที่ท้าย ไม่ต่ออนุสนธิกับการพยาบาล.

ถ้าจะไม่ได้ ขออย่าได้ทรงเหยียบ พระศาสดาไม่ทรงเหยียบ และ
'ตรัสห้ามไว้ด้วย. พระองค์ไม่ทรงเหยียบนั้น เพื่อจะไม่ทำเปราะเปื้อน
กระมัง ในบัดนี้เขาปูผ้าขาวเป็นอาสนะที่พระนั่ง พระผู้ไม่ระวังกิริยา
เหยียบย่ำผ้านั้นเป็นรอยเปื้อน แสดงให้เห็นความสกปรก ไม่รู้จัก
รักษามารยาทของพระ น่าเกลียดอยู่ แม้พระพวกเดียวกันจะนั่งลง
ก็น่าขยะแขยง ผลแห่งความไม่รักษามารยาทในปัจจุบัน ส่อให้เห็น
มูลแห่งความห่ามนี้อันชัด เพราะเหตุนี้ ควรวะวังเพื่อจะไม่เหยียบย่ำ
ผ้าอาสนะขาวที่ปูไว้สำหรับนั่ง เป็นแต่นั่งอย่างเดียว ส่วนผ้าที่
เขาปูไว้สำหรับยืนในการมงคล และผ้าสำหรับเช็ดเท้าที่ล้างยังเปียก
เหยียบได้ ไม่ห้าม.

ข้อ ๑ ยังไม่ได้พิจารณาก่อน อย่าเพิ่งนั่งลงบนอาสนะ. อธิบาย
ว่า จะนั่งลงบนอาสนะ อย่างนั่งผลุนผลันลงไป ทำเช่นนั้น ถ้ามีของ
อะไรวางอยู่บนนั้น จะทับหรือกระทบของนั้น ถ้าเป็นชันน้ำก็จะหก
เสียมารยาท ฟังตรวจดูด้วยนัยน์ตาหรือด้วยมือลูบก่อน ตามแต่จะรู้
ได้ช่วยอย่างไร แล้วจึงค่อยนั่งลง.

ข้อ ๑ ห้ามมิให้นั่งอาสนะยาวกับหญิงและคนพันทาง แต่จะ
นั่งกับคนมีอาสนะไม่เสมอกันได้อยู่. ที่อื่นเขาทำไว้นั่งยาว นั่งได้
ตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป เป็นจอยกจากที่ได้ เช่นเก้าอี้ยาวที่ตั้งตามร่ม
ต้นไม้อีกดี เป็นของอยู่กับที่ เช่นร้านไม้ที่เขาปักกลางในดิน เขา
กระดาดครึ่งข้างบน หรือแทนก่อด้วยอิฐก็ดี ชื่อว่าอาสนะยาวในที่นี้
บนที่เช่นนี้ จะนั่งกับหญิงหรือคนพันทาง มีกะเทยเป็นต้น ไม่

ควร. คนมีอาสนะไม่เสมอกันนั้น ท่านแก้ว่า ภิกษุผู้แก้หัวหรือ
อ่อนกว่ากันพื้น ๓ พรรษา แต่หาได้พูดถึงอนุสัมบันไม่ ข้าพเจ้า
เข้าใจว่า คนมีอาสนะไม่เสมอกันนั้น ได้แก่อนุสัมบันผู้ที่ภิกษุไม่
ได้ยอมให้เข้าพวก จะนั่งบนอาสนะยาวเช่นนั้นกับอนุสัมบันได้อยู่
ส่วนภิกษุด้วยกันเป็นสมานาสนิก ผู้มีอาสนะเสมอกัน นั่งร่วมกันได้
แท้. อธิบายอย่างนี้ ความเข้ารูปกันได้ตลอด แต่ในบาติเอง
ก็แก้สมานาสนิกว่า ภิกษุผู้มีพรรษาไล่เลี่ยกัน แก้หรืออ่อนกว่ากัน
ไม่ถึง ๓ พรรษา นักวินัยจึงพิจารณาอุกเถิด.

ข้อ ๑ ภิกษุผู้รองลำดับฉันค้างอยู่ อย่าให้ลุก. อธิบายว่า ภิกษุ
ผู้กำลังฉันอยู่ในโรงฉัน ภิกษุรูปหนึ่งไปล่า เมื่อเข้าไป ภิกษุผู้
อ่อนกว่าเธอ จะต้องร่นลงมา ให้อาสนะแก่เธอตามลำดับพรรษา
เช่นนี้อย่าให้เธอลุกจากที่ ฟังอนุญาตให้เธอนั่งต่อไป ส่วนคนฟังนั่ง
ลงในที่ว่างแห่งใดแห่งหนึ่ง สุดแต่จะไม่ต้องกวนให้ภิกษุผู้นั้นค้าง
ลุกจากที่. หากภิกษุนั้นขึ้นแทรกแซงเข้าไป ภิกษุผู้อ่อนกว่า ก็ควร
ลุกร่นลงมา ให้อาสนะแก่เธอ ไม่ควรขวางอาสนะผู้แก้กว่า.

ข้อ ๑ จะพักในกลางวัน ท่านให้ปิดประตู. ในข้อนี้พระอรธ-
กถาจารย์อธิบายจนเหลือใจ ว่าประตูเช่นไรควรปิด ประตูเช่นไรไม่
ควรปิด ย่นมติของท่านเข้า ประตูเช่นไรปิดได้ เช่นประตูห้องก็ให้ปิด
ประตูเช่นไรปิดไม่ได้ เช่นประตูเคี้ยวเสียบ ฝัดปิดไม่เข้า หรือประตู
เป็นที่ใช้ของคนมาก ก็ไม่ต้องปิด ใจความที่ควรเข้าใจนั้น คือ
ท่านให้ทำอย่างนั้น เพื่อให้พักในที่กำบัง คนแหลกลหน้ามาจะได้ไม่

พบในเวลานอนหลับ เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็พึงปฏิบัติให้ถูกประสงค์
หาที่กำบังได้จึงพัก แม้นในที่ไม่มีประตู หรือมีแต่ไม่มีบาน หรือเคี้ยวเสียบ
ปิดไม่ได้ก็ต้องมีอะไรบัง. ในที่มีคนช่วยระวัง ท่านว่าจะปิดก็ได้
นี้ควรใช้ได้ในกาลบางคราว เช่นคราวเจ็บไข้ มีผู้พยาบาลอยู่เป็น
เพื่อน.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้เทอูจจาระ ปัสสาวะ หยากเยื่อ หรือของ
เป็นเดน ทิ้งลงไปนอกฝานอกกำแพง. ถ้าภิกษุอยู่บนกุฏิ ทิ้งแม่
หยากเยื่อลงไปทางหน้าต่าง ถูกคนเข้าก็เสียดิกรียา ถ้ากุฏิอยู่ในที่ไม่ใช่
ทางคนเดิน เทของเช่นนั้นลงไปจากข้างบน พื้นที่ข้างกุฏิก็รกรกปรก
ควรถืออย่างกวดขัน. อีกอย่างหนึ่ง ห้ามไม่ให้ทิ้งของเช่นนั้นในที่
สดเขียว คือในที่เพาะปลูกของเขา ต่างโดยเป็นนาเป็นไร่ ในบัดนี้
เป็นสนามหญ้าก็เหมือนกัน.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้ขึ้นต้นไม้ เว้นไว้แต่มีกิจ เช่นหลงทาง ต้อง
การจะขึ้นสูงเพื่อดูทาง เช่นนี้ขึ้นได้สูงชั่วคราว กล่าวคือ ๔ ศอก
ต้องการจะหนีอันตรายแต่สัตว์ร้ายเป็นต้น. ขึ้นสูงกว่านั้นก็ไม่ได้ กว่า
จะพ้น.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้ไปเพื่อจะดูเพื่อนขับประโคม เพื่อนนั้น เช่น
รำละคร, ขับนั้น เช่น ขับเสภา ร้องสักวา, ประโคมนั้น เช่น
บรรเลงปี่พาทย์ มโหรี นี้เป็นองค์แห่งการเล่น การเล่นบางอย่างมี
องค์ ๒ เช่นขับเสภา มีปี่พาทย์ส่ง บางอย่างมีองค์ครบทั้ง ๓ เช่น
ละครรำ มีทั้งบทรำบทร้องบทส่งปี่พาทย์. ไปธุระอื่น ไม่ตั้งใจจะไปดู

พบเข้าในที่นั้น ไม่เป็นของเสีย อยู่ในวัด เขามามีการเล่นเช่นนั้น เฉพาะหน้า แลเห็นหรือได้ยิน ก็เหมือนกัน. แต่เพียงไปคูดังห้าม ไม่ต้องกล่าวถึงฟ้อนขับประโคมเอง เป็นอันห้ามแท้.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้กล่าวธรรมด้วยเสียงขับอันยาว. แสดงธรรม ก็ดี สวดธรรมก็ดี ด้วยทำนองมีเมื่อดพรายยี่คยาวจนเสียพยัญชนะ ไม่ควร จะแสดงหรือสวดเป็นพอลำนำ เช่นที่เรียกว่า สรภัญญะ ได้อยู่ การเทศน์หรือสวดตกลงกะนอง ต้องการสรวลเสเฮฮา เสีย สมณสาธูป นับเข้าในข้อนี้.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้จับวัตถุเป็นอนามาส คือไม่ควรจับ อันมี ประเภทดังนี้ :-

ก. ผู้หญิง ทั้งเครื่องแต่งกาย ทั้งรูปที่ทำมีลักษณะเช่นนั้น ศิรัจฉานตัวเมียก็จัดเข้าในหมวดนี้. ฟ้านุ่งผ้าห่มที่เขาสละแล้ว เช่น ปูเป็นอาสนะ พ้นจากความเป็นอนามาส.

ข. ทอง เงิน และรัตนะ ในอรรถกถาออกชื่อรัตนะ ๘ ประการ มุกดา มณี ไพฑูรย์ ประพาพ ทับทิม บุษราคัม [ศัพท์ บาลีว่า มสารคลล] สังข์ ศิลา รวม ทอง เงิน เข้าด้วยเป็น รัตนะ ๑๐ ประการ. เพชรครั้งนั้นก็รู้จักกันแล้ว แต่อย่างไรไม่ยก ขึ้นกล่าวหาทราบไม่. สังข์นั้น เข้าใจว่า หมายถึงของที่ตกแต่งด้วย ทองและรัตนะ สำหรับรดน้ำตามธรรมเนียมของพราหมณ์ หรือ แม้สังข์สำหรับเป่าด้วย ไม่ใช่สังข์ทั่วไป เพราะกระดองสังข์ อนุญาต ให้ใช้ทำลูกคุมลูกถวินได้. ศิลา นั้น เข้าใจว่า หมายถึงของมีชาติศิลา

แต่เป็นของดี เช่นหยกและโมราเป็นตัวอย่าง เดิมทีชะรอยเขาจะใช้ของเช่นนั้นเป็นเครื่องประดับ คุณกำไลมือหยกของจีน ลูกประหรีว่าผูกข้อมือที่ทำด้วยศิลาแดงร้อยสลับกับลูกทอง ก็น่าจะออกจากหยกก่อน ไม่ใช่ศิลาทั่วไป.

ค. ศัสตราวุธต่างชนิด เป็นเครื่องทำร้ายชีวิตและร่างกาย เครื่องมือทำงานเช่นขวานเป็นต้น ไม่นับเข้าในหมวดนี้.

ฅ. เครื่องดักสัตว์ทั้งบนบกทั้งในน้ำ.

ง. เครื่องประโคมทุกอย่าง.

จ. ข้าวเปลือกและผลไม้อันเกิดอยู่ในที่.

การห้ามจับต้องวัตถุเป็นอนามาสนี้ ไม่ได้มาโดยตรงในบาลี พระอรรถกถาจารย์เทียบเคียงนัยในวินิตวัตถุ คือเรื่องเทียบสำหรับตัดสินอาบัติบ้าง ในที่อื่นบ้าง วางธรรมเนียมไว้ แต่ก็เป็นการสมควรอยู่ เช่นภิกษุผู้เว้นจากฆ่าสัตว์ จะจับศัสตราวุธหรือเครื่องดักสัตว์ คุณ่าเกลียด เป็นผู้เว้นจากประโคม จะจับเครื่องประโคม ก็น่าเกลียดเช่นเดียวกัน. ตกว่าพัสดุที่ท่านว่าเป็นอนามาส คงเป็นของไม่ควรแก่ภิกษุมาแต่เดิมด้วย.

วิธีวัตร

วิธีครองผ้าของภิกษุ ที่ใช้อยู่บัดนี้ ตามแบบธรรมยุต นุ่งอัตรวาสกม้วนชายเข้ามาข้างซ้าย เหน็บชายบนเหนือสะดือ ไม่ทำชายพก ริมผ้าข้างล่าง ทำให้ปกเขาลงมาเพียงราวครึ่งแข้ง อย่าให้ปกลงมามากจนกีดแข้งในเวลาก้าวเดิน เข้าที่ประชุมหรือออกนอก

อาราม นอกที่อยู่ รัศประคคเอน ห่มอุตตราสงค์ม้วนซ้ายเข้ามาดู
เดียวกัน ในอารามหรือในที่อยู่ ปิดบ่าซ้าย เปิดบ่าขวา นอกอาราม
นอกที่อยู่ คลุมทั้ง ๒ บ่า แหวกลูกบวบเอามือขวาออกมาทางกลีบ
จีวร กลัดรัศคุม. สังฆาฏิ ในบาลีกล่าวว่าใช้ซ้อนกับอุตตราสงค์ห่ม
เข้าบ้าน แต่ในอารามโดยที่สุคในเวลาทำอุโบสถสังฆกรรมไม่ได้กล่าว
ถึงเลย ในเมืองเราใช้พาดบ่าซ้ายทับอุตตราสงค์.

บาตร ใช้ถือเมื่อเวลาที่ยวรับภิกษา ด้วยอาการอันกล่าวแล้ว
ในกัณฑ์ที่ ๑๒ บริหารบริโภค ตอนบาตร.

วิธีพับจีวร กล่าวไว้ในบาลีไม่ให้พับหักกลาง ให้พับทำขन्द
เหลื่อมเข้าข้างออกข้างราว ๔ นิ้ว เอาประคคเอนไว้ในขन्दแห่ง
อันตราสก. แบบนี้คืออยู่ กันจีวรเข้าตรงกลาง แต่ในเวลาขึ้นห่าผ้า
ได้ง่าย จึงไม่ค่อยรู้สึกนัก. จีวรครั้งเก่าเก็บบนราว วิธีเก็บ ถือ
จีวรด้วยมือข้างหนึ่ง ลูบราวด้วยมือข้างหนึ่ง เอาจีวรสอดใต้ราว
ค่อย ๆ พาดให้ชายอยู่ข้างตัว ขนดอยู่ข้างนอก.

บาตร เก็บไว้ได้เตียงได้ตั้ง วิธีเก็บ ถือบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง
ลูบได้เตียงได้ตั้งด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วจึงเก็บ.

วิธีเช็ดรองเท้า ใช้ผ้าแห้งเช็ดก่อน แล้วจึงใช้ผ้าเปียกเช็ด.

วิธีมัดให้เถระ ในบาลีกล่าวไว้ ให้มัดที่หลังเท้าหน ๑ ที่ตัว
หน ๑ ที่ศีรษะหน ๑. แต่มัดที่ศีรษะนั้น ในจำพวกถือต่ำสูง ควรงด.

วิธีเปิดปิดหน้าต่างตามฤดู ในฤดูหนาว ท่านแนะนำให้เปิดใน
กลางวัน ปิดในกลางคืน. ในฤดูร้อน ให้ปิดในกลางวัน เปิดในกลางคืน;

ข้าพเจ้าได้ลงในฤดูร้อน เปิดหน้าต่างแต่น้อยที่สุด สบายดีกว่าเปิดมากบาน เพราะอากาศภายนอกร้อนกว่าอากาศภายใน.

วิธีเดิน ท่านให้เดินเรียงตัวตามลำดับแก่กว่า เว้นระยะห่างกันพอคนเดินผ่านได้. ถ้าพระมาก แถวจะยาว ถ้าจะเดินระยะถี่กว่านั้น ควรเว้นตอนไว้พอคนที่ช่องผ่าน ไม่เช่นนั้น คนอื่นจะเสียประโยชน์.

จะทำวินัยกรรม ให้ห่มผ้าเฉวียงบ่า นั่งกระหย่ง ประณมมือ ใช้ในกิจมีปลงอาบัติเป็นต้น.

ว่านโนค่านมัสการ ว่า ๓ จบ ยังคำอื่นอีกก็มี เช่นคำปฎิญาเมื่อปลงอาบัติ คำพิจารณาและอื่น ๆ.

วิธีวัตรนี้ไม่คงแบบ อาจเปลี่ยนไปตามกาลเทศะ นำมากล่าวไว้ในที่นี้ เพื่อจะให้รู้ว่าหมู่ภิกษุจะประพฤตีสมาเสมอกัน ก็ต้องอาศัยวิธีด้วยประการหนึ่ง เช่นนุ่งห่มเป็นแบบเดียวกัน ครั้งโบราณท่านก็ได้จัดมาแล้ว ถ้าเป็นแบบล่วงเวลาและจะไม่ใช้ ก็ต้องมีวิธีใหม่ขึ้นแทนกัน ไม่เช่นนั้นจะค่อยหลุดไปที่ละอย่าง ๆ จนไม่มีอะไรเหลือ.

กัณฑ์ที่ ๑๕

การวะ

พระรัตนตรัย ย่อมเป็นสรณะอย่างสูงสุดของพุทธศาสนิก ท่าน จึงห้ามไว้ในบาลีไม่ให้เล่นปรารภพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์. อธิบายความว่า เล่นในที่นี้ หมายถึงทั้งทำเล่นทั้งพูดเล่น เอาเรื่อง พระพุทฺธเจ้าหรือเรื่องพระสงฆ์มาทำทำเล่น อย่างเล่นละครเพื่อความ สนุก ไม่ควร จะเล่านิยายที่ผูกขึ้น แม้เป็นเรื่องสาธก จะออก พระนามของพระพุทฺธเจ้าหรือของพระสงฆ์ ในท้องเรื่อง เช่นเคยพูด ถึงพระปัจเจกพุทฺธบ่อย ๆ เป็นต้นว่า ผูกข้างเมื่อผ่านไปมาย่อมไหว พระปัจเจกพุทฺธ แม้เช่นนี้ ก็ไม่ควร หรือเรื่องพระพุทฺธเจ้า เรื่องพระสงฆ์ที่ได้ความรับรองว่าเป็นจริง จะเล่าด้วยโวหารตลกคะนอง เพื่อสรวลเสเฮฮา ก็ไม่ควร เพราะโทษแห่งความไม่สำรวมในข้อนี้ เรื่องพระพุทฺธเจ้าบ้าง เรื่องพระสาวกบ้าง อันไม่น่าเชื่อจึงมีคติน. เรื่องที่ตั้งใจแสดงทำหรือเล่าถึงด้วยความเคารพ เพื่อจะนำให้เกิดความ เลื่อมใส เช่นเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย ที่พวกเราทำอยู่เป็นตัวอย่าง เห็นว่าไม่เป็นความผิดในข้อนี้.

อนึ่ง กิริยาแสดงความอ่อนน้อมแก่กัน เป็นความดีงามของหมู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การ ทำอัญชลี [คือประณมมือไหว้] การทำสามิจิกรรม [คือความอ่อน น้อมอย่างอื่น อันเป็นความดีความงาม] ให้ทำตามลำดับผู้แก่พรรษา กว่ากัน อาสนะและข้าวน้ำที่ดีกว่า ก็ทรงพระอนุญาตให้ได้รับตาม

ลำดับผู้แก้พรษาเหมือนกัน.

เป็นธรรมเนียมของพวกภิกษุ ถือไม่ไหว้คนอื่นนอกจากพวก
ของตน ในบาลีย่อเรียกว่าอนุสัมบัน ภิกษุนี้ก็นับเข้าในพวกนี้
ในพวกภิกษุด้วยกัน ถือไม่ไหว้ภิกษุผู้อ่อนกว่า ย่อมไหว้เฉพาะ
ภิกษุผู้แก่กว่า ถึงอย่างนั้น ถือไม่ไหว้ภิกษุต่างนิกายซึ่งเรียกว่า
นานาสังวาส แปลว่าผู้มีธรรมเป็นเหตุอยู่ร่วมต่างกัน แม้แก่กว่า
แต่พูดไม่เป็นธรรม ย่อมไหว้แต่ภิกษุผู้พูดเป็นธรรม แม้ภิกษุผู้แก่
กว่า ร่วมนิกายเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า สมานสังวาส แปลว่ามีธรรม
เป็นเหตุอยู่ร่วมเสมอกัน ก็ยังคงในบางเวลาดังนี้ :-

ก. ในเวลาประพตฺวิภูจฺจานวธิ คืออยู่กรรม เพื่อออกจาก
อาบัติสังฆาทิเสส.

ข. ในเวลาถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม ที่ถูกห้ามสมโภคและ
สังวาส.

ค. ในเวลาเปลี่ยกาย.

ฅ. ในเวลาเข้าบ้านหรือเดินอยู่ตามทาง.

ง. ในเวลาอยู่ในที่มือที่แลไม่เห็นกัน.

จ. ในเวลาที่ท่านไม่รู้ คือนอนหลับหรือขลุกขลู่อยู่ด้วยธุระ
อย่างหนึ่ง หรือส่งใจไปอื่น แม้ไหว้ ท่านก็คงไม่ใส่ใจ.

ฉ. ในเวลาขบฉันอาหาร.

ช. ในเวลาถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ.

ไหว้ใน ๓ เวลาข้างต้นโดยลำดับลงมา คือ ข้อ ก. ข. ค. ท่าน

ปรับอาบัติทุกกฎ ให้อุโบสถ์ในเวลาอีก ๕ ท่านว่าเพียงไม่ตีไม่งาม.

พวกภิกษุถือไม้ให้ผู้อื่นเนื่องมาจากมูลอะไร เป็นข้อที่น่ารู้ ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า เนื่องมาจากถือชาติก่อน ที่พวกพราหมณ์เป็นเจ้าของ พวกคนที่เลิกถือชาติ ก็คงแปรมาถือธรรมของพวกตนว่าดีกว่าของพวกอื่น แล้วกลายเป็นถือพวก ผลคือความถือตัวก็คงเป็นเช่นเดียวกัน ในพระสูตรแสดงว่า พราหมณ์บ้าง ปริพาชกบ้าง มาเฝ้าพระศาสดาบ้าง มหาพระสาวกบ้าง ทำแต่ปราศรัย หาให้ไม้คนจำพวกนี้ ถือไม้ให้พวกอื่นจากพวกของตน พวกภิกษุก็คงถือตามธรรมเนียมนั้นเหมือนกัน จะถือไปอย่างอื่น ก็จะเป็นยอมตัวว่าเลวกว่าพวกเหล่านั้น เป็นไปไม่ได้ด้วยเอง เพราะเหตุนี้กระมัง จึงมีห้ามไม่ให้ให้ไม้คนต่างพวก.

การลุกขึ้นขึ้นรับ ก็เป็นกิจที่ผู้น้อยจะพึงทำแก่ผู้ใหญ่ แต่ไม่ได้กล่าวไว้ละเอียดเหมือนการไหว้ คงได้ความแต่ว่านั่งอยู่ในสำนักผู้ใหญ่ ไม่ลุกรับผู้น้อยกว่าท่าน การไหว้ก็น่าจะเป็นเช่นเดียวกัน แต่หาได้กล่าวห้ามไว้ไม่. ตามธรรมเนียม ในบัดนี้คงเวลานั่งเข้าแถวในบ้าน เข้าประชุมสงฆ์ในอาราม ไม่ลุกรับท่านผู้ใดผู้หนึ่ง.

การประณมมือ มักทำคู่กับนั่งกระหย่ง ทำได้แม้แก่ภิกษุผู้อ่อนกว่า เช่นเมื่อขอมาโทษ หรือทำวินัยกรรม. ยืนทำก็มี ใช้ทำเฉพาะแก่ท่านผู้ใหญ่.

การทำสามิจักรมก็เหมือนกัน ทำได้แก่ภิกษุผู้อ่อนกว่า ในกาลบางคราว เช่นในเวลาสี่ทิวาหรืออาพาธ เป็นหน้าที่ของอุปัชฌายะ

จะพึงอุปฐากสักทิวहारิก.

ใน ๓ อย่างนี้ ไม่มีปรับอาบัติเหมือนในการไหว้.

อนึ่ง ครั้งพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ภิกษุทั้งหลายต่างพูดเรียกกันว่า "อาวุโส" ที่แปลตามพยัญชนะว่า "ผู้มีอายุ" ตรงความของเราว่า "คุณ" ตั้งตัวเป็นผู้เสมอกัน เว้นไว้แต่เป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยกว่ากันไกลไม่ใกล้เคียง เช่นเป็นอุปัชฌายะกับสักทิวहारิก เช่นนี้ผู้น้อยพูดเรียกท่านผู้ใหญ่ว่า "ภนฺเต" แปลกันมาว่า "ท่านผู้เจริญ" ตรงความของเราว่า "ท่าน" ผู้ใหญ่พูดเรียกผู้น้อยว่า "อาวุโส" ตรงคำของเราว่า "เธอ." ก่อนหน้าปรินิพพาน ตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายให้เรียกกันตามแก่อ่อน ให้ผู้อ่อนเรียกผู้แก่ว่า "ภนฺเต" ให้ผู้แก่เรียกผู้อ่อนว่า "อาวุโส" จึงใช้เป็นธรรมเนียมสืบมาจนกาลนี้. ข้อนี้มาในมหาปรินิพพานสูตร ในพระวินัยหาได้กล่าวถึงไม่ จึงไม่มีข้อปรับอาบัติแก่ผู้ทำผิดแบบ.

อีกอย่างหนึ่ง พวกภิกษุให้ออกชื่อกัน นำคำว่า "อายุสุมา" ขำหน้าชื่อ เช่น "อายุสุมา อุปาลี" เป็นตัวอย่าง. ศัพท์นี้แปลตามพยัญชนะว่า "ผู้มีอายุ" ตรงความหมายของเราว่า "ท่าน" ยังใช้เรียกภิกษุผู้แก่กว่าและผู้ใกล้เคียงกัน จนทุกวันนี้.

วณะแห่งกิริยาในทางไวยากรณ์ ผู้อ่อนพูดแก่ผู้แก่ใช้พหูวณะเหมือนพูดแก่หลายคน ผู้แก่พูดกับผู้อ่อน ใช้เอกวณะ เป็นพูดแก่คนเดียว. คำเหล่านี้ ใช้ในวินัยกรรมนั้น ๆ มีแสดงอาบัติเป็นต้น ที่ให้พูดภาษามคธ.

อนึ่ง ข้อที่ทรงอนุญาตอาสนะดีกว่าตามลำดับผู้แก่นั้น ภิกษุผู้น้อยแสดงธรรม จะนั่งสูงกว่าพระเถระ และพระเถระจะนั่งต่ำกว่า หรือต่างนั่งเสมอกัน ด้วยเคารพในธรรมควรอยู่ และผู้น้อยเมื่อจะแสดงธรรมต้องอาปจนาให้ได้รับอนุญาตจากผู้ใหญ่ก่อน จึงแสดงได้ ไม่เช่นนั้นเป็นข้ามผู้ใหญ่ เพราะหน้าที่แสดงธรรม เป็นของผู้ใหญ่ ต่อผู้ใหญ่ไม่สามารถด้วยประการใด จึงถึงผู้น้อย.

ข้อ ๑ อยู่ในกฎเดียวกับภิกษุผู้แก่กว่า จะสอนธรรม จะอธิบายความ จะสาธยาย จะแสดงธรรม จะจุดจะดับไฟ จะเปิดจะปิด หน้าต่าง ต้องบอกขออนุญาตของท่านก่อนจึงทำได้ ห้ามไม่ให้ทำตามอำเภอใจ. ถ้าท่านอนุญาตไว้ให้ทำได้เสมอไป ไม่ต้องบอกทุกขณะก็ได้.

ข้อ ๑ อุปัชฌายะกัถิ อาจารย์กัถิ แม้ภิกษุอื่นผู้เป็นอุปัชฌายมัตต์ ผู้เป็นอาจารย์มัตต์กัถิ เดินไม่ได้สวมรองเท้า ห้ามไม่ให้เดินสวมรองเท้า ภิกษุผู้พอเป็นอุปัชฌายะหรืออาจารย์ให้นิสัยได้ กล่าวคือ มีพรรษาแก่กว่าพัน ๑๐ ขึ้นไป ได้ชื่อว่า อุปัชฌายมัตต์ อาจารย์มัตต์ แผลว่า ปุนอุปัชฌายะ ปุนอาจารย์ แต่พระอรรถกถาจารย์ แก้วว่า ภิกษุแก่กว่าเพียง ๖ พรรษา ได้ชื่อว่าอาจารย์มัตต์ เพราะอาจให้นิสัยแก่ภิกษุหนุ่มได้ เมื่อคราวเธอ ๔ พรรษา. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ภิกษุจะรับเป็นอาจารย์ให้นิสัยแก่ภิกษุใด ควรจะมีพรรษาแก่กว่าภิกษุนั้น พัน ๑๐ เช่นจะให้นิสัยแก่ภิกษุ ๔ พรรษา ตนควรจะมีพรรษา ๑๔ แล้ว ดังจะกล่าวเด็กอายุ ๑๒ ขวบว่า พอเป็นบิดาของเด็ก

เกิดใหม่ได้ เป็นอย่างไรบ้าง. จริงอยู่ เด็ก ๑๒ ขวบนั้นอีก ๔ ปี อายุได้ ๑๖ ขวบ อาจมีบุตรในปีนั้นก็ได้อีก ฝ่ายเด็กเกิดใหม่อายุได้ ๔ ขวบ ก็ยังต้องการคนเลี้ยง และคน ๑๖ ขวบอาจเลี้ยงก็ได้ แต่จะเรียกว่าเป็นคนคราวบิดาได้ละหรือ ข้าพเจ้าเห็นเป็นไม่ได้เลย เป็นได้เพียงพี่เลี้ยงน้องเท่านั้น อันจะนับว่าพอเป็นบิดาเขาได้ ก็ต้องเทียบเมื่อเขาเกิด ฉันทใด อันจะนับว่าพอเป็นอาจารย์เขาได้ ก็ควรเทียบเมื่อเขาบวช ฉันทนั้น.

อนึ่ง เป็นธรรมเนียมของภิกษุผู้จะเข้าไปในเจดีย์สถาน อันเป็นที่ระลึกถึงพระศาสดา จะแสดงอาการเคารพไม่กั้นร่มไม่สวมรองเท้า ไม่ห่มคลุมเข้าไป ไม่แสดงการดูหมิ่นต่าง ๆ เช่นพูดเสียงดัง และนั่งเหยียดเท้าเป็นต้น ไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และไม่ดมเขพะในลานพระเจดีย์ต่อหน้าพระปฎิมา นี่นับว่าเคารพในพระศาสดา.

อนึ่ง เป็นธรรมเนียมของภิกษุผู้จะทำวินัยกรรมต่อกัน เช่นบอกปารีสุทธิ ปวารณา แสดงอาบัติ จะทำผ้าห่มเฉียงบ่า นั่งกระหย่ง ประณมมือทำ และเมื่อฟังวินัยกถา หรือธรรมเทศนา นั่งฟังไม่พูดจាកันเสียด และระวังเพื่อจะไม่ไอลงเสียงผู้แสดง ไม่มีเหตุจำเป็น ไม่ลุกไปเสียดในเวลาที่ท่านกำลังแสดงค้างอยู่ รอจนจบจึงลุก ถ้าเป็นกถาที่ยาว เช่นเทศน้ายันรุ่ง รอชั่วจบกัณฑ์หนึ่ง ๆ. อักษรจารึกพระธรรม ไม่เดินข้ามหรือย่อเหยียด. นี่นับว่าเคารพในพระธรรม.

อนึ่ง เป็นธรรมเนียมของภิกษุผู้จะเข้าประชุมสงฆ์ จะห่มผ้าเฉียงบ่า เว้นไว้แต่ในละแวกบ้าน และแสดงอาการสำรวมเรียบร้อย

ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย. นี้ นับว่าเคารพในสงฆ์.

การระ ๓ ประการนี้ มีในบาลีแต่การห่มผ้าเฉียงปานั่งกระหย่ง
ประณมมือทำวินัยกรรม นอกนั้นเป็นธรรมเนียมบัญญัติขึ้นภายหลัง
แต่เป็นวัตรอันดี ควรประพฤติตาม จึงกล่าวไว้ในกัณฑ์นี้ด้วย.

กัณฑ์ที่ ๑๖

จำพรรษา

เป็นธรรมเนียมของบ้านเมือง ในครั้งโบราณ เมื่อถึงฤดูฝน
ต้องงดการไปมาหาสู่ต่างเมืองชั่วคราว มีตัวอย่าง เช่นพ่อค้าสัตว์พาหนะ
ถึงฤดูฝน ณ ที่ใด ต้องหยุดพัก ณ ที่นั้น เป็นอย่างนี้เพราะทางเดิน
เป็นหล่ม ไปไม่สะดวก นอกจากนี้ยังจะถูกน้ำป่าหลากมาท่วมด้วย
เมื่อครั้งปฐมโพธิกาล ภิกษุยังมีน้อย ถึงฤดูฝน ท่านก็หยุดเที่ยวจาริก
ตามลำพังของท่านเอง ไม่ต้องทรงตั้งเป็นธรรมเนียม ครั้นมีภิกษุมาก
ขึ้น จึงได้ทรงตั้งเป็นธรรมเนียม เมื่อถึงฤดูฝน ให้หยุดอยู่ที่เดียว
ไม่ไปแรมคืนข้างไหนตลอด ๓ เดือน เราเรียกกันว่า จำพรรษา.

ดิถีที่กำหนดให้เข้าพรรษา เรียก วัสสูปนายิกา ในบาลีกถาว่า
ไว้ ๒ คือ ปุริมิกา วัสสูปนายิกา วันเข้าพรรษาต้น ๑ ปัจฉิมิกา
วัสสูปนายิกา วันเข้าพรรษาหลัง ๑. วันเข้าพรรษาแรก มีที่กำหนด
ว่า เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์อาสาฬหะล่วงไปแล้ววันหนึ่ง คือวัน
แรมค่ำ ๑ เดือน ๘ วันเข้าพรรษาหลัง เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวย
ฤกษ์อาสาฬหะนั้นล่วงไปแล้วเดือนหนึ่ง.

เหตุไฉน จึงกำหนดวันเข้าพรรษาไว้เป็น ๒ เป็นปัญหาที่มีวอยู่
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จพระ
อุปัชฌายะของข้าพเจ้า ทรงสันนิษฐานว่า วันเข้าพรรษาในปีหนึ่ง
มีแต่วันเดียว แต่ในบาลีกถาไว้เป็น ๒ นั้น ปุริมิกา วัสสูปนายิกา
ได้แก่วันเข้าพรรษาในปีมีปกติมาส, ปัจฉิมิกา วัสสูปนายิกา ได้แก่
วันเข้าพรรษาในปีมีอธิกมาส ที่ต้องเลื่อนวันจำพรรษาจากกำหนด

แรกออกไปอีกเดือนหนึ่ง. พระมตินี้ เพ่งอาการเพียงเท่านั้น ชอบ
แก่เหตุ แต่ตามโหราศาสตร์ การที่ต้องเลื่อนวันจำพรรษาออกไป
อีกเดือนหนึ่ง คือเพิ่มอธิกมาสนั้น ก็เพราะในวันเพ็ญแรก พระจันทร์
ยังหย่อน โคจรไม่ถึงฤกษ์อาสาฬหะ ถึงฤกษ์นั้น ต่อวันเพ็ญหลัง
เมื่อเป็นเช่นนี้ วันเข้าพรรษาก็มีแต่วันเดียว คือเมื่อพระจันทร์เพ็ญ
เสวยฤกษ์อาสาฬหะล่วงไปแล้ววันหนึ่ง เทียบกับสุริยคติกาล หลังวัน
เพ็ญในเดือนกรกฎาคม ถ้าในเดือนนั้น มีวันเพ็ญเป็น ๒ หลัง
วันเพ็ญหลัง. ข้าพเจ้าเชื่อว่า ครั้งรจนาบาลีพวกภิกษุคงไม่เข้าใจ
ในโหราศาสตร์ ถึงกับจะหมายความว่า วันเข้าพรรษาหลัง กำหนด
เมื่อพระจันทร์เสวยฤกษ์อาสาฬหะล่วงไปแล้วเดือนหนึ่งนั้น อันเทียบ
ได้กับกับวันเพ็ญในเดือนสิงหาคม คงเอากำหนดเดือนหนึ่ง ที่ต้อง
เลื่อนออกไปนั้น บวกเข้ากล่าวอย่างนั้นเอง "ไม่รู้"ว่าเพิ่มอธิกมาส
เพื่อจะใช้วันทางจันทรคติ อันเร็วกว่าทางสุริยคติให้ลงกัน เช่นให้
ฤกษ์ที่จำพรรษา อันค่อยเหลือมจากกำหนดออกไป จนถึงเดือน
หนึ่งนั้น ตรงตามเดิม เพราะเหตุนั้น พระมติของเสด็จพระอุปัชฌายะ
ของข้าพเจ้าน่าจะถูก ข้าพเจ้าดำริหาทางสันนิษฐานที่เหมาะสมกว่านี้ยัง
ไม่แลเห็น.

เหตุไฉน จึงไม่ให้จำพรรษาตลอด ๔ เดือนฤดูฝน เป็นปัญหา
ที่กระจ่าง ต้องการเดือนทำยฤดูฝนไว้เป็นจิรวกาล คราวแสวงหา
จิรว คราวทำจิรวผลัดผ้าไตรจิรวเดิม ทั้งในเวลานั้น ตอนเหนือ
น้ำคงลดแล้ว เช่นในประเทศของเรา.

ภิกษุจำพรรษา ต้องมีเสนาสนะที่มุงบัง มีบานประตูเปิดปิดได้ ห้ามไม่ให้อยู่จำพรรษาในกระท่อมผี ในร่ม [เช่นกลดพระธุดงค์หรือ กุฎีผ้า เช่นเต็นท์] ในคุ่ม [คือกุฎีดินเผากระมัง] ในโพรงต้นไม้ บนค้ำคบต้นไม้.

ในสังฆาราม เป็นหน้าที่ของภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ จะแจกเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลายในพอกัน. ภิกษุผู้ได้รับแจกเสนาสนะแล้ว พึงปิดกวาดจัดเสนาสนะให้เรียบร้อย จนถึงตั้งน้ำฉนน้ำใช้ไว้ให้เสร็จ นี้เป็นบุรพกิจอันจะพึงทำก่อนเข้าพรรษา เสนาสนะควรแจกก่อน ให้ผู้ได้รับมีเวลาจัดให้สะอาดทันวันเข้าพรรษา.

เข้าพรรษาทำกันอย่างไร ? ในบาลีกถ่าวเพียงให้ทำอาลัย คือผูกใจว่า จักอยู่ในที่นี้ ๓ เดือน. ความลงสันนิษฐานนั่นเอง ชื่อว่าทำอาลัยในที่นี้ แม้หากจะไม่ทำอาลัย แต่เมื่อถึงกำหนดเข้าพรรษาแล้ว ไม่ไปแรมข้างไหน ก็ได้ชื่อว่า เข้าพรรษาเหมือนกัน. แต่ในบัดนี้ มีธรรมเนียมที่ประชุมกัน กล่าวคำอธิษฐานพร้อมกันว่า " อิมสฺมี อาวาเส อิมิ เตมาสิ วสุสิ อุเปมิ " แปลความว่า " เราเข้าถึงฤดูฝน ในอาวาสนี้ ตลอดหมวด ๓ เดือน. "

การจำพรรษาอยู่ในที่เดียวนั้น ควรมีเขตเป็นเครื่องกำหนดว่าอยู่ในที่เดียวเพียงไหน ? ในข้อนี้แล ท่านลังเลกัน จะกำหนดด้วยวิหารคือกุฎีที่อยู่ หรือกำหนดด้วยอาวาสทั้งสิ้น. เพราะเหตุนี้ จึงตั้งธรรมเนียมอธิษฐานพรรษาเฉพาะรูป ๆ ที่กุฎีซ้ำอีกว่า " อิมสฺมี วิหารเ อิมิ เตมาสิ วสุสิ อุเปมิ " แปลความอย่างเดียวกัน เปลี่ยน

แต่เพียงในวิหารแทนในอवास. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า สุดแต่จะกำหนดเขต ดุจเดียวกันกับสมมติสีมาแดนทำสังฆกรรม ถ้าภิกษุทำกุฎีอยู่จำพรรษาในป่าเฉพาะรูป เช่นนี้ คงกำหนดเขตเฉพาะกุฎีกับบริเวณ เข้าในคำบาลีว่า " ปาฎิปปเท วิหาริ อูเปติ เสนาสนั ปญญาเปติ " " ในวันปาฎิปปท [คือคำ ๑] เข้าสู่วิหาร จัดเสนาสนะ. " ถ้าอยู่จำพรรษาเป็นหมู่กัน เช่นนี้ คงกำหนดเขตตลอดที่อยู่ของหมู่ที่เรียกว่าอवास เข้าในคำบาลีว่า " ทิวีสู อวาเสสุ วสิสั วสติ " แปลว่า " อยู่จำพรรษาในอवास ๒ แห่ง " [ที่ท่านห้าม] ในภายหลังความสันนิษฐานของท่านลงในอันกำหนดเอาอवासเป็นเขต จึงมรกรรมนิยมบอกเขตอवास ให้ภิกษุทั้งหลายรู้ในวันอธิษฐานพรรษาจะได้ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในเขตนั้น.

ถึงวันเข้าพรรษา ไม่เข้าพรรษาเที่ยวเร่ร่อนไปเสีย ไม่สมควรภิกษุครั้งก่อนถือเป็นกวดขัน เช่นภิกษุชาวปาฐา เดินทางมาเพื่อจะเฝ้าพระศาสดา ถึงเมืองสาเกต ยังอีก ๖ โยชน์หรือ ๗ โยชน์ก็จะถึงกรุงสาวัตถีที่เสด็จประทับ ก็พอถึงวันเข้าพรรษา ต้องจำใจอยู่จำพรรษาที่นั่น มิไจรำจวนถึงพระศาสดาว่า มีอยู่ในที่ใกล้ แต่หาได้เฝ้าไม่ กำลังเดินทางอยู่กับพวกโคตังกัถิ กับพวกเกวียนกัถิ หรือเดินสานไปในเรือของเขากัถิ เมื่อวันเข้าพรรษามาถึงเข้า พึงเข้าพรรษาที่นั่น ที่ท่านแนะนำให้ผูกใจว่า " อธิ วสุสิ อูเปมิ " แปลว่า " เราเข้าพรรษาในที่นี้. " ถ้าพวกโคตังกัถิ พวกเกวียนกัถิ เขายกไปอื่น ท่านให้ไปกับเขา. ถ้าเขาถึงตำบลที่ภิกษุหมายจะไปในพรรษา

ท่านยอมให้อยู่จำพรรษากับพวกภิกษุในที่นั้นได้ อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเขาถึงถิ่นของเขาเข้าก่อน ต่างคนต่างแยกย้ายกันไป ไม่ตั้งเป็นหมู่คฤคิม ท่านแนะให้อยู่กับพวกภิกษุในตำบลนั้นต่อไป. เดินสานไปในเรือก็เหมือนกัน. ใน ๓ สถานนี้ ท่านว่าพรรษาไม่ขาด ได้เพื่อปวารณา.

คราวจำพรรษา เป็นอธิกัจฉิตสมัยที่ภิกษุบำเพ็ญสมณธรรม จะตั้งข้อกติกาหนดหมายกัน ห้ามไม่ให้ตั้งข้ออันไม่เป็นธรรม ท่านแสดงตัวอย่างไว้ เช่นห้ามไม่ให้บอกไม่ให้เรียนธรรมวินัย ไม่ให้สวาทยายธรรม ไม่ให้มีเทศนา ห้ามไม่ให้ ๆ บรรพชาอุปสมบท และให้นิสัย ห้ามไม่ให้พูดกัน เกณฑ์ให้ถือชุดงค์ เกณฑ์ให้บำเพ็ญสมณธรรม ให้นำคณมาแต่ในข้ออันเป็นธรรม พุคชคณาเพื่อให้เกิดอุตสาหะในการบอกการเรียนธรรมวินัยเป็นต้น เพื่อชวนชวยในกิจพระศาสนา เพื่อรู้ประมาณในการพูด เพื่อมีแก้ไขสมาทานชุดงค์และบำเพ็ญสมณธรรมตามสัจติกำลัง เพื่อเอื้อเพื่อแนะนำกันในวันนั้น ๆ เพื่อรักษาความสามัคคีไม่วิวาทแก่งแย่งกัน เพื่อรู้จักนับถือเกรงใจภิกษุอื่น เช่นจะสวาทยาย ไม่ทำความร่าคาญแก่ภิกษุผู้บำเพ็ญภาวนา หลีกไปทำในโอกาสส่วนหนึ่ง. ข้อห้ามไม่ให้ตั้งกติกาอันไม่เป็นธรรมนี้ ควรใช้ได้ในที่อื่นทั่วไป.

ภิกษุผู้เข้าพรรษา ต้องอยู่ในที่เดียวอันกำหนดด้วยเขต ดังกล่าวแล้วตลอด ๓ เดือน จนพ้นวันปวารณาแล้ว จึงจะออกเที่ยวจาริกได้อีก ถ้าหลีกไปเสียในระหว่างนั้น เกิน ๗ วัน ไม่ได้รับ

ประโยชน์แห่งการจำพรรษา ดังจะกล่าวข้างหน้า. ถ้ามีธุระจริง ๆ ทรงอนุญาตให้ไปได้ แต่ให้กลับมาใน ๗ วัน เรียกว่าไปด้วยสัตตาทหกรณียะ หรือเรียกสั้นว่า สัตตาทหะ. ไปแรมคืนในที่อื่นไม่เกินกำหนดนั้น พรรษาไม่ขาด ได้อานิสงส์แห่งการจำพรรษา ถ้าเกินกำหนดพรรษาขาด. เมื่อจะไปด้วยสัตตาทหกรณียะ ให้ผูกใจว่า จะกลับมาใน ๗ วัน. แม้ไม่ได้ทำในใจไว้แต่เดิม เช่นไปคิดจะกลับในวันนั้น แต่เผอิญมีอันตรายเกิดขึ้น กลับไม่ได้ เห็นว่าพรรษาไม่ขาด เพราะยังอยู่ในพระพุทธานุญาตนั่นเอง ทั้งจิตคิดจะกลับก็มีอยู่. การไปด้วยสัตตาทหกรณียะ ไม่จำเป็นทำพิธีก็ได้ เพราะเหตุนั้น ในบาลีจึงมีพระพุทธานุญาตไว้ว่า ยังอีก ๗ วันจะถึงวันปวารณา ภิกษุออกจากอาวาสไปเลยก็ได้ พรรษาไม่ขาด. บาลีนี้แสดงว่า ไปด้วยไม่ผูกใจจะกลับก็ได้ ในที่นี้ว่าไปเลยได้นั้น เพราะวันสุดแห่งการจำพรรษาคือในวันที่ ๗ นั้น ในที่อื่นบ่งให้กลับใน ๗ วันนั้น เพราะยังไม่สิ้นกำหนดจำพรรษา. ในชั่ว ๓ เดือนนั้น ทรงอนุญาตให้สัตตาทหะได้คราวเดียว หรือหลายคราวก็ได้ ไม่ปรากฏชัดในบาลี เข้าใจกันในบัดนี้ว่า หลายคราวก็ได้ แต่ทำเป็นกิจลักษณะ ต้องมีธุระจึงไป พอเสร็จก็รีบกลับ หากจะรวมวันที่ไปในต่างคราวเข้าด้วยกัน บางทีจะไม่เกิน ๗ วันหรือรายนั้น เช่นนี้พอสมควร. แต่ข้อที่พระอรธกถาจารย์กล่าวว่า เข้าพรรษาแล้วยังไม่ทันค้างคืน สัตตาทหะก็ได้ คุณลกแลกัจฉนัถ จะเชื่อว่าอยู่จำพรรษาได้ละหรือ? ไม่ต้องกล่าวถึงอยู่คืนหนึ่งแล้ว ไปเสียตั้ง ๗ คืน ท่านคงอนุญาตเป็นแท้ ใน ๓

เดือนอยู่ที่จำพรรษาเพียง ๑๑ หรือ ๑๒ วัน นอกจากนั้น ไป
เที่ยวเตร่เสียข้างไหน ๆ ก็เห็นจะได้ละสิ.

ฐะเป็นเหตุไปด้วยสัตตาหกรณียะ อันกล่าวในบาลีนั้น คือ :-

ก. สหกรรมิกหรือมารดาบิดาเจ็บไข้ ฐะเข้าไปเพื่อรักษาพยาบาล
ก็ได้.

ข. สหกรรมิกกระสันจะสึก ฐะเข้าไปเพื่อระงับก็ได้.

ค. มีกิจสงฆ์เกิดขึ้น เป็นต้นว่า วิหารชำรุดลงในเวลานั้น ไป
เพื่อหาเครื่องทัพพสัมภาระมาปฏิสังขรณ์ ได้อยู่.

ฌ. ทายกต้องการจะบำเพ็ญกุศล ส่งมานิมนต์ ไปเพื่อบำรุง
ศรัทธาของเขา ได้อยู่.

แม้ฐะอื่นนอกจากนี้ ที่เป็นกิจลักษณะ อนุโลมตามนี้ เกิด
ขึ้น ไปก็ได้เหมือนกัน.

ในเวลาจำพรรษาอยู่ มีอันตรายเกิดขึ้น จะอยู่ต่อไปไม่ได้
และไปเสียจากที่นั่น พรรษาขาด แต่ท่านไม่ปรับอาบัติ. ในบาลี
แสดงอันตรายไว้ ดังนี้ :-

ก. ถูกสัตว์ร้ายกัด ตี โจรก็ตี ปีศาจก็ตี เบียดเบียน.

ข. เสนาสนะถูกไฟไหม้ หรือน้ำท่วม.

ค. ภัยเช่นนั้นเกิดขึ้นแก่โคจรคาม ถ้าหากด้วยวิณฑบาท.

ในข้อนี้ ชาวบ้านเขาอพยพไป จะไปตามเขาก็ควร.

ฌ. ขัดสนด้วยอาการ โดยปกติ ไม่ได้อาหารหรือเกศขันธ์สบาย
หรือไม่ได้อุปัฏฐากที่สมควร.

ในข้อนี้ ยังทนอยู่ได้ ควรทนอยู่ไป พระศาสดาได้ทรงทำเป็นตัวอย่างไว้แล้ว เมื่อครั้งทรงจำพรรษาอยู่เมืองเวรัญชา ข้าวกวาง ภิกษุสงฆ์ได้รับความอดอยาก เมื่อย่างนั้น ยังเสด็จอยู่จนตลอดพรรษา. ต่ออยู่ไปอีกไม่ได้จริง ๆ จึงค่อยไป.

ง. มีหญิงมาเกลี้ยกล่อม หรือมีญาติมารบกวน ล่อด้วยทรัพย์สิน จิตเป็นธรรมชาติกลับกลอกเร็ว สักหน่อยจะเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ ไปเสียก็ได้. เห็นทรัพย์สินอันหาเจ้าของมิได้ ก็ดูเดียวกัน.

จ. สงฆ์ในอาวาสอื่น รวนจะแตกหรือแตกกันแล้ว ไปเพื่อจะห้ามหรือเพื่อจะสมาน.

ในข้อนี้ ถ้ากลับมาทัน ควรไปด้วยสัตตาคหณนิยะ.

ภิกษุรับนิมนต์ของชาวบ้านก็ดี หรือนัดกันเองก็ดี เพื่ออยู่จำพรรษาในที่ใด ไม่อยู่ในที่นั้น ทำให้คลาดเสีย ต้องปฏิสวทุกกฎ แปลว่า ทุกกฎเพราะรับคำ แม้ในการรับคำอย่างอื่นแม้ทำให้คลาดก็เหมือนกัน. ท่านปรับเพียงทุกกฎนั้น มีอธิบายว่า เพราะเจตนาเดิมบริสุทธิ์ ถ้าตั้งใจจะทำให้คลาดมาแต่ต้น ท่านว่าเป็นปาจิตตियะ เพราะรับ เป็นทุกกฎเพราะทำให้คลาด. ข้าพเจ้าเห็นว่า วัตถุยังไม่จัดว่าเท็จลงไปโดยส่วนเดียว เหมือนเห็น จงใจพูดว่า ไม่เห็น ความสำเร็จผลอยู่ที่ทำหรือไม่ทำ ถ้าจะเทียบกับองค์ของมูสา ก็เท่ากับวัตถุไม่ปรากฏ มีแต่เจตนา และยังไม่ได้ทำวิการกายหรือวาจาให้เขาเข้าใจด้วย ยังไม่สำเร็จเป็นมูสา ควรปรับเป็นปฏิสวทุกกฎ

ตามบาลีเท่านั้น. แต่ทุกกฎเพราะทำผิดสัญญาชนิดนี้ อย่าพึงเข้าใจ
ว่าเบา ล่วงได้ง่าย ๆ อาจให้ร้ายกว่ามุตสาบางอย่างก็ได้.

ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาตลอดกาลจนได้ปีวารณาแล้ว ย่อมได้
อานิสงส์แห่งการจำพรรษา นับแต่วันปาฏิบพไปเดือนหนึ่ง คือเที่ยว
ไปไม่ต้องบอกลา ตามสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจตกวรรค ในปาจิตติย-
กัณฑ์ ๑ เที่ยวจาริกไปไม่ต้องถือเอาไตรจีวรไปครบสำหรับ ๑ ฉับ
คณโกชน์และปรมปรโกชน์ได้ ๑ เก็บอธิเรกจีวรไว้ได้ตามปรารธนา ๑
จีวรอันเกิดขึ้นในที่นั้น เป็นของได้แก่พวกเธอ ๑ ทั้งได้โอกาสเพื่อ
จะกรานกฐินและได้รับอานิสงส์ ๕ ข้างคั่นนั้นเพิ่มออกไปอีก ๔ เดือน
ฤดูเหมันต์.

กัณฑ์ที่ ๑๗

อุโบสถ ปวารณา

อุโบสถ

นี่เป็นชื่อของการบำเพ็ญพรตอย่างหนึ่ง เนื่องด้วยอดอาหาร แปลว่า การเข้าอยู่ ตรงกับการจำศีลของเรา เป็นธรรมเนียมมีมาก่อนพุทธกาล กำหนดให้สมาทานในวันพระจันทร์เพ็ญ พระจันทร์ดับ และพระจันทร์กึ่งดวง ที่ตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ และขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ โดยลำดับ. ครั้นถึงพุทธกาล พระศาสดาทรงพระอนุมัติธรรมเนียมนั้น ตรัสให้ใช้วันเช่นนั้น เป็นที่ประชุมกัน กล่าวธรรมฟังธรรม และเป็นทีสมาทานอุโบสถของคฤหัสถ์ แต่ในฝ่ายภิกษุบริษัท ทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถเฉพาะในวันพระจันทร์เพ็ญ พระจันทร์ดับ. ๑๕ วัน หรือ ๑๔ วัน ต่อครั้งหนึ่ง.

ครั้งปฐมโพธิกาล พระองค์ประทานพระบรมพุทโธวาทในที่ชุมนุมสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ทรงยกคุณธรรมอันเป็นหัวใจพระศาสนาบางอย่างขึ้นแสดง ดังมีแจ้งในโอวาทปาติโมกข์. ในภายหลังประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทำอุโบสถตามลำพัง ให้ภิกษุรูปหนึ่งสวดสิกขาบทหมวดหนึ่ง ที่จัดไว้สำหรับเรียกว่าปาติโมกข์ ในที่ชุมนุมสงฆ์. ในบาลีเล่าเหตุทรงเลิกแสดงโอวาทปาติโมกข์ว่า เพราะมีภิกษุมิบริสุทธฺ์ปนอยู่ในหมู่สงฆ์ ใคร่ครวญตามอนุรูปเหตุ น่าจะเห็นว่า เมื่อทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม และ

โปรดให้สวดปาติโมกข์ ก็เพื่อให้ฟังจนชินจะได้จำได้ เพราะการเรียนการทรงธรรมวินัย ใช้การฟังแล้วจำไว้เป็นทาง. นอกจาก ๒ วันนี้ ทรงพระอนุญาตให้ทำอุโบสถเป็นพิเศษบ้างก็มี ในคราวที่ภิกษุผู้แตกกันปรองดองกันเข้าได้ เช่นภิกษุชาวกรุงโกสัมพี นี้เรียกสามัคคีอุโบสถ. นอกจากวันกำหนดนี้ ห้ามไม่ให้ทำอุโบสถพร้าเพรื่อ. โดยนัยนี้ วันอุโบสถจึงมี ๓ คือ วันที่ ๑๔ วันที่ ๑๕ และวันสามัคคี.

ภิกษุชุมนุมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ตรัสให้สวดปาติโมกข์ มีเพียง ๓ รูป ๒ รูป เรียกว่าคณะ ตรัสให้บอกความบริสุทธิ์ของตนแก่กันและกัน. มีรูปเดียว เรียกบุคคล ให้อธิษฐานใจเอา. โดยนัยนี้ได้การก คือผู้ทำก็เป็น ๓ คือ สงฆ์ คณะ บุคคล และได้อาการอันจะพึงทำก็เป็น ๓ คือ สวดปาติโมกข์ บอกความบริสุทธิ์ และอธิษฐาน.

ในอาวาสหนึ่ง ๆ [ที่มีสีมา] ให้มีโรงไว้แห่งหนึ่ง เป็นที่สงฆ์ประชุมทำอุโบสถ กำหนดให้จุภิกษุได้ไม่น้อยกว่า ๒๑ รูป เมื่อถึงวันกำหนด ให้ประชุมกันทำในที่นั้น นี้เรียกว่าโรงอุโบสถ. สถานที่เราเรียกว่าอุโบสถหรือโบสถ์ อันเป็นหลักของวัดในบัดนี้นั้น คือโรงอุโบสถนี้เอง ในอาวาสเดียว ห้ามไม่ให้มีโรงอุโบสถมากกว่าหนึ่งใช้แห่งหนึ่งอยู่ก่อน ภายหลังใช้แห่งอื่น ให้เลิกแห่งเดิมเสีย และห้ามไม่ให้เที่ยวทำอุโบสถตามบริเวณนั้น ๆ [นี้ให้เที่ยวอาวาสที่มีสีมาใหญ่ หมู่กุฏิอยู่ในสีมา] เว้นไว้แต่ภิกษุบางรูปเจ็บหนัก ไม่อาจให้ปาริสุทธิ ดังจะกล่าวข้างหน้า และไม่อาจห้ามไปเข้าที่ชุมนุมสงฆ์ ถ้า

จำเป็นต้องทำอุโบสถในที่อื่นด้วยเหตุเช่นนี้ ให้บอกนัยหมายให้รู้ทั่วกัน

ถึงวันอุโบสถ ให้ภิกษุผู้เถระไปโรงอุโบสถก่อน ตั้งภิกษุทั้งหลายให้ช่วยกันกวาดที่นั่น ถ้าทำให้ตามไฟ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ ตั้งหรือปูอาสนะไว้ ให้เสร็จก่อนประชุมสงฆ์ หรือจะจัดวาระให้ผลัดกันทำได้ตั้งแต่ต้นก็ได้. กิจ ๔ อย่างนี้เรียกบุพพกรรม แปลว่า ธรรมเนียมอันจะพึงทำก่อน.

ยังมีกิจอันจะพึงทำก่อนสวดปาติโมกข์อีก ๕ อย่าง คือ :-

ก. นำปาริสุทธิของภิกษุผู้เจ็บมา.

อธิบายว่า ภิกษุผู้เจ็บ มีอยู่ในสีมาคือในเขตร่วมสังฆวาส ไม่อาจไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ ณ โรงอุโบสถ ภิกษุอื่นรูปหนึ่งพึงรับมอบปาริสุทธิของเขามาแจ้งแก่สงฆ์ นี้เรียกว่านำปาริสุทธิมา. วิธีมอบปาริสุทธินั้น ภิกษุผู้เจ็บ น่าจะชำระตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติก่อน แล้วจึงบอกมอบ แต่ในบาลีหาได้กล่าวถึงไม่ กล่าวแต่เพียงให้ทำผ้าห่าเฉวียงบานั้นกระห่องประณมมือ กล่าวกะภิกษุรูปนั้นว่า " ปาริสุทธิ ทมฺมิ, ปาริสุทธิ เม หร, ปาริสุทธิ เม อาโรเจหิ. " แปลว่า ฉันมอบความบริสุทธิ์ของฉัน. " นี้เป็นคำของผู้เจ็บที่แก่กว่าผู้รับ เธอจงบอกความบริสุทธิ์ของฉัน. " นี้เป็นคำของผู้เจ็บที่แก่กว่าผู้รับ ถ้าอ่อนกว่า ใช้คำว่า " หรต " แทน " หร " ใช้คำว่า " อาโรเจต " แทน " อาโรเจหิ " สำเร็จความแปลว่า " ผมมอบความบริสุทธิ์ของผม ขอท่านจงนำความบริสุทธิ์ของผมไป ขอท่านจงบอกความบริสุทธิ์ของผม. " ฝ่ายภิกษุผู้รับปาริสุทธิของภิกษุไข้ พึงบอกในสงฆ์

จะพึงบอกด้วยคำอย่างไร ในบาลีไม่ได้วางแบบไว้ ซ้ำกล่าวว่ามี
ไม่บอกก็เป็นอันนำมา. แบบที่ท่านใช้นั้น บอกควบกันกับบอกฉันทะ
ดังจะกล่าวข้างหน้า. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มอบปาริสุทธินี้ ก็คือขอ
ให้ช่วยบอกปาริสุทธิแทนตนนั่นเอง ถ้าตนนี้ถูก น่าจะบอกเมื่อสวด
ปาติโมกข์จบแล้ว อย่างเดียวกับภิกษุผู้ไปบอกได้ด้วยตนเอง. คำ
บอกน่าจะว่าอย่างนี้ ต่างว่าภิกษุผู้อาพาธชื่ออุตตระ และแก้ว่า
ภิกษุผู้นำปาริสุทธิมา บอกว่า " อายสุมา ภูเต อุตตระโร คิลานโน ;
'ปาริสุทธิโรติ ปฎิขานี, "ปาริสุทธิโรติ ตํ สงโฆ ธาเรตุ " แปลความว่า
" ท่านเจ้าข้า ท่านอุตตระอาพาธ ท่านปฎิขานาตนาว่าเป็นผู้ปาริสุทธิ
ขอสงฆ์จงทราบท่านว่า เป็นผู้ปาริสุทธิ " ถ้าผู้นำแก้ว่า พึงกล่าว
"อุตตระโร ภิกขุ " แทนคำว่า " อายสุมา อุตตระโร " ใช้คำเรียก
อุตตระภิกษุว่า " เธอ " แทนคำว่า " ท่าน " เมื่อนำปาริสุทธิมาแล้ว
ภิกษุใช้ก็เป็นอันได้ทำอุโบสถ.

ข. นำฉันทะของเธอมาด้วย.

อธิบายว่า ภิกษุผู้อยู่ในสีมาคือเขตชุมนุม มีสิทธิในอันจะ
ได้เข้าประชุมด้วย จะทำกิจสงฆ์เว้นเธอเสีย กิจนั้นไม่เป็นธรรม
ใช้ไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมของเธอ การให้อนุมัตินี้ เรียกว่า
ให้ฉันทะ. ภิกษุทุกรูป ผู้ได้รับนัดหมาย ควรมีแก้ไขในการเข้า
ประชุมทำกิจสงฆ์ ถ้าไม่อาจด้วยประการใดประการหนึ่ง เช่นอาพาธ
ก็พึงให้ฉันทะยินยอมให้สงฆ์ทำกิจนั้น. และในสมัยก่อน คงไม่ได้
ประชุมกันบ่อย ๆ เหมือนในบัดนี้ ถ้ามีกิจจะพึงทำ เช่นสมมติภิกษุ

ผู้เป็นเจ้าของที่ทำการสงฆ์ คงเอาไว้ทำในวันอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจึงแนะนำให้นำฉันทะของภิกษุไข้มาด้วยทีเดียว. จะทำให้สมควร ดูเหมือนจะต้องบอกเรื่องที่สงฆ์จะทำนั้นด้วย. บางที ด้วยการให้ฉันทะนี้เอง สงฆ์จึงทำอุโบสถได้ ถ้าเข้าใจว่า การมอบปาริสุทธิเป็นอันสั่งให้ปฏิบัติแทนตัว.

วิธีให้ฉันทะนั้น ในบาลีวางแบบไว้ว่า ภิกษุผู้ให้พึงทำอุตตราสงค์เฉยียงบ่า นั่งกระหย่งประณมมือ กล่าวกะภิกษุรูปหนึ่งว่า "ฉนฺทํ ทมฺมิ, ฉนฺทํ เม หร, ฉนฺทํ เม อาโรเจหิ." แปลว่า "ฉันให้ฉันทะของฉัน เธอจงนำฉันทะของฉันไป เธอจงบอกฉันทะของฉัน." น่าจะเห็นว่า ท่านวางแบบไว้เพื่อกล่าวคำใดคำหนึ่งก็ได้ ถึงมอบปาริสุทธิกี่เหมือนกัน. นี้เป็นคำของผู้ให้แก่กว่า ถ้าอ่อนกว่า ใช้คำว่า "หรด" แทน "หร" ใช้คำว่า "อาโรเจธ" แทน "อาโรเจหิ" และถือเอาความเข้าใจโดยสมควรแก่กรณี ดังกล่าวแล้วในมอบปาริสุทธินั้น. คำบอกของภิกษุผู้นำฉันทะ ไม่ได้วางแบบไว้ในบาลี ท่านผูกขึ้นใช้ ต่างว่าภิกษุผู้ให้ฉันทะชื่ออุตตระและแก่กว่า บอกว่า "อายุสฺมา ภนฺเต อุตฺตโร มยฺหิ ฉนฺทํ อทาสิ, ตสฺส ฉนฺโท มยา อาหโร, สาธุ ภนฺเต สงฺโฆ ธาเรตุ." แปลความว่า "ท่านเจ้าข้า ท่านอุตตระ ได้มอบฉันทะแก่ผม ๆ นำฉันทะของท่านมาแล้ว ขอสงฆ์จงทราบ." ถ้าผู้ให้อ่อนกว่า ใช้คำว่า "อุตฺตโร ภนฺเต ภิกฺขุ" แทน "อายุสฺมา ภนฺเต อุตฺตโร" และแปลคำเรียกอุตตรภิกษุว่า "เธอ" แทน "ท่าน" ภิกษุผู้ให้ชื่ออย่างใด พึง

เปลี่ยนตามชื่ออย่างนั้น ยกชื่ออุตตระออกเสีย. บอกนันทะควบกับ
ปารีสุทธินั้น ดังนี้ :- " อุตุตโร ฆนเต ภิกขุ กิลานโน มยุหิ ฆนุทญจ
ปารีสุทธิญจ อทาสี, ตสฺส ฆนุโท จ ปารีสุทธิ จ มยา อาหญา,
สาธุ ฆนเต สงฺโฆ ธาเรตุ." แปลว่า " ท่านเจ้าข้า อุตตรภิกษุอาพาธ
ได้มอบนันทะและปารีสุทธิแก่ผม ผมนำนันทะและปารีสุทธิของเธอมา
แล้ว ขอสงฆ์จงทราบ." " ได้รับนันทะของภิกษุผู้ไม่มาเข้าประชุม
อย่างนี้แล้ว สงฆ์ทำอุโบสถก็ได้ ทำสังฆกรรมอื่นด้วยก็ได้. ท่านว่า
ปารีสุทธิสำหรับอุโบสถอย่างเดียว นันทะสำหรับทั้ง ๒ อย่าง.

ค. บอกฤดู.

ฤดูที่นับกันอยู่ในพุทธกาล มี ๓ คือ เหมันตฤดู ๆ หนาว ๑
กิมหฤฤดู ๆ ร้อน ๑ วัสสานฤดู ๆ ฝน ๑ มีการกำหนดเริ่มต้น และม
ีการวิภาคแจกออกไปเป็นเดือนเป็นปีกษเป็นดิถี กล่าวแล้วในมาตรา
เวลาในมาตรากัณฑ์. การบอกฤดูนั้น เข้าใจว่ามีประโยชน์นัยหมาย
ให้ภิกษุสงฆ์นับเวลาต้องกัน. เหตุอันจะให้นับเวลาคลาดเคลื่อนกัน
ที่แลเห็นอยู่ คืออธิกมาส อธิกวาร ที่เต็มเข้าในบางคราว เพราะ
เหตุอันกล่าวแล้วในมาตราเวลาในมาตรากัณฑ์นั้น คุณเป็นประโยชน์
จริง ๆ ในครั้งนั้น ในบัดนี้ก็ยังมิประกาศของบ้านเมืองให้ใช้ ต่าง
ว่าไม่มีประกาศเช่นนั้น การนับเวลาโดยจันทรคติ คงคลาดเคลื่อน
ด้วยอำนาจอธิกมาส อธิกวารนี้เป็นแน่. ในครั้งนั้น พวกภิกษุคงได้
เคยนับเวลาคลาดเคลื่อนมาแล้ว ในอุโบสถชั้นธกะจึงกล่าวถึงวัน
อุโบสถที่เจ้าอาวาสและอาคันตุกะนับแย้งกัน ช้างหนึ่งเป็นวันที่ ๑๔

ข้างหนึ่งเป็นวันที่ ๑๕. ตรัสให้บอกฤดู มีประโยชน์นัดหมายให้นับ
ถูกต้องกันอย่างนี้. บอกว่าอย่างไร น่าจะนึกอยู่บ้าง. ข้าพเจ้าเข้าใจ
ว่าคงบอกฤดู เดือน ปักษ์ คติ อันเป็นปัจจุบัน หรือแม่บอกกาล
ล่วง กาลยัง ในปีนั้นด้วย พึงเห็นในวิธีบอกศักราช. แต่บอกกัน
อยู่ในบัดนี้ เพียงชื่อฤดู และในฤดูนั้น มีอุโบสถ ๘ หรือมีอุโบสถ ๙
ปวารณา ๑ หรือมีอุโบสถ ๑๐. อุโบสถอันมาถึงเข้านั้น เป็นที่เท่า
นั้น บ่วงไปแล้วเท่านั้น ยังเท่านั้น, โดยนัยนี้ เมื่อได้ฟังแต่ต้นฤดูว่า
ในฤดูนั้นมีอุโบสถ ๑๐ ก็รู้ว่าในฤดูนั้นมีอิทมาศ.

ฉ. นับภิกษุ.

การนับภิกษุนี้ มีประโยชน์จะให้อาวาสนั้น หรือใน
จังหวัดนั้นมีภิกษุเท่าไร กล่าวโดยความก็คือในระยะถึงเดือนสำรวจ
บัญชีภิกษุกันคราวหนึ่ง เพื่อจะได้รู้ว่ามิจำนวนคงหรือขึ้นลงเท่าไร.
วิธีนับ ท่านให้เรียกชื่อบ้าง ใส่คะแนนบ้าง. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ภิกษุ
ผู้อยู่ในอาวาสเดียวกันประชุม ควรนับด้วยวิธีเรียกชื่อ ถ้าภิกษุผู้
ประชุมอยู่ต่างอาวาส แต่ในจังหวัดเดียวกัน ควรนับด้วยวิธีใส่
คะแนน. ในบัดนี้ใช้นับไม่จำกัด ใช้วิธีอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ สุดแต่
จะสะดวก แต่การนับเรียกชื่อ ใครขาดรู้ได้ง่าย และการบอกก็บอกแต่
จำนวนภิกษุผู้เข้าประชุม ไม่ได้จำแนกว่าเจ้าอาวาสเท่านั้น อาคันตุกะ
เท่านั้น.

ง. สั่งสอนนางภิกษุณี.

ข้อนี้ได้กล่าวแล้วในสิกขาบทที่ ๑ แห่งโอวาทวรรค ปาจิตตिय-

กัณฑ์. ในบัดนี้ ภิกษุณีไม่มีแล้ว กิจนี้ก็เป็นอันไม่ต้องทำ.

กิจ ๕ อย่างนี้ เรียกว่าบุพพกิจ แปลว่า ชูระอันจะพึงทำก่อน [แต่สวดปาติโมกข์].

ภิกษุผู้จะทำอุโบสถ ต้องชำระตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติที่เป็น เทศนาคามินี คือแก้ได้ด้วยคารแสดง รู้ว่ามีอาบัติติดตัว เข้าฟัง ปาติโมกข์ ถูกปรับอาบัติทุกกฏ ขณะเมื่อฟัง นึกขึ้นมาได้ก็ต้อง บอกแก่ภิกษุผู้นั่งใกล้ๆ ว่า ข้าพเจ้ายังต้องอาบัติชื่อนั้น ลุกจากที่นั่ง แล้วจักแสดง.

ภิกษุทั้งหลายละเมิดพระบัญญัติอย่างเดียวกัน ต้องอาบัติอย่าง เดียวกัน อาบัติของเธอทั้งหลายนั้น ท่านเรียกว่าสภากาบัติ ท่าน ห้ามไม่ให้แสดงต่อกัน ห้ามไม่ให้รับของกัน จินทำ ท่านปรับเป็น ทุกกฏทั้งผู้แสดงทั้งผู้รับ แต่อาบัตินั้น ท่านยอมให้เป็นอันแสดงแล้ว. อาบัติต่างวัตถุ แม้ชื่อเดียวกัน เช่นปาจิตตियะเพราะนอนร่วมกับ อนุปลัมบันเกินกำหนด และปาจิตตियะเพราะสอนธรรมแก่อนุปลัม บันว่าพร้อมกันเข้า ไม่จัดเป็นสภากาบัติ ต่างรูปต่างแสดงต่าง รับของกันได้. ถ้าสงฆ์คือภิกษุทั้งปวงต้องสภากาบัติ ท่านให้สวด ประกาศในที่ประชุมแล้วฟังปาติโมกข์ได้ ข้อนี้จักไว้กล่าวข้างหน้า. อาบัติที่เป็นวุฏฐานคามินี จะพ้นได้ด้วยอยู่กรรม คือสังฆาทิเสส. ท่านให้บอกไว้แก่ภิกษุแม้รูปหนึ่งว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสมิ วัตถุอย่างนั้น ๆ แล้วฟังปาติโมกข์ก็ได้. วิธีนี้เป็นเครื่องกันไม่ให้ ภิกษุปีตอาบัติสังฆาทิเสสอันเป็นเหตุอยู่ปริวาสไว้เกิน ๑๕ วัน คืออยู่

ภิกษุปฏิบัติตามแล้ว วันอยู่ปริวาสอย่างมากก็เพียง ๑๕ วันเท่านั้น.

ในที่ประชุมพร้อมด้วยองค์ ๔ ดังต่อไปนี้ ท่านจึงให้ทำสังฆอุโบสถ คือสวดปาติโมกข์ :-

๑. วันนั้นเป็นที่ ๑๔ หรือที่ ๑๕ หรือวันสามัคคี ใดๆ ใดอย่างหนึ่ง. วันที่ ๑๔ หรือที่ ๑๕ นั้น นับแต่อุโบสถหลัง สมด้วยคำในปาฏิโมกข์ฐปนชั้นชกะ คัมภีร์จุลวรรคว่าเพียง " ตทหุโปสเถ ปณฺณเรเส " ในวันอุโบสถที่ ๑๕ [เล่ม ๒ หน้า ๒๖๐] โดยนัยนี้ ดูเหมือนว่าสงฆ์จะทำในวันใดวันหนึ่งก็ได้ สุดแต่ความพอใจ แต่ในบาลีพระสูตรมีคำบ่งชี้ว่า ในวันนั้นตรงคฤที่เท่านั้นของปิกษ์ ด้วยคำนั้นว่า " ตทหุโปสเถ ปณฺณเรเส ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา "

ในราตรีเต็มมีพระจันทร์เพ็ญ ในวันอุโบสถที่ ๑๕ [จุฬปุณณมสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกเถ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๐๘ ฉบับสยามรัฐ] และในอุโบสถชั้นชกะคัมภีร์มหาวรรค กล่าวถึงวันอุโบสถของเจ้าอาวาสกับของอาคันตุกะแย้งกัน เป็นที่ ๑๔ กับที่ ๑๕ บ้าง เป็นที่ ๑๕ กับวันปาฏิบทบ้าง ไม่กล่าวที่ ๑๖, โดยนัยนี้ ลงสันนิษฐานว่า วันที่ ๑๔ หรือที่ ๑๕ นับแต่วันอุโบสถหลังนั้น ได้แก้คฤที่เท่านั้นแห่งปิกษ์ด้วย. ถ้าเกิดนับวันอุโบสถแย้งกันขึ้นดังกล่าวแล้ว ท่านให้ข้างน้อยอนุวัตข้างมาก ถ้าเท่านั้น ท่านให้อาคันตุกะอนุวัตเจ้าอาวาส แต่ฝ่ายที่นับเป็นวันปาฏิบทแล้ว จะอนุวัตไม่ได้ ให้ออกไปเสียจากสีมา หรือนั่งอยู่ด้วยเพียงเพื่อให้กายสามัคคี. การนับวันนี้ ดูเหมือนต้องตกลงกันมาก่อนหน้าแล้ว ตลอดจนยกชื่อขึ้นสวดใน

ปาติโมกข์.

๒. จำนวนภิกษุผู้ประชุม ๔ รูปเป็นอย่างน้อย เกินกว่านั้นใช้ได้ เธอทั้งหลายเป็นปกติคือเป็นภิกษุโดยปกติ ไม่ต้องปาราชิก หรือถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม แต่ ๒ ประเภทนี้ หมายเอาเป็นที่ ๔ อยู่ในสงฆ์ คือมีรูปนั้นบรรจบเป็น ๔ จึงใช้ไม่ได้ เธอทั้งหลายเข้านั่งไม่ละหัดถบาสแห่งกันและกัน สำเร็จเป็นกิริยานั่งประชุม.

๓. เธอทั้งหลายไม่ต้องสภาคาบตี. แต่ถ้ามีอย่างนั้น ท่านให้ ภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศว่า " สุธมฺมา เม ภนฺเต สงฺโฆ, อโย สพุโป สงฺโฆ สภาคํ อปตฺติ อปนฺโน, ยทา อณฺณํ ภิกฺขุํ สุกฺขํ อนापตฺติํ ปสฺสิสฺสตี, ตทา ตสฺส สนฺติเก ตํ อปตฺติํ ปฏิกฺกิสฺสตี " ดังนี้ แปลว่า " ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ทั้งปวงนี้ต้องสภาคาบตี จักเห็นภิกษุอื่นผู้บริสุทธ์ ไม่มีอาบัติ เมื่อใด จักทำคืนอาบัตินั้นในสำนักเธอเมื่อนั้น. " เมื่อได้สวดประกาศ อย่างนี้แล้ว ทำอุโบสถก็ได้ ตามนัยนี้ ข้อนี้นับองค์แท้ทีเดียว ก็หาไม่ ถ้าไม่นับเอาข้อนี้ แยกกิริยาที่นั่งประชุมเขาหัดถบาสมาเป็น องค์ที่ ๓ จะแลเห็นว่าเป็นองค์ที่เว้นไม่ได้ และจะเชื่อมอนุสนธิสนิท พึงกับองค์ที่ ๒ ทั้งกับองค์ที่ ๔.

๔. บุคคลควรเว้นไม่มีในหัดถบาส คือไม่ได้อยู่ที่ประชุม บุคคลควรเว้นนั้น ท่านแจกไว้ถึง ๒๑ เพื่อไป ทั้งดูเหมือนจะไม่สิ้นเชิงด้วย พึงกำหนดง่าย ๆ ดังนี้ :-

ก. คนไม่ใช่ภิกษุ หรือจะเรียกง่ายว่า อนุปลัมบัน ภิกษุณี

ก็นับเข้าในจำพวกนี้ด้วย.

ข. เป็นภิกษุอยู่ก่อน แต่ขาดจากความเป็นภิกษุด้วยประการใด ประการหนึ่ง คือ ต้องปาราชิกก็ดี ไปเข้ารีตเดิยริถีย์ทั้งเพศภิกษุก็ดี ลาสิกขาแล้วก็ดี.

ค. เป็นภิกษุ แต่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม.

จำพวกหลังนี้ ไม่เป็นที่ ๔ ในสงฆ์ไม่เป็นอะไร, อนุปลัมบัน นั้น ไม่ใช่ผู้มีสังฆาสร่วมกัน จึงเป็นบุคคลควรเว้น เช่นเดียวกับคนผู้ ไม่ใช่สมาชิก ไม่มีส่วนในการเข้าประชุมในสโมสรฉะนั้น หากพลัดเข้าไป เช่นปลอมเพศที่เรียกว่าเถยยสังฆาสร ไม่ใช่ที่ ๔ ในสงฆ์ ก็ เป็นใช้ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงคนไม่รู้ธรรมเนียมกล้ากรายเข้าไป. ส่วน ผู้เป็นภิกษุอยู่ก่อน แต่ขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว เช่นเดียวกับ สมาชิกผู้ถูกไล่เสียแล้ว หรือผู้ลาออกแล้ว ไม่มีส่วนแห่งการประชุม อีก. ส่วนภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมนั้น เช่นสมาชิกผู้ถูกห้าม จากการประชุมชั่วคราว.

ในคราวประชุมทำอุโบสถนี้ ภิกษุทั้งหลายถือเอาโอกาส สนทนากันถึงพระวินัยในสงฆ์ด้วย แต่ไม่ใช่พระพุทธานุญาตโดยตรง เนื่องด้วยการทำอุโบสถ. มีเป็นธรรมเนียมว่า จะสนทนากันถึง พระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ ทั้งผู้ถามทั้งผู้วิสัชนา ต้องได้รับสมมติ ก่อน ประกาศสมมติตนเองก็ได้ ภิกษุอื่นประกาศสมมติให้ก็ได้ เพียงด้วยอุตติกรรมก็พอ. คำประกาศสมมติตนเองเป็นผู้ถามว่า
อย่างนี้ :- " สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ,

อหิ อิตถุนนามิ วินยิ ปุจฺเจยฺย " แปลว่า " พระสงฆ์เจ้าข้า ของ
ฟังข้าพเจ้า, ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว, ข้าพเจ้าขอถาม
พระวินัยต่อผู้มีชื่อนี้." ชื่ออย่างไรกล่าวออกในที่ว่า " อิตถุนนามิ "
เช่นชื่ออุตตระ แก่กว่า กล่าวว่ " आयस्มนุตฺ อุตฺตริ " อ่อนกว่า
กล่าวว่ " อุตฺตริ ภิกฺขุ " ถ้าเป็นสังฆเถระ กล่าวว่ " อาวุโส
แทน " ภนฺเต." คำประกาศสมมติตนเองเป็นผู้วิสันนาว่าอย่างนี้ :-
" สุณฺตฺว เม ภนฺเต สฺวโฆ, ยถิ สฺงฆสฺส ปตฺตกฺกฺลฺล, อหิ
อิตถุนนามเณ วินยิ ปุจฺจโ จ วิสขุเชยฺย " แปลว่า " พระสงฆ์เจ้าข้า
ของฟังข้าพเจ้า, ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว, ข้าพเจ้า
อันผู้มีชื่อนี้ ถามถึงวินัยแล้ว ขอวิสันนา " ถ้าผู้ถามชื่อเรวตะ
แก่กว่า กล่าวว่ " आयस्มตา เรวเตน " อ่อนกว่า กล่าวว่
" เรวเตน ภิกฺขุณา " แทน " อิตถุนนามเณ." ภิกฺขุอื่นประกาศ
สมมติให้เป็นผู้ถาม ประกอบชื่อแทนว่าอย่างนี้ :- " สุณฺตฺว เม
ภนฺเต สฺวโฆ, ยถิ สฺงฆสฺส ปตฺตกฺกฺลฺล, आयสฺมา เรวโต आयस्มนุตฺ
อุตฺตริ วินยิ ปุจฺเจยฺย " แปลว่า พระสงฆ์เจ้าข้า ฯ ล ฯ ขอ
ท่านเรวตะถามวินัยต่อท่านอุตตระ." ให้เป็นผู้วิสันนาว่าอย่างนี้ :-
" สุณฺตฺว เม ภนฺเต สฺวโฆ, ยถิ สฺงฆสฺส ปตฺตกฺกฺลฺล, आयสฺมา
อุตฺตโร आयสฺมตา เรวเตน วินยิ ปุจฺจโ จ วิสขุเชยฺย " แปลว่า
" พระสงฆ์เจ้าข้า ฯ ล ฯ ขอท่านอุตตระอันท่านเรวตะถามถึงวินัย
แล้ววิสันนา." ธรรมเนียมนี้คงไม่เป็นไปได้เท่าไรนัก ตกมาถึง
ภิกษุสงฆ์ไม่ใช่เจ้าของภาษาบาลี ทำไม่ถนัดหรือทำไม่ได้ด้วยเอง จึง

เกิดขึ้นเป็นแบบถมและวิสัยกันด้วยบุพพกรณ์ บุพพกิจ และองค์แห่งความพร้อมพร้งของสงฆ์ แห่งอุโบสถกรรมเท่านั้น ยืนที่ไม่ชักย้าย กลายเป็นพิธีไป. ในธรรมยุตติกนิกายเล็กมานานแล้วเป็นแต่สวดเรื่อนั้นนำ พอได้บอกฤดู บอกจำนวนภิกษุ บอกวันอุโบสถเท่านั้น.

การสวดปาติโมกข์ ตรีสให้เป็นที่หน้าทีของพระเถระผู้ใหญ่ แต่ถ้าไม่สามารถด้วยประการใดประการหนึ่ง จะเชิญให้ภิกษุอื่นผู้สามารถสวดก็ได้ เป็นอันว่ารูปใดรูปหนึ่งสวดก็ภิกษุผู้สวดนั้นควรเลือกเอาผู้ฉลาด จำปาติโมกข์ได้ เข้าใจว่าพากย์และอักษรถูกจังหวะและชัดเจน และอาจสวดได้ ไม่ใช่ผู้มีเสียงแหบเสียงเครือหรือเจ็บเป็นหวัด. ภิกษุผู้สวด ควรตั้งใจสวดให้ชัดให้ดัง พอปริยัติไต่ยืนถนัดทั่วกัน แกล้งทำอ้อมแอ้มอุบิลเสีย ท่านปรับเป็นทุกกฎ.

ในคำสวด มีที่เปลี่ยนวันแห่งหนึ่ง ถ้าววันที่ ๑๕ สวดว่า " อชฺชุ-โปสโถ ปณฺณรโส " แปลว่า " อุโบสถวันนี้ที่ ๑๕ " ถ้าววันที่ ๑๔ สวดว่า " อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส " แปลว่า " อุโบสถวันนี้ที่ ๑๔ " ถ้าเป็นวันปรองคอง สวดว่า " อชฺชุโปสโถ สามคฺคิ " แปลว่า " อุโบสถวันนี้ เป็นวันสามัคคี. "

ในปาติโมกข์ ท่านจัดหมวดไว้ เรียกว่าอุทเทศ โดยย่อมี ๕ นิตานุทเทศ ๑ ปาราชิกุทเทศ ๑ สังฆาทิเสสุทเทศ ๑ อนียตุทเทศ ๑ วิตถารุทเทศ ๑. อุทเทศหลังสงคราะห์นีสัคคิยทเทศ ๑ ปาจิตติ-ยทเทศ ๑ ปาฏิเทศนียุทเทศ ๑ เสขิยทเทศ ๑ สมถุทเทศ ๑ โดย

พิสดาร จึงเป็นอุทเทส ๕. นี้สำหรับจะได้อรรถตัดตอนสวดปาติโมกข์
เมื่อถึงคราวที่จำเป็น. โดยปกติท่านให้สวดจนจบ เว้นแต่ไม่มีภิกษุ
จำได้จนจบ เช่นนี้ ให้สวดเท่าอุทเทสที่จำได้. อีกอย่างหนึ่ง เกิด
เหตุฉุกเฉินที่ท่านเรียกว่าอันตรายขึ้น ท่านให้สวดย่อได้. วิธีสวด
ตัดตอนนั้น ใน ๔ อุทเทสข้างต้น จะยกเลิกไม่สวดตั้งแต่อุทเทสใด
ไป ให้ย่อตั้งแต่อุทเทสนั้นด้วยสุดบท.

คำย่อนั้น ท่านวางแบบไว้ดังนี้ :- ต่างว่าสวดปาราชิกอุทเทสจบ
แล้ว จะย่อตั้งแต่สังฆาติเสส ฟังสวดว่า " สุตา โข อายสุมนุเตหิ
เตรส สงฆาติเสสา ธมฺมา, สุตฺร โข อายสุมนุเตหิ เทว อนิยตา
ธมฺมา ฯ เป ฯ " แล้วลงท้ายว่า " เอตฺตํ คสุส ภควโต ฯ เป ฯ
ลิกฺขิตพฺพํ " แบบนี้เทียบคำท้ายอุทเทสว่า " อุทฺทิกฺกุจฺจา โข อายสุมนุโต
เตรส สงฆาติเสสา ธมฺมา " และมีศัพท์ว่า " โข " ทุกแห่ง น่า
จะประกอบว่า " สุตา โข อายสุมนุเตหิ เทรส สงฆาติเสสา ธมฺมา,
ตตฺถายสุมนุเต ปุจฺฉามิ ฯ เป ฯ เอวเมตฺ ธารยามิ. " ตอนอนิยตุทเทส
เป็นต้น ก็ประกอบเช่นกัน ถ้าจะสวดเป็นตอนเดียวกัน น่าจะตัด
ศัพท์ว่า " โข " และบทว่า " อายสุมนุเตหิ " ข้างหลังๆ เสีย
คงไว้แต่ข้างต้นดังนี้ :- " สุตา โข อายสุมนุเตหิ เทรส สงฆาติเสสา
ธมฺมา, สุตฺรา เทว อนิยตา ธมฺมา, ฯ เป ฯ ตตฺถายสุมนุเต
ปุจฺฉามิ ฯ เป ฯ เอวเมตฺ ธารยามิ " เช่นนี้ คำต่อท้ายจะต้องว่า
" อุทฺทิกฺกุจฺ จิ โข อายสุมนุโต นิทานํ, อุทฺทิกฺกุจฺ จิตฺตาโร ปาราชิกา
ธมฺมา, สุตฺรา เทรส สงฆาติเสสา ธมฺมา, ฯ เป ฯ " ก่อนแล้วจึง

ต่อคำว่า " เอตตํ ๑ เป ๑ สิกขิตพฺพํ " จึงถูกระเบียบ. แต่แบบ
เช่นนี้ จะใช้ได้เฉพาะในเวลาไม่มีผู้สามารถสวดจบ จะใช้เมื่อเกิด
เหตุฉุกเฉินขึ้นหาได้ไม่.

มติของข้าพเจ้าว่า สวดปาราชิกุทเทศจบแล้ว สวดคำท้าย
ที่เดียวกัน " อุทฺทิกฺกุสฺส โข อายสฺมฺนฺโต นิตานํ, อุทฺทิกฺกุสา จตฺตารโ
ปาราชิกา ฌมฺมา, สุตฺตา เทรส สงฺฆมาทิสเสสา ฌมฺมา, ๑ เป ๑
สุตฺตา สตฺตาทิกรณสมถา ฌมฺมา, เอตตํ ๑ เป ๑ สิกขิตพฺพํ "
เช่นนี้ เข้าระเบียบไม่ลักลักัน และอาจใช้ได้ในเวลาฉุกเฉิน. เมื่อกำลัง
สวดอุทเทศใดค้างอยู่ เหตุฉุกเฉินเกิดขึ้น เลิกอุทเทศนั้นกลางคันได้
เว้นแต่นิทานุทเทศ ต้องสวดจนจบ และพึงย่นอุทเทศนั้นด้วยสุตบท.

เหตุฉุกเฉินที่เรียกว่าอันตราย เป็นเหตุสวดปาติโมกข์ย่อได้นั้น
ท่านแสดงไว้ ๑๐ อย่าง คือ :-

๑. พระราชาเสด็จมา เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อจะรับเสด็จได้.
๒. โจรมาปล้น เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อหนีภัยได้.
๓. ไฟไหม้ เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อดับไฟหรือเพื่อป้องกันไฟได้.
๔. น้ำหลากมา เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อหนีน้ำได้. สวดกลาง
แจ้งฝนตก ก็เหมือนกัน.
๕. คนมามาก เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อจะรู้เหตุ หรือเพื่อจะ
ได้ทำปฏิสังขารได้อยู่.
๖. ฝีเข้าภิกษุ เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อขับฝี ได้อยู่.
๗. สัตว์ร้ายมีเสือเป็นต้น เข้ามาในอาราม เลิกสวดปาติโมกข์

เพื่อไล่สัตว์ได้อยู่.

๘. งูร้ายเลื้อยเข้ามาในที่ชุมนุม ก็เหมือนกัน.

๙. ภิกษุอาพาธโรคร้ายขึ้นในที่ชุมนุม อันเป็นอันตรายแก่ชีวิต เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อช่วยแก้ไขก็ได้. มีอันเป็นตายในที่นั้นก็เหมือนกัน.

๑๐. มีอันตรายแก่พรหมจรรย์ เช่นมีใครมาเพื่อจับภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เลิกสวดปาติโมกข์ เพราะความอลหม่านก็ได้.

กำลังสวดปาติโมกข์ค้างอยู่ มีภิกษุพวกอื่นมาถึงเช้า ถ้ามมากกว่าภิกษุผู้ชุมนุมอยู่ ท่านให้สวดตั้งต้นใหม่ ถ้าเท่ากันหรือน้อยกว่าส่วนที่สวดไปแล้ว ก็ให้เป็นอันสวดแล้ว ให้เธอผู้มาใหม่ฟังส่วนยังเหลือต่อไป, ถ้ารู้อยู่ในเบื้องต้นว่า ยังจักมีภิกษุมาอีก แต่นึกเสียว่าช่างเป็นไร แล้วสวด ท่านปรับอาบัติอุลลัจจัย ถ้าทำด้วยสะเพร่า นึกว่ามาเมื่อสวดถึงไหน ก็จงฟังตั้งแต่นั้น เช่นนี้ท่านปรับทุกกฎ แต่วิธีปฏิบัติก็เหมือนนัยหนหลัง. ถ้าสวดจบแล้ว จึงมีภิกษุอื่นมา แม้มากกว่า ไม่ต้องกลับสวดอีก เธอผู้มาใหม่พึงบอกปารีสุทธิในสำนักภิกษุผู้สวดผู้ฟังปาติโมกข์แล้ว.

ในอาวาสมีภิกษุห้อยอน ๔ รูป ท่านไม่ให้สวดปาติโมกข์ มี ๓ รูป ท่านให้ทำปารีสุทธิอุโบสถ ดังนี้ : ประชุมกันในโรงอุโบสถแล้วรูปหนึ่งสวดประกาศด้วยญัตติว่า " สุนนตุ เม ภนฺเต อายสฺมนฺตา อหฺมุโปสโต ปณฺณโรโส, ยทายสฺมนฺตานิ ปตฺตกฺลฺลํ, มยฺ อญฺณมญฺญํ ปารีสุทธิอุโปสถํ กเรยฺยาม, " แปลว่า " ท่านทั้งหลายเจ้าข้า อุโบสถ

วันนี้ที่ ๑๕ ถ้าความพร้อมพรั่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว เรา
ทั้งหลายพึงทำปาริสุทธิอุโบสถด้วยกัน." ถ้าท่านผู้สวดแก่กว่าเพื่อน
พึงกล่าวว่า "อาวุโส" แทน "ภนฺเต" ถ้าวันที่ ๑๔ พึงกล่าวว่า
"จตุทฺโท" แทน "ปณฺณโร" ในลำดับนั้น ภิกษุผู้เถระ พึง
ทำฝ่าห่มเฉียงบ่า นั่งกระหย่ง ยกมือประณมบอกความบริสุทธิ์ของ
ตนว่า "ปฺริสุทฺโธ อหํ อาวุโส, ปฺริสุทฺโธติ มํ ชาเรถ" ๓ หน
แปลว่า "ฉันบริสุทธิ์แล้วขอ ขอเธอทั้งหลายจำฉันว่าผู้บริสุทธิ์
แล้ว." ภิกษุออกนี้ ก็พึงทำอย่างนั้นตามลำดับพรรษา พึงบอกว่า
"ปฺริสุทฺโธ อหํ ภนฺเต, ปฺริสุทฺโธติ มํ ชาเรถ" แปลว่า "ผม
บริสุทธิ์แล้วขอรับ ขอท่านทั้งหลายจงจำผมว่าผู้บริสุทธิ์แล้ว." ถ้ามี ๒
รูปไม่ต้องตั้งฉัตร เป็นแต่บอกปาริสุทธิแก่กัน ผู้แก่บอก
"ปฺริสุทฺโธ อหํ อาวุโส, ปฺริสุทฺโธติ มํ ชาเรหิ" ผู้อ่อนบอกว่า
"ปฺริสุทฺโธ อหํ ภนฺเต, ปฺริสุทฺโธติ มํ ชาเรถ" รูปละ ๓ จบ.
ถ้าอยู่รูปเดียว ท่านให้รอกษุอื่นจนสิ้นเวลา เห็นว่าไม่มาแล้ว ให้
อธิษฐานว่า "อชฺช เม อุโปสโถ" แปลว่า "วันนี้อุโบสถของเรา."

ตามความนิยม ภิกษุจะเลือกทำอุโบสถที่ง่ายคายกว่าที่ยาก
ไม่ควร เพราะฉะนั้น จึงมีห้ามไว้ว่า เมื่อถึงวันอุโบสถ อย่าหลีก
ไปข้างไหนเสีย. อธิบายว่า ถ้าในอาวาส อาจสวดปาติโมกข์ได้
อย่าไปในที่จะได้ได้ฟังปาติโมกข์. ในอาวาสไม่มีภิกษุสวดปาติโมกข์
ได้ ให้ภิกษุผู้เถระ ส่งภิกษุหนุ่มไปเรียนมาจากอื่นโดยพิสดารหรือ
โดยย่อ สุดแล้วแต่จะจำได้. ถ้าจัดการเรียนปาติโมกข์มาจากอื่นไม่

สำเร็จ ห้ามไม่ให้อยู่จำพรรษาในอาวาสเช่นนั้น อธิบายข้อนี้ว่า ถ้าอาจไปทำสังฆอุโบสถกับสงฆ์ในอาวาสอื่นได้ อยู่จำพรรษาในอาวาสเช่นนั้นก็ควร.

พระสาวกผู้ใหญ่ไปปางก่อน ย่อมเคารพในสังฆอุโบสถ เช่น พระมหากัสสป เดินทางมาเพื่อทำอุโบสถแต่ไกล ต้องข้างลำน้ำ ฝ้าอ่อนเปียก. พระมหากปิน ดำริว่า เสร็จกิจพระศาสนาแล้วคิดจะเลิก ไม่ไปเข้าประชุมทำอุโบสถ พระศาสดาตรัสเตือนเพื่อรักษาธรรมเนียมและให้กายสามัคคี ท่านก็ยอมรับปฏิบัติตาม.

ปวารณา

ในวันเพ็ญแห่งเดือนกัตติกาตัน ที่เต็ม ๓ เดือนแต่วันจำพรรษา มีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุที่อยู่จำพรรษาถ้วนไตรมาส ทำปวารณาแทนอุโบสถ.

กิจเบื้องต้นแห่งปวารณา ก็เหมือนแห่งอุโบสถ เป็นแต่ในส่วนบุพพกิจ ไม่นำปาริสุทธิ นำปวารณาของภิกษุขึ้นมา. คำมอบให้ปวารณาว่า " ปวารณั ทมฺมิ, ปวารณั เม หร, มมตุถาย ปวารเหหิ." แปลว่า " ฉันมอบปวารณาของฉัน ขอเธอจงนำปวารณาของฉันไป ขอเธอจงปวารณาแทนฉัน." นี้เป็นคำของผู้เจ็บที่แก่กว่า ถ้าอ่อนกว่า ใช้คำว่า " หรต " แทน " หร " ใช้คำว่า " ปวารเรต " แทน " ปวารเหหิ " ฟังถือเอาความแปลโดยสมควรแก่โวหาร. ภิกษุผู้รับมอบปวารณาไป ทวงที่จะปวารณาแทนเธอในลำดับของเธอ คำปวารณาแทนนั้น จะควรกล่าวอย่างไร จัก

แสดงข้างหน้า.

วันปวารณานั้น โดยปกติเป็นวันที่ ๑๕ เรียกว่า " ปณฺณรสี " ถ้าสงฆ์ยังไม่ปวารณาในวันนั้น เลื่อนวันปวารณาออกไปอีกปักษ์หนึ่ง ก็จะพึงเป็นวันที่ ๑๔ เรียกว่า " จาคุทุทสี " หรือปรองดองกันเข้าได้ในวันนั้น ก็จะพึงเป็นวันสามัคคี จึงได้วันเป็น ๓ จุจฺจฺโอบสธ. ในญัตติกถาว์เพียง " อชฺช ปวารณา " พงเอาวันปกติ.

จำนวนภิกษุผู้ประชุม ๕ รูปเป็นอย่างน้อย จึงทำปวารณาเป็นการสงฆ์ได้ เกินกว่านั้นใช้ได้. มีจำนวนมากกว่าอุโบสถ ๑ รูปนั้นเข้าใจว่า เมื่อเป็นผู้ปวารณา ๑ รูป อีก ๔ รูปจะได้ครบองค์เป็นสงฆ์, ๔ รูป ๓ รูป ๒ รูป พึงทำปวารณาเป็นการคณะ. รูปเดียวพึงอธิษฐานเป็นการบุคคล.

ทำปวารณาเป็นการสงฆ์ พึงตั้งญัตติประกาศแก่สงฆ์ก่อนแล้วจึงปวารณา. ปวารณานั้น คือบอกให้โอกาสแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อปรารธนาตักเตือนว่ากล่าวตนได้.

ธรรมเนียมวางไว้ ให้ปวารณารูปละ ๓ หน โดยปกติ ถ้ามีเหตุขัดข้อง จะทำอย่างนั้นไม่ตลอดด้วยประการใดประการหนึ่ง จะปวารณารูปละ ๒ หนหรือ ๑ หน หรือพรรษาเท่ากัน ใ้ว่าพร้อมกันก็ได้. จะปวารณาอย่างไร พึงประกาศแก่สงฆ์ให้รู้ด้วยญัตติก่อน. วิธีตั้งญัตตินั้น พึงรู้อย่างนี้ :-

๑. ถ้าจะปวารณา ๓ หน พึงตั้งญัตติว่า " สุณฺณตฺตฺ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปณฺณรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลฺลํ. สงฺโฆ

เตวาจิก ปวาเรยฺย." แปลว่า " ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า
ปวารณานี้ที่ ๑๕ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึง
ปวารณา ๓ หน." นี้เรียกว่า "เตวาจิกา ๓ หน." เมื่อตั้งญัตติ
อย่างนี้แล้ว ต้องปวารณารูปละ ๓ หน จะลดไม่ควร.

๒. ถ้าจะปวารณา ๒ หน พึงตั้งญัตติเหมือนอย่างนั้น แต่ลง
ท้ายว่า " สจฺโฆ เทววาจิก ปวาเรยฺย " แปลว่า " สงฆ์พึงปวารณา ๒
हन." นี้เรียกว่า " เทววาจิกา ๓ หน." เช่นนี้ จะปวารณาเท่านั้น
หรือมากกว่าได้ แต่จะลดไม่ควร.

๓. ถ้าจะปวารณาคนเดียว พึงตั้งญัตติลงท้ายว่า " สจฺโฆ
เอกวาจิก ปวาเรยฺย " แปลว่า " สงฆ์พึงปวารณาคนเดียว." นี้
เรียกว่า "เอกวาจิกา ๓ หน." เช่นนี้ปวารณาคนเดียวหรือมากกว่า
ได้ทั้งนั้น แต่ผู้พรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกันได้ควร.

๔. ถ้าจะจัดภิกษุมิพรรษาเท่ากัน ให้ปวารณาพร้อมกัน พึง
ตั้งญัตติลงท้ายว่า " สจฺโฆ สมานวสุสิก ปวาเรยฺย " แปลว่า " สงฆ์
พึงปวารณามีพรรษาเท่ากัน " นี้เรียกว่า " สมานวสุสิกา ๓ หน."
เช่นนั้น ภิกษุมิพรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกัน ๓ หน ๒ หน หนึ่ง
ได้ทั้งนั้น.

วิธีตั้งญัตติ ๔ แบบข้างต้นนี้ ระบุประการ.

๕. ถ้าจะไม่ระบุประการพึงตั้งครบทั่วไป ลงท้ายเพียงว่า " สจฺโฆ
ปวาเรยฺย " แปลว่า " สงฆ์พึงปวารณา " นี้เรียกว่า " สพุพสงฺคาหิกา
๓ หน." เช่นนี้ จะปวารณาก็หนักก็ได้ แต่ท่านห้ามไม่ให้ผู้มีพรรษา

เท่ากัน ปวารณาพร้อมกัน แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า ควรจะได้.

อันตราย ๑๐ อย่าง โดยที่สุดท้ายจะมาทำบุญ หรือมีกรรมสวณะ อยู่จนสว่าง ท่านให้ถือเป็นเหตุขัดข้องได้.

ครั้งตั้งญัตติแล้ว ภิกษุผู้เถระ ฟังทำผ้าห่มเฉวียงป่า นั่งกระหย่ง ประณมมือ กล่าวปวารณาต่อสงฆ์ว่า " สงฆ์ อาวุโส ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุเตน วา ปริสฺสกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกฺกฤษฺสทมิ, ทุนิยมฺปิ อาวุโส ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ อาวุโส สงฆ์ ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ปฏิกฺกฤษฺสทมิ. " แปลว่า " เธอ ฉันปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณา ว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่ จักทำคืนเสีย. ฉันปวารณาต่อสงฆ์ครั้งที่ ๒ ฯ ล ฯ ครั้งที่ ๓ ฯ ล ฯ จักทำคืนเสีย. " ภิกษุ นอกนี้ฟังปวารณาตามลำดับแก้ที่ละรูป เว้นไว้แต่คราวให้ผู้มีพรรษาเท่ากันปวารณาพร้อมกัน. โดยนัยนั้นเปลี่ยนใช้คำว่า " ภนฺเต " แทน " อาวุโส " เท่านั้น.

ในคราวที่มีนำปวารณาของภิกษุอื่นมา ผู้นำน่าจะปวารณา แทนเธอ เมื่อถึงลำดับของเธอ เช่นตัวอย่างดังนี้ :- " อายสฺมา ภนฺเต อุตฺตโร คีลาโน สงฆ์ ปวาเรติ ทิฏฺฐเณ วา สุเตน วา ปริสฺสกาย วา, วทนฺตุ ตํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกฺกฤษฺสติ, ทุตติยมฺปิ ภนฺเต ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ ภนฺเต อายสฺมา อุตฺตโร คีลาโน สงฆ์ ปวาเรติ ฯ เป ฯ ปฏิกฺกฤษฺสติ " แปลว่า " ท่าน เจ้าข้า ท่านอุตตระอาพาธ ปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วย

ได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าว ท่าน ท่านเห็นอยู่ จักคืนคำเสีย, ท่านอุตตระอาพาธ ปวารณาต่อ สงฆ์ครั้งที่ ๒ ๆ ล ๆ ครั้งที่ ๓ ๆ ล ๆ จักทำคืนเสีย." ถ้าผู้นำแก้ ว่ากล่าวว่า " อุตุตโร ฆนเต ภิกขุ " แทน " อายสุมา ฆนเต อุตุตโร " ถ้าชื่ออื่น ก็พึงเปลี่ยนไปตามชื่อ และพึงถือเอาความเข้าใจ โดยสมควรแก่รูปความ.

ธรรมเนียมเดิม นั่งกระหย่งอยู่กว่าจะปวารณาเสร็จทั้งนั้น ครั้นพระเถระแก่ทนมไม่ไหวเป็นลมล้มลง จึงทรงอนุญาตให้นั่งลงได้ เมื่อตนปวารณาแล้ว, กิริยาที่ให้นั่งกระหย่งกว่าตนจะปวารณาแล้วนี้ เพศความว่า ครั้งก่อนสงฆ์หมู่หนึ่ง ผู้ทำปวารณาไม่มากนัก จึงพอทำได้ ในวัดมีพระมาก พระผู้อยู่ข้างปลายทนมไม่ไหวแน่. ข้าพเจ้า ได้ทราบว่ แบ่งไปปวารณาที่อื่นตามลำพังบ้าง แบ่งไปสมทบกับ สงฆ์ที่วัดอื่นบ้าง. ประการต้นไม่งาม ดูเหมือนสงฆ์แตกกันเป็น ๒ พวก ประการหลังไม่สมแก่เหตุ. การปวารณาขอให้ว่ากล่าวตักเตือน กันนั้น สำหรับภิกษุหมู่เดียวกัน รู้จักตัวกันอยู่. ข้าพเจ้าเห็นว่า ถือเอาการนั่งกระหย่งไม่ไหวเป็นเหตุขัดข้อง ปวารณาเพียงรูปละหน หรือแม้จัดภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากัน ให้ปวารณาพร้อมกัน ดีกว่าทำ ๒ ประการข้างต้น. เมื่อจะทำอย่างนั้น ควรประกาศเหตุขัดข้องให้สงฆ์ ทราบก่อนแล้ว ตั้งญัตติบอกให้ปวารณาโดยประการอันจะทำ.

ถ้าในชุมชนนั้น มีภิกษุผู้ไม่อาจปวารณาได้เพราะพรรษาขาด หรือแม้อุปสมบทภายหลังแต่วันเข้าพรรษา และมีจำนวนไม่มากกว่า

ภิกษุผู้อาจปวารณา แม้มีจำนวนถึง ๔ รูป ท่านให้บอกปารีสุทธิ เมื่อภิกษุนอกนี้ปวารณาเสร็จแล้ว ถ้ามีจำนวนมากกว่า ท่านให้ สวดปาติโมกข์ เมื่อจบแล้วจึงให้ภิกษุนอกนี้ปวารณาในสำนักเธอทั้งหลาย ห้ามไม่ให้ตั้งญัตติทำการสงฆ์การคณะทั้ง ๒ อย่าง ในวันเดียวกัน.

ดิถีที่ปวารณานั้น จะเลื่อนกระชั้นใน ๓ เดือนแต่วันเข้าพรรษา เข้ามาหาได้ไม่ จะเลื่อนออกไปอีกปีหนึ่งหรืออีกเดือนหนึ่งได้อยู่ ถ้าจะเลื่อน ต้องประกาศให้สงฆ์รู้เหตุแล้วทำอุโบสถในวันนั้น เมื่อถึงวันกำหนดจึงทำปวารณา. เหตุเป็นเครื่องยกขึ้นอ้างในการเลื่อน ปวารณานั้น กล่าวไว้ในบาลี มีภิกษุจะเข้ามาสมทบปวารณาด้วย ด้วยหมายจะกัศค้านผู้นั้นผู้นี้ ทำให้เกิดอธิกรณ์ขึ้นอย่างหนึ่ง, อยู่ด้วยกันเป็นผาสุก ปวารณาแล้วต่างจะจากกันจาริกไปเสียอย่างหนึ่ง. ในบัดนี้ ไม่มีสงฆ์หมู่ไหนจะเลื่อน จึงแสดงแต่โดยสังเขปพอรู้เค้า.

ในอาวาสมีภิกษุหย่อน ๕ รูป ท่านห้ามไม่ให้ทำสังฆปวารณา ถ้ามี ๔ รูปหรือ ๓ รูป พึงประชุมกันแล้ว รูปหนึ่งประกาศด้วยญัตติ ว่า " สุนนตุ เม อายสมนุโต, อชช ปวารณา ปณณรสี, ยทายसानุดานํ ปตตกลลฺลํ, มยฺ อญฺญมญฺญํ ปวาเรยฺยาม " แปลว่า " ท่านเจ้าข้า ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ปวารณาวันนี้ที่ ๑๕ ถ้า ความพร้อมพรังของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว, เราทั้งหลายพึงปวารณา กันเถิด." ถ้า ๓ รูปว่า " อายสมฺตา " แทน " อายสมนุโต." แล้วพึงกล่าวปวารณาตามลำดับ, เพราะน้อยปรุ เป็นอันเข้าใจชัดว่า

ต้องว่า ๓ หนเต็มที. คำปวารณาว่า " อหิ อาวุโส อายสุมนฺเต
ปวารณมิ ฯ เป ฯ ปฏิกุกริสฺสามิ. ทุตฺติยมฺปิ อาวุโส ฯ เป ฯ ตตฺติยมฺปิ
อาวุโส อายสุมนฺเต ปวารณมิ ฯ เป ฯ ปฏิกุกริสฺสามิ " นี้
นำหรับรูปแก่ รูปอ่อนว่า " ภาณฺเต " แทน " อาวุโส. " ถ้ามีแต่ ๒ รูป
ไม่ต้องตั้งบัญญัติ ปวารณากันทีเดียว. คำปวารณาว่า " อหิ อาวุโส
อายสุมนฺตํ ปวารณมิ ฯ เป ฯ วทตฺตํ มํ อายสฺมา อนุกมฺปิ อฺปาทาย,
ปสฺสนฺโต ปฏิกุกริสฺสามิ. " นี้เรียกว่า คณปวารณา. อยู่รูปเดียว
ท่านให้เตรียมที่ทางและคอยภิกษุอื่นจนสิ้นเวลา เห็นไม่มาแล้ว
ให้อริชฺฐานว่า " อชฺช เม ปวารณา " แปลว่า " ปวารณาของเรา
วันนี้ " นี้เรียกว่า บุคคลปวารณา.

โดยนัยอันกล่าวแล้ว วันปวารณามี ๓ คือ จาตุททสี ปิณณรสี
สามัคคี, การก คือผู้ทำก็มี ๓ คือ สงฆ์ คณะ บุคคล, อการที่ทำ
ก็มี ๓ คือ ปวารณาต่อที่ชุมนุม ๑ ปวารณากันเอง ๑ อริชฺฐานใจ ๑
ทำนองเดียวกับอุโบสถ.

อธิบายนอกจากนี้ ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในอุโบสถ.

กัณฑ์ที่ ๑๘

อุปปลกิริยา

ในกัณฑ์นี้จักแสดงการทำนอกรัตนอกรอยของสมณะ ที่เรียกว่า อุปปลกิริยา. จำแนกออกโดยประเภทเป็น ๓ คือ อนุจาร ๑ ปาปสมาจาร ๑ อนุสนา ๑. ความประพฤติไม่ดีไม่งาม และเล่นมีประการต่าง ๆ จัดเข้าในอนุจาร, ความประพฤติเลวทราม จัดเข้าในปาปสมาจาร, ความเล็งชิงไม่สมควร จัดเข้าในอนุสนา.

อนุจาร

๑. เล่นอย่างเด็ก แสดงไว้ในบาลี เล่นของ เช่น เล่นเรื่อนน้อย ๆ รถน้อย ๆ เรื่อนน้อย ๆ ฆนุ๋นน้อย ๆ เล่นการ เช่น เล่นดวงทราย ผิวปาก เลียนคนตาบอด คนง่อย เป็นต้น.

๒. เล่นคะนอง แสดงไว้ในบาลี เช่น หกคะเมน ปล้ำกันชกกัน วิ่งตัดข้างตัดม้า ขว้างปาอะไรเล่น.

๓. เล่นพนัน คือมิได้มีเสีย มีชนะมีแพ้ มีถูกมีผิด แสดงไว้ในบาลี เช่นหมากรุก หมากไหว หมากแยก [คือที่ใช้แจงเบี้ย] สกา ขลุบหรือคตี เล่นทายกัน.

๔. เล่นปู้ยี่ปู้ยำ คือ ทำความเสียหายให้แก่ผู้อื่น. ในบาลีแสดงตัวอย่างไว้ เช่นจุดป่าเล่น.

๕. เล่นอึ่งคะนึ่ง ในบาลีแสดงตัวอย่างไว้ เช่นแสดงธรรม ด้วยเสียงขับอันยาว การสวดพระธรรมและการเทศนาตลกคะนอง

นับเข้าในข้อนี้.

การเล่นตั้งว่ามานี้ ที่ไม่มีปรับโทษสูงกว่า ปรับเป็นอาบัติ
ทุกกฎเสมอกัน.

การร้อยดอกไม้ ท่านก็ห้าม. นี้มีการร้อยดอกไม้ให้กุลสตรี
เป็นมูล ภายหลังกลายเป็นธรรมเนียม. ในบาลีแสดงรูปพฤกษิ
[ดอกไม้ที่ทำให้หลาก] ๖ ชนิดไว้ เพื่อกำหนดรู้ อาการร้อยดอกไม้
ดังนี้ :-

๑. " คนถิม " ร้อยตรีง ได้แก่ดอกไม้ที่เรียกว่าระเบียบ เขา
เอาดอกมะลิเป็นต้น เสียบเข้าในระหว่างใบตองอันเจียนไว้ แล้วตรีง
ให้ติดกันโดยรอบ แล้วร้อยประสมเข้ากับอย่างอื่นเป็นพวง เช่น
พวงกุ้งกันเป็นตัวอย่าง. เอาดอกไม้สีต่าง ๆ ตรีงบนพื้นใบตองเป็นลาย
ที่เรียกว่าแบบสีสำหรับทำพวง กลิ่นสี ก็นับเข้าในชนิดนี้.

๒. " โขปถิม " ร้อยควบหรือร้อยคุม ได้แก่ดอกไม้ที่ร้อยเป็น
สาย ๆ แล้วควบหรือคุมเข้าเป็นพวง เช่นพวงอุบะ สำหรับห้อย
ปลายกุ้งหรือสำหรับห้อยตามลำพัง และพวงกุ้งสาย เป็นตัวอย่าง.

๓. " เวธิม " ร้อยแทงหรือร้อยเสียบ ได้แก่ดอกไม้ที่ร้อย
สวมดอก เช่นสายแห่งอุบะ หรือพวงมาลัยบางอย่าง เช่นพวง
มาลัยดอกปีบและดอกกรรณิกา และได้แก่ดอกไม้ที่ใส่เสียบไม้ เช่น
พุ่มดอกพุทธรักษา พุ่มดอกบานเย็น เป็นตัวอย่าง.

๔. " เวถิม " ร้อยพันหรือร้อยผูก ได้แก่ช่อดอกไม้และกลุ่ม
ดอกไม้ที่เขาเอาไม้เสียบก้านดอกไม้แล้วเอาด้ายพันหรือผูกทำขึ้น.

๕. " ปุริมี " ร้อยวง ใต้แก้มดอกไม้ที่ร้อยสวมดอก หรือร้อย
แทงก้านเป็นสาย แล้วผูกเข้าเป็นวง นี้คือพวงมาลัย.

๖. " วายิมิ " ร้อยกรอง ใต้แก้มดอกไม้ที่ร้อยถักเป็นตาเป็นฝั้น
นี้เรียกว่าตาข่าย.

บุปผวิกิติ ๖ เหล่านี้ แสดงอาการร้อยดอกไม้ละอย่าง ๆ แต่
บุปผวิกติบางอย่าง สำเร็จด้วยอาการอย่างเดียว เช่น พุ่มดอกไม้บานเย็น
ใช้เสียบเท่านั้น บางอย่างสำเร็จด้วยอาการกว่าอย่างเดียว เช่น พวง
มาลัย ใช้ร้อยแทงแล้ววงเข้าเป็นพวง.

พวกภิกษุไม่รู้จักร้อยดอกไม้ จึงแก้เรื่องนี้ฟังไม่ได้ ตั้งแต่
ในอรรถกถาตลอดจนในบุพพสิกขาวัณณา ปรับอาบัติยิบยับไป
หมด จนมัดก้านดอกบัวเข้าเป็นกำ และแขวนตาข่ายรอบธรรมาสน์
ข้าเจ้าปรารถนาจะนำความเข้าใจให้ถูก จึงอธิบายบุปผวิกติ ๖ ใน
บาลีไว้ในที่นี้.

ข้อ ๑. ท่านห้ามมิให้เรียน ไม่ให้บอกศิรัจฉานวิชา. อะไร
เป็นศิรัจฉานวิชา ควรอธิบาย. เป็นธรรมเนียมของเจ้าลัทธิทั้งหลาย
ยกย่องเชิดชูแต่ลัทธิของตน หมิ่นลัทธิของคนอื่นว่าเลวทราม ตีเตียน
เสียดอย่างสบเสียด เรียกว่าความรู้ของสัตว์ศิรัจฉาน และห้ามไม่ให้
เรียน ไม่ให้บอกกัน. ข้อนี้ทำให้ผู้ถือลัทธินั้น รู้เฉพาะในทางเดียว.
ไม่ได้ใช้ญาณให้กว้างขวาง มีความรู้สั้น. ในพระพุทธศาสนาก็มี
ห้ามเช่นนี้เหมือนกัน จะมีมาแต่ครั้งพุทธกาลหรือเกิดขึ้นเมื่อภายหลัง
ข้าพเจ้าของคจากออกมดีไว้ที. พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแก่ศาสนา

พราหมณ์ พวกภิกษุในภายหลังถูกห้ามไม่ให้เรียนลัทธิพราหมณ์ จึงมีความรู้แคบ แม้ในพระพุทธศาสนานี้เอง เพราะไม่มีญาณจะเปรียบเทียบกันได้. ศิรัจฉานวิชานั้น ดูเหมือนท่านแก้ครอบทั่วไปทุกอย่าง อันไม่เกี่ยวกับธรรมของภิกษุ จักแสดงพอเห็นเป็นทางปฏิบัติพอดีพองามในบัดนี้.

๑. ความรู้ในการทำเสน่ห์ เพื่อให้ชายนั้นหญิงนี้รักกัน.
๒. ความรู้ในการทำให้ผู้นั้นผู้นี้ถึงความวิบัติ.
๓. ความรู้ในทางใช้ภูตผีอวดฤทธิ์เดชต่าง ๆ.
๔. ความรู้ในทางทำนายทายทัก เช่นรู้หว่านว่าจะออกอะไร.
๕. ความรู้อันจะนำไปหลงมกมาย เช่นหุงปรอทให้มีอิทธิฤทธิ์ หุงเงินหรือทองแดงให้เป็นทอง.

เหล่านี้จัดเป็นศิรัจฉานวิชาได้ เพราะเป็นความรู้ที่เขาสงสัย ว่าลวงหรือหลง ไม่ใช่ความรู้จริงจัง ผู้บอกเป็นผู้ลวง ผู้เรียนก็เป็นผู้หัดเพื่อจะลวง หรือเป็นผู้หลงมกมาย.

ปาปสมาจาร

นี่เนื่องด้วยสมคบกับคฤหัสถ์ ด้วยการสมาคมอันมิชอบ ที่ท่านเรียกบุคคลผู้ทำว่า ผู้ประทุษร้ายสกุล โดยอธิบายอันกล่าวแล้วในสังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ มีประเภท ดังนี้ :-

๑. ให้ของกำนัลแก่สกุลอย่างคฤหัสถ์เขาทำ. แสดงไว้ในบาลีว่า ให้ดอกไม้และผลไม้เป็นต้น.
๒. ทำสวนดอกไม้ไว้ ตลอดถึงร้อยดอกไม้เพื่อบำเรอเขา.

๓. แสดงอาการประจบเขา เมื่อเข้าไปในสกุล เช่นพูกประจ้อ ประแจและอุ้มลูกเขา.

๔. ขอมตัวลงให้เขาใช้สอยไปนั้นไปโน้น ทำอย่างนั้นอย่างนี้ นอกจากกิจพระศาสนา. แต่จะรับธุระเขาในทางกิจพระศาสนา เช่น เขาจะบริจาทาน ช่วยนิมนต์พระให้ เขาจะฟังธรรม นิมนต์พระ เทศน์ให้ ไม่มีโทษ. การติดต่อยห้อยตามเขาไปข้างไหน จัดเข้าในข้อนี้. ธุระของมารดาบิดา คนเตรียมบวช เรียกป้อนทุปลาส และ ไวยาวัจกรของตน แม้นอกจากการพระศาสนา ท่านอนุญาต แม้อย่างนั้น ควรเลือกแต่กิจอันควร.

๕. รับเป็นหมอรักษาไข้เจ็บของคนในสกุล คือเป็นหมอสำหรับบ้าน. ข้อนี้จักกล่าวถึงในข้างหน้า ฟังรู้ในที่นี้ว่า หมายเอาการขอมตัวให้เขาใช้ในทางหนึ่ง.

๖. รับของฝากของเขาอันไม่สมควร เช่นรับของโจรและรับของต้องห้าม. การรับของฝากนี้ ท่านห้ามด้วยประการทั้งปวง เพื่อจะไม่ต้องผูกพันด้วยความเป็นผู้ต้องสำนองเพราะของนั้น เมื่อฟังเฉพาะเป็นปาปสมาจาร ควรจะเป็นของที่กล่าวแล้ว.

ปาปสมาจาร ดังว่ามานี้ ที่ไม่มีปรับโทษสูงกว่า ปรับเป็นอาบัติทุกกฏเสมอกัน นอกจากนั้น เป็นฐานที่สงฆ์จะทำกรรมลงโทษอีก ๓ สถาน คือ ตำหนิโทษ ที่เรียกว่าตัจชนิยกรรม, ถอดยศ คือ ถอดจากความเป็นผู้ใหญ่ เรียกนิยสกรรม, ขับเสียดจากวัด เรียกปีพพานิยกรรม สถานใดสถานหนึ่ง.

อีกอย่างหนึ่ง เนื่องด้วยการรุกรานหรือตัดรอนคฤหัสถ์ มีประเภทดังนี้ :-

๑. ขวนขวายเพื่อตัดลาภของเขา.
๒. ขวนขวายเพื่อความเสื่อมเสียแห่งเขา.
๓. ขวนขวายเพื่อเขาอยู่ไม่ได้ ต้องออกจากถิ่นฐาน.
๔. คำว่าเปรียบเปรยเขา.
๕. ยุยงให้เขาแตกกัน.

๖. พุดกดเขาให้เป็นคนเลว [คือพูดจาหยาบต่อเขา เช่น เรียกอ้าย เรียกอี ขึ้นมึง ขึ้นกู ที่ถือเป็นคำเลวในกาลนี้].

๗. ให้บัญญัติอันเป็นธรรมแก่เขาแล้ว ไม่ทำให้สมจริง.

ความประพฤติเลวทรามเห็นปานนี้ นอกจากปรับอาบัติตามวัตถุ เป็นฐานที่สงฆ์จะลงโทษด้วยปฏิสารณียกรรม คือ ให้หวนระลึกถึงความผิด และขมาคฤหัสถ์ผู้ที่ตนรุกรานหรือตัดรอน.

ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ ย่อมไม่ทอดตนเป็นคนสนิทของสกุล โดยฐานเป็นคนเลว อีกฝ่ายหนึ่งไม่รุกรานตัดรอนเขา แสดงเมตตาจิต ประพฤติพอดีพองาม ยังความเสื่อมใสนับถือของเขา ให้เกิดในตน เรียกว่า " กุลปสามโก " เป็นศรีของพระศาสนา พระศาสดาทรงยกย่องพระกาฬุทายี ว่าเป็นเอตทัคคะในทางนี้ ที่ควรภิกษุในภายหลังจะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง.

ภิกษุผู้ไม่เคร่ง ย่อมวางตนลงเป็นคนเลวเสียทีเดียว ฝ่ายภิกษุผู้เคร่ง ก็ไม่แลเหลียวแสดงเมตตาเอื้อเพื่อแก่เขาบ้าง ดังคำก่อนของ

พวกคฤหัสถ์ ในต้นนิทานแห่งสังฆาติเสส สิกขาบทที่ ๑๓ ว่า " มีหน้าสยิว " ฉะนั้น ภิกษุผู้ศึกษาและปฏิบัติพระวินัย ฟังผ่อนผัน ประพฤติพอดีพองามดังกล่าวแล้วเถิด.

อนสนา

นี้ได้แก่งิริยาแสวงหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร แสดงโดยเค้า เป็น ๒ คือ :-

การแสวงหาเป็นโลกวัชชะ มีโทษทางโลก ๑.

การแสวงหาเป็นปณัตติวัชชะ มีโทษทางพระบัญญัติ ๑.

การแสวงหาในทางบาป เช่นทำโจรกรรมและหลอกลวงให้เขา เชื่อถือ และในทางที่โลกเขาดูหมิ่น จัดเป็นโลกวัชชะ ท่านแสดง ความข้อนี้ไว้ในบาลี ยกตัวอย่าง ภิกษุอวดอุตริมนุสสรธรรมโดย ตรงหรือโดยอ้อม และชักสื่อในระหว่างชายกับหญิง เพราะเหตุแห่ง การเลี้ยงชีพ. การแสวงหาในทางผิดธรรมเนียมของภิกษุ แม้ไม่มี โทษแก่คนพวกอื่น จัดเป็นปณัตติวัชชะ ท่านแสดงความข้อนี้ไว้ใน บาลี ด้วยทำวิญญูติ คือ ออกปากขอของต่อคนที่ไม่ควรขอ หรือ ในเวลาที่ไม่ควรขอ. ยังมีการแสวงหาที่ท่านห้ามอีกบางประการ จัดเข้าในประเภทหลัง รวบรวมแสดงดังต่อไปนี้ :-

๑. ทำวิญญูติ คือ ออกปากขอของต่อคนที่ไม่ควรขอ หรือ ในเวลาที่ไม่ควรขอ. คฤหัสถ์ผู้มีไชญูติ มิใช่ปวารณา ในเวลาปกติ เป็นคนไม่ควรขอ, ในเวลามีจิวรหายหรือถูกขิง ขอเขาได้เฉพาะ พอนุ่งห่ม ในเวลาอาพาธ ขอโภชนะและเภสัชเขาได้, เสนาสน-

ปัจจัย ในสังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๖ ดูเหมือนท่านให้ขอได้ แต่ให้ตั้งอยู่ในความเป็นผู้รู้ประมาณ. ขอในเวลาที่ไม่ควรนั้น คือขอต่อคฤหัสถ์เช่นนั้น ในเวลาปกติที่ไม่ได้ทรงอนุญาต. สหธรรมิก คือ ภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ผู้เป็นมารดาบิดา ญาติ และผู้ปวารณาขอได้ ไม่เป็นวิญญูติ.

๒. แสวงหาลาภด้วยลาภ คือ หาในเชิงให้ของน้อย หมายเอาตอบแทนมาก.

๓. ใช้จ่ายรูปียะ ได้แก่การลงทุนหาผลประโยชน์ เช่นทำการค้าขายเป็นตัวอย่าง.

๔. หากินในทางทำเวชกรรม คือการหมอ. ข้อนี้ น่าจะเพ่งเอาเป็นตัวอย่างแห่งการหากิน ด้วยความรู้หรือด้วยการทำงาน ที่ไม่ต้องลงทุนทรัพย์ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เข้าใจเฉพาะเวชกรรม และดิเคียนกันอย่างสบเสียวทีเดียว. แต่เวชกรรมนี้ควรได้รับความพิจารณาของผู้สนใจในการปฏิบัติพอดีอยู่ เหตุนั้น จะอธิบายไว้ในที่นี้.

การห้ามเวชกรรมนั้น มาในวินิตวัตตุแห่งตติยปาราชิกเป็นเดิมดังนี้ :-

เรื่องหนึ่ง หญิงหมั้นบอกแก่ภิกษุผู้เข้าสกุล คือผู้อันสกุลอุปฐาก ขอให้ช่วยปรุงยาทำให้มีบุตรเพื่อตน อีกเรื่องหนึ่ง หญิงมีบุตรถีนัก บอกแก่ภิกษุขอให้ช่วยปรุงยากันคลอดบุตร ทั้งสองเรื่องนั้น ภิกษุรับคำและทำให้ตามปรารถนา หญิงกินยาแล้วตาย ทรงตัดสินว่าไม่เป็นปาราชิก เป็นเพียงอาบัติทุกกฏ. ตามเรื่องก็น่า

จะเห็นว่า ภิกษุเอาเป็นธุระในทางที่เขาไม่ชอบหรือขาดลูก เป็นการ
เกินดีเกินงาม อีกอย่างหนึ่ง เฟงการรักษาไข้เจ็บ ภิกษุรู้ไม่สันต
ในทางแพทย์ แต่กล้าเกินความรู้ ประกอบยาให้เขากินผิด ๆ ถูก ๆ
ก็น่ากลัวเป็นอันตรายแก่ตนไข้ เพื่อป้องกันข้อหลัง บ้านเมืองที่เขา
บำรุงการแพทย์เจริญแล้ว เขาจึงห้ามคนผู้ไม่ได้ถือนั่งสือคู่มือเป็น
แพทย์ มิให้รักษาคนไข้ เพราะฉะนั้น การปรับอาบัติทุกกฏในวินิต-
วัตถุนี้ โดยฐานใดฐานหนึ่ง ก็ชอบทั้งนั้น.

ต่อมาในวิภังค์แห่งสังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ เก็บทปาป-
สมาจาร จัดเอาการหมอบเข้าในพวกปาปสมาจารด้วยอย่างหนึ่ง.

พระอรรถกถาจารย์ พรรณนาอรรถแห่งเรื่องทำยาในวินิต-
วัตถุแห่งตติยปาราชิกสิกขาบท ห้ามมิให้ทำยาแก่คนทั่วไป ยกเว้น
สหธรรมมิก มารดาบิดา คนอุปฐากมารดาบิดา ไวยาวัจกรของ
ตน คนปิ่นทุปลาส ญาติทั้งฝ่ายมารดาทั้งฝ่ายบิดา ไม่นับถึงเขยและ
สะใภ้ ท่านอนุญาตให้ทำยาแก่คนเหล่านี้ได้ เมื่อโยมของอุปัชฌายะ
อาจารย์ หรือผู้เป็นเขยเป็นสะใภ้เจ็บลง ทำเพื่ออุปัชฌายะอาจารย์
และญาติของตน ท่านอนุญาต. ส่วนคนจรเข้ามาในวัด เจ็บไข้มาก่อน
ก็ตาม เจ็บลงในวัดก็ตาม ทำยาให้เขาได้ แต่อย่าหวังอุปการะตอบ.

ปัจจัยได้เพราะทำเวชกรรมแก่ตนต้องห้าม เป็นของที่เกลียดชัง
ของภิกษุผู้เคร่งครัด แสดงไว้ในอรรถกถาทั้งหลาย.

เวชกรรม แม้เป็นการที่ดูถูกดูหมิ่นและถูกรังเกียจถึงปานนี้
แต่ก็ยังมีภิกษุทำอยู่ จะว่าเพราะอดอยากไม่มีทางหาอย่างอื่นก็หาไม่

มิใช่แต่เท่านั้น ยังได้อาปัจจัยที่เขาถวายด้วยเลื่อมใสในอุปการะมา บำรุงพระศาสนา ทั้งยังได้ชักจูงคนที่ตนรักษาให้นับถือพระศาสนา ด้วย ชื่อว่าได้ทำหน้าที่บำรุงพระศาสนาด้วยส่วนหนึ่ง ถูกทางแห่ง การสอนศาสนาที่ใช้อยู่ในทุกวันนี้. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ในบ้านเมือง อันยังมีคนรู้เวชกรรมไม่แพร่หลาย ในคนหมู่มึง ๆ จำต้องการ มีหมอ, ในหมู่มิถุก็เป็นอย่างนั้น ครั้นมีมิถุรู้การหมอ ชาวบ้าน ก็ขอให้ช่วยอนุเคราะห์ เธอหักเมตตาคิดไม่ได้ ก็รับอนุเคราะห์ เมตตาคิดนั้น ทำให้เขาเลื่อมใสในอุปการะแล้ว ถวายปัจจัยลาภ เป็นการฉลองคุณ.

ข้าพเจ้าขอตั้งปัญหาให้นักวินัยคิดสืบข้อหนึ่งว่า มิถุรู้ยาแก้ โรคกาฬานานหนึ่ง เป็นอย่างฉมัง ควรนี้มีชาวบ้านผู้หนึ่งป่วยเป็น โรคกาฬ พวกพ้องมาขอติดต่อมิถุเพื่อทำยาให้ คนเจ็บก็ดี คนขอกี่ดี ไม่ใช่บุคคลที่ท่านอนุญาต มิถุนั้นทำในทางไรจะดี หนักอยู่ในวินัย หักเมตตาคิดเสีย เขาจะตายหรือจะหายก็ช่าง หรือจะทำให้ด้วย เมตตาคิด รักษาชีวิตของคนไว้ดีกว่า. ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่า ใน พระวินัยจะสรรเสริญความเป็นคนมีใจจืดเช่นนั้น.

อนึ่ง มิถุผู้ได้รับเกื้อกูลของชาวบ้าน ด้วยอาหารบิณฑบาต เป็นต้น เมื่อถึงคราวควรทำอุปการะตอบเขาบ้าง และจะทำใจจืด เสียเช่นนั้นควรละหรือ? ข้าพเจ้าเข้าใจว่าในพระวินัยจะไม่แนะนำให้ ทำเช่นนั้น.

และมิถุผู้ทำยาให้เขาด้วยเมตตาคิดเช่นนั้น ไม่ได้รับขวัญข้าว

ค้ายาคำรักษาหรือบำเหน็จรางวัล ของที่ได้รับนั้นสักว่าเป็นประสาท-
การ เครื่องกระทำความเลื่อมใส ถ้าจะปรับว่าเป็นของได้ในทาง
หากินเป็นมิจฉาชีพ ข้าพเจ้าขอยกปัญหาขึ้นตั้งถามอีกข้อหนึ่งว่า
พระธรรมกถึกผู้รับนิมนต์เทศนา ในเบื้องต้นย่อมรู้ว่าจักได้ลาภ
เทศนาแล้วก็ได้จริง ๆ เช่นนี้จะเป็นการหากินและเป็นมิจฉาชีพหรือไม่ ?
ถ้ามีคำตอบว่า ไม่เป็นการหากิน เพราะไม่ได้กำหนดว่าเป็นราคา
สุดแล้วแต่ทายกเขาจะถวาย ฝ่ายเขาก็ไม่ได้คิดเป็นค่าจ้างเหมือนกัน
เขาถวายมากก็มี ถวายน้อยก็มี และไม่เป็นมิจฉาชีพ เพราะธรรม
ที่แสดงนั้น เป็นคำสั่งสอนแนะนำให้เขาปฏิบัติดีและได้สุกผล คำแก้
ในฝ่ายพระหมอก็เป็นคู่กัน ไม่เป็นการหากิน เพราะไม่ได้รับขวัญ
ข้าวค้ายาคำรักษาหรือแม้บำเหน็จรางวัล รับแต่ประสาทการเหมือน
เครื่องกันต์เทศน์ ๆ เสียอีก เขาถวายในทันที ที่ให้เห็นว่าเป็นเครื่อง
ตอบแทนแท้ ๆ ส่วนประสาทการของพระหมอ เขาถวายเมื่อถึง
คราว การรักษาโรคเป็นอันช่วยทุกข์ภัยช่วยชีวิต ให้ความสุขกาย
แก่เขา คุณธรรมให้ความสุขใจแก่ผู้ปฏิบัติ จึงไม่เป็นมิจฉาชีพ.

การห้ามเวชกรรม เป็นเหตุขัดขวางแก่การสอนพระศาสนา
อยู่มาก ในหมู่ภิกษุผู้ถือตึงเครียด เพียงจะมีผู้รู้กาลหมอไว้รักษา
กันเองก็ยาก.

อธิบายเพียงเท่านี้พอจะให้ลงสันนิษฐานว่า ความเข้าใจของ
พระอาจารย์ทั้งหลายในการทำเวชกรรม ตึงเครียดเกินไป ควร
จะผ่อนความเข้าใจลงมา ดังต่อไปนี้ :-

ก. เวชกรรมที่ห้ามไว้ในวินิตวัตถุ แห่งตติยปาราชิกสิกขาบท โดยปรับเป็นอาบัติทุกกฏนั้น คือทำในทางนอกรัตนกรอย เช่น กล่าวไว้ในท้องเรื่อง อีกอย่างหนึ่ง ผู้ทำไม่สันทนต์ รู้เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็รับรักษาเขา วางยาผิด ๆ ถูก ๆ.

ข. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นปาปสมาจาร ในวิภังค์แห่ง สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ นั้น คือการทอดตนลงให้สกุลเขาใช้ในการรักษาไข้เจ็บของคนในสกุล คู่เดียวกับยอมให้เขาใช้ไปข้างไหน. นี้ผิดจากการที่เขาเชิญให้รักษา.

ค. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นอนเสนา ในอรรถกถาทิ้งหลาย นั้น คือการรักษาโรคเรียกเอาขวัญข้าวค้ายาคำรักษา เป็นการหาผล หาประโยชน์.

๕. การทำปริตร ได้แก่การทำน้ามนต์สายสิญจน์เสกเป่าต่าง ๆ ท่านห้ามไว้เหมือนกัน ท่านอนุญาตแก่สวดปริตร นี้เป็นการในภายหลัง ยังไม่พบในบาลี ควรทำได้ควรทำเพียงไร ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้ว ในเวชกรรมนั้น.

ปัจจัยที่แสวงหาได้โดยทางอนเสนานั้น กับปัจจัยที่ได้โดยทาง ปาปสมาจาร ท่านถือว่าเป็นของน่าเกลียดน่าชัง เป็นของไม่บริสุทธิ์ เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยเช่นนี้ ปรับเป็นมิจฉาชีพ เลี้ยงชีพผิดทิศทาง. ภิกษุผู้เลี้ยงชีพในทางนี้ จัดเป็นอถัชชี ผู้ไม่มีละอาย เป็นที่รังเกียจของภิกษุ ถัชชีมีละอาย ไม่คบหาพร้อมอาภิสและร่วมธรรมด้วย คือไม่รับไม่บริโภคของที่เธอได้มา และไม่ร่วมสังวาสด้วย. ความรังเกียจกัน

เพียงเท่านี้ พอดีสมแก่เหตุ แต่การถือเนื่องมาแต่คำนี้ว่า นิสสัยคิยะ
ติดกันได้ เช่นภิกษุผู้เป็นลัทธิ เอาจิรวาตลงบนราวจิรวอันมิใช่ของ
ภิกษุอลัทธิ แต่เธอได้พาตจิรวลงไว้ก่อน หรือนั่งลงบนอาสนะที่ภิกษุ
อลัทธินั่งก่อน ถือว่ามลทินของลัทธิอาจติดจิรวของภิกษุลัทธินั้นได้
ถ้าราวจิรวนั้นก็ดี อาสนะนั้นก็ดี เป็นของภิกษุอลัทธิ จะจัดว่าร่วม
บริโภคน้ำตามที่ ที่ไม่ใช่ของเธอก็ยังถือ คุณแก่เกินการณ ผู้ถือยอม
ได้ความเดือดร้อนเอง. อันการคบออลัทธินั้น ท่านห้ามโดยฐานคบ
เป็นเพื่อนกินเพื่อนนอนสนิทสนมกลมเกลียว เพื่อจะกันไม่ให้ลัทธิ
จูงไปในทางเสีย ถ้าคบด้วยเมตตา ด้วยหมายว่าจะชักจูงออลัทธินั้น
เข้าในทางประพฤติชอบ ดังนี้ท่านก็อนุญาต.

ฝ่ายภิกษุผู้เลี้ยงชีพไม่ละเมิดธรรมเนียมของภิกษุ ได้ปัจจัยมา
โดยธรรม ฟังรู้จักบริโภคปัจจัยอันควร อย่าทำศรัทธาไทย คือ
ของที่เขาถวายด้วยศรัทธาให้ตกเสียเปล่า. รับของที่เขาถวายเพื่อ
เกื้อกูลแก่พระศาสนาแล้ว ไม่บริโภค ให้เสียแก่กฤหัสถ์เพื่อ
สงเคราะห์เขา ทำให้ทายกผู้บริจาคเสียศรัทธา เรียกว่าทำศรัทธา-
ไทยให้ตกเสียเปล่า. ท่านแสดงอนามัญฐบิณฑบาตเป็นตัวอย่าง.
โภชนะที่ได้มายังไม่ได้หยิบไว้ฉัน เรียกอนามัญฐบิณฑบาต ท่านห้าม
ไม่ให้ ๆ แก่กฤหัสถ์อื่น นอกจากมารดาบิดา ส่วนมารดาบิดานั้น
เป็นภาระของภิกษุจะต้องเลี้ยง ท่านอนุญาตเพื่อให้ได้ สมณจิรว
ก็เหมือนกัน ให้แก่มารดาบิดาก็ได้. อย่าฟังเข้าใจข้อนี้ว่า ท่านสอน
ให้ตระหนี่ ได้อะไรมาให้เก็บไว้ดังนี้ เข้าใจอย่างนี้ไม่ถูก การให้

เจือจานแก่สหธรรมิกด้วยกัน เป็นการสมควร ให้แก่ภุชงค์ผู้ทำการวัดหรือการของตน โดยเป็นค่าเลี้ยงหรือค่าแรง หรือน้อมของที่ได้มาเพื่อประโยชน์อย่างหนึ่ง ที่ไม่เสียไปเปล่าควรอยู่. นี่เป็นข้อที่ควรเข้าใจดี และปฏิบัติในของศรัทธาไทยให้พอดี.

กัณฑ์ที่ ๑๕

กาลิก ๔

ของที่จะพึงกลืนให้ล่วงลำคองไป ท่านเรียกว่ากาลิก เพราะ
เป็นของที่กำหนดให้ใช้ชั่วคราว จำแนกเป็น ๔ อย่าง.

ของที่ให้บริโภคนได้ชั่วคราว ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงวัน เรียก
ยาวกาลิก ๑.

ของที่ให้บริโภคนได้ชั่วคราว คือวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เรียก
ยามกาลิก ๑.

ของที่ให้บริโภคนได้ชั่วคราว คือ ๗ วัน เรียกสัตตทาหกาลิก ๑.

ของที่ให้บริโภคนได้เสมอไป ไม่มีจำกัดกาล เรียกยาวชีวิก ๑.

ชื่อว่ากาลิกนั้น คงเพ่งเอาของ ๓ อย่างข้างต้น จะกล่าวให้
สิ้นเชิง จึงยกเอาของที่ไม่ได้จัดเป็นกาลิกมากล่าวด้วย เรียกว่า
ยาวชีวิก แปลว่าของที่บริโภคนได้ตลอดชีวิต จึงรวมได้ชนิดเป็น ๔.

ยาวกาลิก

ของที่ให้บริโภคนเป็นอาหาร จัดเป็นยาวกาลิก. ตัวอย่างคือ
โภชนะทั้ง ๕ คือ ข้าวสุกที่หุงจากธัญญาชาติทั้งหลาย ๑ ขนมนกมมาส
เป็นของทำด้วยแป้งหรือด้วยถั่ว มีอันจะบูดเมื่อล่วงคืนแล้ว ๑
สัตตฺ คือขนมแห้ง เป็นของไม่บูด ๑ ปลา ๑ เนื้อ ๑. นมสด
นมสัสม ก็จัดเข้าในโภชนะ ในที่อื่นจากโภชนะ ๕. ขาพนิยะ ของ
ขบเคี้ยว คือผลไม้และงาที่มีมันเป็นต้น จัดเข้าในยาวกาลิกนี้.

พืชที่ใช้เป็นมูลแห่งโภชนะนั้น เป็น ๒ ชนิด เรียกบุพพัฒนา ๑
อปพัฒนา ๑. รัญญาติ คือพืชมีกำเนิดเป็นข้าวทุกชนิด ชื่อว่า
บุพพัฒนา โดยอรรถว่าเป็นของจะพึงกินก่อน แสดงไว้ในบาลี ๓
ชนิด " สาลี " ข้าวสาลี ๑ " วิหิ " ข้าวเจ้า ๑ " ยโว " ข้าว
เหนียว ๑ " โคฐโม " ข้าวละมาน ๑ " กงฺกุ " ข้าวฟ่าง ๑ " วรโก "
ลูกเดือย ๑ " กุฑรูสโก " หญ้ากับแก้ง ๑. ถัดต่างชนิดและงา ชื่อ
ว่า อปพัฒนา โดยอรรถว่าเป็นของจะพึงกินในภายหลัง ในบาลี
หาได้แจกประเภทไว้ไม่. พืช ๒ อย่างนี้ เป็นมูลแห่งข้าวสุก และ
ขนม ๒ อย่าง.

ปลานั้น สงเคราะห์เอาสัตว์น้ำอย่างอื่น เช่น กุ้ง หอย และปู ด้วย
ไม่มีชนิดที่กำหนดห้ามโดยกำเนิด.

เนื้อนั้น คือมังสะของสัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า. บางอย่างเป็นของ
ต้องห้ามโดยกำเนิด เนื้อมนุษย์ ห้ามโดยกวดขัน เป็นวัตถุแห่ง
ถูกล้างจักษ เลือดก็สงเคราะห์เข้าในเนื้อด้วยเหมือนกัน เนื้อช้าง เนื้อ
ม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี
เนื้อเสือดาว ๕ นี้เป็นวัตถุแห่งทุกกฎ. เนื้อที่เขาใช้กินเป็นพื้นบ้าน
พื้นเมือง นอกจากที่ระบุชื่อไว้นี้ เป็นของไม่ห้ามโดยกำเนิด แต่
ห้ามโดยความเป็นของดิบ ยังไม่ได้ทำให้สุกด้วยไฟ. แม้เนื้อที่เป็น
กับปิยะโดยกำเนิด และทำให้สุกแล้ว แต่เป็นของที่เขาฆ่าสัตว์ลง
เพื่อเอาเนื้อทำโภชนะถวายภิกษุหรือสามเณร เนื้อชนิดนี้ เรียกว่า
อุททิสสมังสะ แปลว่า เนื้อเจาะจง เป็นของที่ห้ามเหมือนกัน เป็น

วัตถุแห่งทุกกฎ. ส่วนเนื้อแห่งสัตว์ที่เขาฆ่า เพื่อเอามังสะขายเป็นอาหารของคนพื้นเมือง เรียกว่า ปวัตตมังสะ แปลว่า เนื้อมีอยู่แล้ว หรือเขาฆ่าสัตว์เอามังสะทำโภชนะจำเพาะบางคนหรือบางพวกนอกจากสหรรรมิก หรือจำเพาะตัวเขาเอง ไม่ชื่อว่าเป็นอุททิสตมังสะ เขาเอาเนื้อเช่นนั้นแต่งโภชนะถวาย ฉันได้ไม่เป็นอาบัติ. เนื้อเป็นอุททิสตมังสะ ภิกษุไม่รู้ ฉันไม่เป็นอาบัติ แม้ไม่ใช่อุททิสตมังสะ แต่สำคัญว่าเป็นของเช่นนั้น หรือสงสัยอยู่ ฉัน ต้องทุกกฎ. เนื้ออันบริสุทธฺ์โดยส่วน ๓ คือ ภิกษุไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่าเฉพาะ ฉันไม่มีโทษ. กล่าวในเนื้ออย่างใด ฟังรู้ในปลาอย่างนั้นเกิด.

การฉันปลาฉันเนื้อของภิกษุ ได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นเมื่อครั้งพุทธกาลแล้ว. มีเรื่องเล่าว่า พระเทวทัตศฺ์ทูลขอพระศาสดา เพื่อทรงห้ามไม่ให้ภิกษุฉันปลาฉันเนื้อ แต่มิได้อ้างเหตุว่าอย่างไร. ทางที่นำไปปรารภนั้น คือชะรอยจะรังเกียจว่า เข้าลักษณะอำนาจปาณาติบาต คือสมยอมให้เขาทำ. ฝ่ายพระศาสดาไม่ทรงอำนาจตามทรงอนุญาตปลาเนื้ออันบริสุทธฺ์โดยส่วน ๓ ดังกล่าวแล้วให้ภิกษุฉันได้. ข้อที่ไม่ทรงอำนาจตามนั้น เพราะไม่เป็นอำนาจปาณาติบาต หรือเพราะถือจัดเกินไปกว่าภาวะของภิกษุไม่แจ้ง. อันภิกษุเป็นผู้อาศัยบิณฑบาตอันทายกเขาถวาย จะเลือกโภชนะกินไป ก็ยอมได้ความผิดเคือง แม้หากเป็นการอำนาจปาณาติบาต คือมีผู้กิน ก็มีผู้ฆ่า ถือก็เป็นการกว้างเกินไปดอกกระมัง จึงทรงจำกัดพอเหมาะแก่ภาวะ

ของภิกษุ. พระเทวทัตต์ถือเอาการที่ไม่ทรงอำนาจตามในข้อนี้เป็นสาเหตุประการหนึ่ง แตกจากพระศาสดา. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มติของพระเทวทัตต์นั้นมีผู้นับถือสืบมา จึงมีธรรมเนียมฉันทเจของพวกอุตตรนิกาย.

จำพวกของขบเคี้ยว บางอย่างเป็นพืชคาม เช่นผลไม่มีเมล็ด อาจเพาะเป็น และง่าก็ปลูกเป็นเหมือนกัน การฉันทผลไม้มของภิกษุ ปอกเปลือกแล้ว คงจะใช้กัดหรือขบเอาเป็นพื้น จึงทรงอนุญาตให้อุปสัมบันทำให้เป็นกับปิยะเสียดก่อน ด้วยเอาไฟจี้ ด้วยเอามีดกรีด หรือด้วยเอาเล็บจิก ส่วนพืชที่ยังอ่อน หรือเป็นของปล่อนเม็ดออกได้ ไม่ต้องทำกับปิยะ. จะให้เขาทำกับปิยะ ท่านแนะนำให้พูดว่า จงทำให้เป็นกับปิยะ.

ในของจำพวกนี้ ของที่เป็นอาหารได้แท้ ๆ เป็นยวากาลิกแท้ ส่วนของที่ใช้เป็นอาหารไม่ได้ตามลำพัง เป็นแต่ใช้ประกอบเข้ากับของอื่น จึงสำเร็จอาหารกิจ เช่นผักต่าง ๆ ถ้าเป็นของที่ใช้ประกอบเป็นอาหารอย่างเดียว ท่านจัดเข้าในพวกยวากาลิก ถ้าใช้ในทางอื่น ได้ด้วย สุดแล้วแต่จะประกอบในทางใด ก็จัดเข้าในทางนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า จัดเสมอกันตามคำหลังทั้งหมดเป็นดี เพราะยากที่จะแบ่งลงว่าอะไรเป็นอาหาร อะไรไม่ใช่.

ยวากาลิกนี้ พันกำหนดเวลาแล้ว ภิกษุฉันให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตตียะ ด้วยวิกาลโภชนสิกขาบท รับประเคนแรมคืนแล้ว ฉันในกาลแห่งวันรุ่งขึ้นเป็นต้นไป ต้องอาบัติปาจิตตียะ ด้วย

สันนิชการสิกขาบท.

เดิมทีดูเหมือนมีพระพุทธประสงค์จะให้ภิกษุเที่ยวแสวงหาภิกษานันเฉพาะวัน ๆ ในภายหลังได้ทรงพบความขัดข้อง ที่ท่านแสดงไว้ในบาลีว่า ในคราวเดินทางกันดาร จึงได้ประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุผู้จะเดินทาง แสวงหาเสบียงเดินทาง คือข้าวสาร ถั่ว เกลื่อน้ำอ้อย น้ำมัน และเนย ตามต้องการ นอกจากนี้ ยังทรงอนุญาตอีกว่า คนผู้มีศรัทธาเลื่อมใส มอบเงินทองไว้ในมือก็ปียการก สิ่งให้จัดของเป็นกบปิยะถวายภิกษุ เธอจะยินดีของอันเป็นกบปิยะที่กบปิยการกจับจ่ายมาด้วยเงินทองนั้นก็ไ้ ไม่ตรัสว่า เป็นอันยินดีเงินทองนั้น โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง. ข้อนี้ควรจะเรียกว่า เมณฑกานุญาต แปลว่า ทรงอนุญาตปรารภเศรษฐกิจเมณฑกของผู้ถวายเป็นเดิม แต่ในบุพพสิกขาวัณณาเรียกเมณฑกบัญญัติ. ในอันจะเรียกของเป็นกบปิยะจากกบปิยการกด้วยอาการเช่นนี้ ควรเรียกไม่เกินมูลค่าที่เขามอบไว้.

เมื่อทรงอนุญาตเพื่อแสวงหาเสบียงเดินทางได้แล้ว ก็เป็นทางที่จะทรงอนุญาตเสบียงวัดด้วยเหมือนกัน ข้อนี้พึงสันนิษฐานเห็นในการที่ทรงอนุญาตกบปิยภูมิ ๔ เพื่อเป็นที่เก็บของเช่นนั้น. กบปิยภูมิ ๔ นั้น โดยชื่อ คือ อุตสวานันติกา ๑ โคนิสาทิกา ๑ คหปติกา ๑ สัมมตিকা ๑.

อุตสวานันติกานั้น แปลว่า กบปิยภูมิที่ประกาศให้ได้ยินกันได้แก่ภิกษุที่ภิกษุทั้งหลายตั้งใจจะให้เป็นกบปิยภิกษุ เรือนที่เก็บของ

เป็นกัปปิยะ คือเรือนครวมาแต่แรก เมื่อขณะทำ ช่วยกันยกเสา หรือช่วยกันตั้งฝาที่แรก ร้องประกาศว่า " กบปิยกุฎิ กโรม " แปลว่า " เราทั้งหลายทำกัปปิยกุฎิ " ๓ น.

โคณิสาทิกานั้น แปลตามพยัญชนะว่า กัปปิยภูมิคือเป็นที่ โค้ง่อม ท่านอธิบายว่า ได้แก่สถานที่อันไม่ได้ล้อม แจกออกเป็น ๒ กำหนดเอาวัดที่ไม่ได้ล้อม เรียกอารามโคณิสาทิกา ๑ กำหนดเอา กุฎิที่ไม่ได้ล้อม เรียกวิหารโคณิสาทิกา ๑ ท่านอธิบายดังนี้ คงหมายความว่า เป็นสถานที่โคเข้าได้. ฝ่ายข้าพเจ้ารับว่าไม่เข้าใจ ทั้งยังไม่ สันนิษฐานแน่ลงไปว่า ได้แก่กัปปิยภูมิเช่นไร. เห็นอยู่อย่างหนึ่งว่า ได้แก่เรือนครวน้อย ๆ ที่ไม่ได้ปักเสาดั้งอยู่กับที่ตั้งฝาบนคาน ยก เลื่อนจากที่ได้ เป็นโคณิสาทิกาได้กระมัง.

คหบดีกานัน นั้น แปลว่า เรือนของคฤหบดี ได้แก่เรือนของ คฤหัสถ์ ไม่ใช่ที่อยู่ที่ใช้ของภิกษุ. ท่านอธิบายว่า กุฎิที่คฤหัสถ์เขา ทำถวาย เพื่อให้เป็นกัปปิยกุฎิ จัดเข้าในกัปปิยภูมิชนิดนี้ด้วย.

สัมมติกานัน นั้น แปลว่า กัปปิยภูมิที่สงฆ์สมมติ ได้แก่กุฎิที่ สงฆ์เลือกจะใช้เป็นกัปปิยกุฎิ แล้วสวดประกาศด้วยญัตติทุติยกรรม. ในบาลี แนะนำให้เลือกกุฎิอันอยู่ในที่สุดเขต ก็คือจะให้เป็นที่ลับ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า จะใช้กุฎิอันเคยเป็นที่อยู่ของภิกษุมาแล้วก็ได้ แต่ เมื่อใช้เป็นกัปปิยกุฎิแล้ว ไม่ควรใช้เป็นที่อยู่อีก ถ้าจะกลับใช้เป็นที่ อยู่ใหม่ ก็ต้องเลิกใช้เป็นกัปปิยกุฎิเสีย กัปปิยกุฎิชนิดอื่นก็ เหมือนกัน.

ยาวกาลิกที่เก็บไว้ในที่อยู่ที่ใช้ของภิกษุ แม้เป็นของสงฆ์ เป็นอันโตฎฐะ แปลว่า อยู่ในภายใน หุงต้มในนั้น เป็นอันโตปักกะ แปลว่า สุกในภายใน หุงต้มเอง เป็นสามปักกะ แปลว่า ให้สุกเอง ทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นวัตถุแห่งทุกกฏ ห้ามไม่ให้ฉัน. ยาวกาลิกที่เก็บไว้ในกัปปิยกุฎี ไม่เป็นอันโตฎฐะ หุงต้มในนั้น ไม่เป็นอันโตปักกะ แต่ทำเองในนั้น คงเป็นสามปักกะ ท่านห้าม, แต่จะอุ้มของที่คนอื่นทำสุกแล้วท่านอนุญาติ.

กัปปิยกุฎีเหล่านี้ ทรงอนุญาติไว้ เพื่อจะได้เก็บอาหารและ หุงต้มเป็นที่ อย่างชาวบ้านเขามีครัวไฟฉะนั้น แต่มีภิกษุบางเหล่าไม่เข้าใจพระพุทธรประสงค์ข้อนี้ เมื่อจะทำกุฎี ก็อธิษฐานเป็นกัปปิยกุฎี ด้วยแทบทุกหลังไป ภิกษุเข้าอยู่ในกุฎีเหล่านั้น ย่อมเก็บอาหาร และหุงต้มในนั้น ทำกุฎีให้มีกลิ่นและมีควันไฟจับไปทั้งนั้น เป็นที่น่ารังเกียจของผู้ไปถึงที่นั้น.

ขามกาลิก

ปานะ คือน้ำสำหรับดื่ม ที่คั้นออกจากน้ำลูกไม้ เรียกว่าขาม-
กาลิก แสดงไว้ในบาลี ๘ ชนิด คือ "อมุขปาน" น้ำมะม่วง ๑
"ชมพูปาน" น้ำชมพูหรือน้ำหว่า ๑ "โจขปาน" น้ำกล้วยมีเมล็ด ๑
"โมขปาน" น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด ๑ "มธุกปาน" น้ำมะขาง ๑
"มุตุทิกปาน" น้ำลูกจันทน์หรือองุ่น ๑ "สาตุกปาน" น้ำเงาะอบล ๑
"ผารุสกาปาน" น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ ๑.

วิธีทำปานะ ปอกหรือคว้านผลไม้เหล่านี้ที่สุก เอาผ้าห่อ บิดผ้า
ให้ตึง อัดเนื้อผลไม้ให้คายน้ำออกจากผ้า เติมน้ำลงให้พอดี ประกอบ
ของอื่นเป็นต้นว่าน้ำตาลและเกลือพอเข้ารส. ผลไม้อื่นไม่เติมน้ำก็ได้
แต่ผลมธุกะที่แปลว่า มะขาง ท่านว่าเป็นของลึ้น ไม่ควร.
เจื่อน้ำจึงควร. ถ้าเป็นมะขางแท้ จะเป็นเล็อกหรือคั้นไม่ออก
กระมัง. ปานะนี้ ให้ใช้ของสด ห้ามมิให้ต้มด้วยไฟ เป็นของที่
อนุปสัมบันทำ จึงควรในวิกาล, เป็นของอันภิกษุทำ ท่านว่ามีคติ
อย่างขามกาลิก เพราะรับประเคนทั้งผล. ของที่ใช้ประกอบ เป็นต้น
ว่าน้ำตาลและเกลือ ห้ามมิให้เอาของที่รับประเคนไว้ค้างคืนมาใช้
กล่าวโดยใจความว่า ปานะนี้ เพ่งเอาของที่อนุปสัมบันทำถวาย
ด้วยของเขาเอง. เหตุไฉนท่านจึงห้ามปานะสุกด้วยไฟ ได้ให้ต้มพิสูจน์
ดู ปานะสุกด้วยไฟนั้น ลึ้นโอฆารสของปานะ เป็นอย่างน้ำตาลสด
อุ่นไฟ ส่วนน้ำมะม่วง สุกแล้วขึ้นมาก มีคติเป็นแป้งเปือกเหลว ๆ

ถ้าท่านห้ามปรารภเหตุว่าเป็นอย่างน้ำตาลสดอุ่น คงถือว่าเป็นผาณิต
ที่ไม่ได้อนุญาตไว้ในบาลี ถ้าปรารภน้ำมะม่วงหรือน้ำอื่นเช่นเดียวกัน
อันสุกแล้วขึ้นมาก คงรังเกียจข้างเป็นอาหารเหลว. ปรารภข้อต้น
มีมหาปเทศเป็นเครื่องแก้ เพราะอนุโลมของเป็นกัปปิยะ ทั้งยังไม่
เป็นผาณิตโดยนัยอันจะกล่าวในสัตตาคาสิก. ปรารภข้อหลังในบาลี
ไม่ได้ห้ามน้ำสุก ฉะนั้นน้ำสดหรือน้ำสุก โอชารสคงผ่านไปเลี้ยงกาย
ได้เท่ากัน เห็นว่าปानะนี้ เป็นของทรงอนุญาตพิเศษเฉพาะวัตถุ แม้
สุกก็ไม่น่ารังเกียจ.

ยามกาลิกนี้ ล่วงกำหนดคืนหนึ่ง ท่านห้ามไม่ให้ฉัน ปรับเป็น
อาบัติทุกกฏ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า น้ำผลไม้ นั้น มีรสหวานเจืออยู่
ด้วย ทั้งแทรกน้ำตาลด้วย ล่วงคืนไปแล้ว มีคติแปรเป็นรสเมากลาย
เป็นเมรัย.

สัตตาคาสิก

เภสัช ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย
จัดเป็นสัตตาคาสิก. ของเหล่านี้ ท่านเรียกว่าเภสัช โดยอรรถ-
ว่า เป็นยาแก้โรคผอมเหลืองหรือกระษัย อันเกิดชุมในสารทฤดู,
อธิบายในเภสัช ๕ นี้ ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในสิกขาบทที่ ๓ แห่ง
ปิตตวรรค ในนิสสัคคิกกัณฑ์, เนยใส เนยข้น ย่อมเป็นที่ภิกษุ
ทำเองไม่ได้ ส่วนน้ำมันนั้น ทรงอนุญาตเป็นพิเศษ เพื่อรับประทาน
มันเปลวแห่งสัตว์เจียวให้เป็นน้ำมันได้ แต่ให้รับให้เจียว และให้
กรองเสร็จในกาลคือเช้าช่วงเที่ยง จึงใช้ได้ ถ้าทำนอกกาลหรือคาบ

กาล ห้ามไม่ให้ฉัน จัดเป็นวัตถุแห่งทุกกฐ ทุกกิจการที่ทำในวิกาล ถ้าทำในวิกาลทั้ง ๓ อย่าง เป็นวัตถุแห่งทุกกฐ ๓ สถาน ทำ ๒ อย่าง เช่นรับในเช้า เจียวและกรองในบ่าย เป็นวัตถุแห่งทุกกฐ ๒ สถาน ถ้าเป็นแต่กรองในวิกาล เป็นวัตถุแห่งทุกกฐสถานเดียว. เปลวสัตว์ ที่ออกชื่อไว้ในบาลีมี ๕ คือ เปลวหมี เปลวปลา เปลวปลาฉลาม เปลวหมู เปลวลา ชื่อว่าเป็นอันทรงอนุญาตทั้งเปลวสัตว์มีมังสะเป็น กัปปิยะ และเปลวสัตว์มีมังสะเป็นอกัปปิยะ ยกของมนุษย์เสีย น้ำมัน ที่สกัดออกจากพืชอันมีกำเนิดเป็นยาวกาลิก มีเม็ดยาเป็นตัวอย่าง ภิษุทำเอง มีคตอย่างยาวกาลิก ตั้งแต่วิกาลแห่งวันที่ทำไป ท่าน ห้ามไม่ให้ฉัน. น้ำมันที่สกัดจากพืชอันมีกำเนิดเป็นยาวชีวิก มีเม็ด พรรณผักกาดเป็นตัวอย่าง ท่านอนุญาตให้ภิษุทำได้เอง. ถือเอา เรืองเจียวมันเปลวเป็นตัวอย่าง ข้าพเจ้าปรารถนาจะเข้าใจว่า ปานะ กิติ น้ำมันกิติ อันภิษุรับประเคนทั้งวัตถุ ทำเสร็จในกาลให้เป็นของ ปราศจากวัตถุ น่าจะใช้ให้ตลอดคราวของกาลิกนั้น แต่ท่านเข้าใจ แคบไปว่า ทรงอนุญาตเฉพาะมันเปลวเท่านั้น. ข้อนี้พึงเทียบใน มหาปเทศอันกล่าวไว้ในข้างหน้า. น้ำผึ้ง เป็นของที่ไม่ได้ทำเอง ไม่ ต้องกล่าวถึง. น้ำอ้อย เป็นของที่อนุสัมบัตทำกรองหมดกากแล้ว จึงใช้ได้ ในวิกาล ที่ภิษุทำ รับทั้งวัตถุคือลำอ้อย มีคตอย่าง ยาวกาลิก ท่านห้ามมิให้ฉันในวิกาล รับประเคนน้ำอ้อยสดมาเคี้ยว ท่านอนุญาต ได้มีปัญหาในระหว่างพระอาจารย์ทั้งหลายว่า น้ำ อ้อยสด เป็นยามกาลิกหรือสัตตาทกาลิก โดยมาก ลงสันนิษฐาน

ว่า เป็นสัตตาทกาลิก. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า น้ำอ้อยที่เรียกว่าผาณิต
จัดเข้าในสัตตาทกาลิกนั้น เป็นของที่ทำขึ้นแล้ว หรือเหลวแต่เคี้ยว
จนงวด ไม่กลายเป็นเมรัยแล้ว ส่วนน้ำอ้อยสดที่อาจกลายเป็นเมรัย
ได้ ควรจัดเข้าในยามกาลิก ถ้าไม่เข้าใจหลักนี้ คงได้ดื่มเมรัยเข้า
บ้างเป็นแน่. ผาณิตที่ขึ้น ภิภษุผู้ไม่อาพาธ ฟังละลายน้ำฉัน ภิภษุ
ผู้อาพาธฉันได้ทั้งขึ้น.

สัตตาทกาลิกที่ภิภษุไม่ได้ทำเอง รับประทานในเช้า ฉันแม่กับ
อาหารในวันนั้นก็ได้อีก ตั้งแต่วิกาลแห่งวันนั้นไป ฉันกับอาหารไม่ได้
ฉันได้โดยฐานเป็นภสัชตลอดกาล ถ่วงคราวคือ ๗ วันแล้วไป เป็น
นิสสัคคิยะ ภิภษุต้องปาจิตติยะ ด้วยสิกขาบทที่ ๓ แห่งปิตตวรรค
ในนิสสัคคิกัณฑ์ ฉันภสัชที่เป็นนิสสัคคิยะ ต้องทุกก.

ยาวชีวิก

ของที่ให้ประกอบเป็นยา นอกจากกาลิก ๓ อย่างนั้น จัดเป็น
ยาวชีวิก มีประเภทแสดงไว้ในบาลี ดังต่อไปนี้ :-

๑. รากไม้เรียกว่ามูลภสัช เช่น " หลันทุ " ขมิ้น " สิงคเวรี "
จิง " วัง " ว่านน้ำ " วจตุถ " ว่านเปราะ " อติวิสี " อุตพิต " กฏุก-
โรหิณี " ข่า " อูสิริ " แผลก " ภาทุทมุตตัก " เหหัวหมู.

๒. น้ำฝาด เรียก กสาวภสัช เช่น " นิมพกสาโว " น้ำฝาด
สะเดา " กุฏชกสาโว " น้ำฝาดมูกมัน " ปโฏถกสาโว " น้ำฝาด
กระดอม หรือมุลกา " ปคควกสาโว " น้ำฝาดบอระเพ็ด หรือพญา
มือเหล็ก " นคคมาลกสาโว " น้ำฝาดกระถินพิมาน.

๓. ใบไม้ เรียก ปัตถเภสัช " นิมฺพปณฺณ " ใบสะเดา " กุฏฺฆปณฺณ " ใบมูกมัน " ปโฏฺลปณฺณ " ใบกระดอม หรือมุลกา " कुल्लिपण्ण " ใบกะเพรา หรือแมงลัก " กปฺปาสิกปณฺณ " ใบฝ้าย.

๔. ผลไม้ เรียก ผลเภสัช เช่น " วิลงฺค " ลูกพิลังกาสง " ปีปฺพลี " ติปฺลี " มริจ " พริก " หริตฺถิ " สมอไทย " วิเวตฺถ " สมอพิเภก " อามลฺก " มะขามป้อม " โกฎฺจผล " ผลแห่งโกฐ.

๕. ยางไม้ เรียก ชตฺตเภสัช เช่น " หิงฺค " เป็นยางชนิดหนึ่ง ท่านกล่าวว่าไหลออกจากต้นหิงค์ " หิงฺคุชตฺ " ยางชื่อเดียวกัน ท่านกล่าวว่าเกี่ยวออกจากก้านและใบแห่งต้นหิงค์ " หิงฺคุสิปาทฺธิกา " เป็นยางชื่อเดียวกัน ท่านกล่าวว่าเกี่ยวจากใบหิงค์ หรือเงี้ยวของอื่นด้วย ๓ นี้เป็นชนิดมหาหิงค์ " ตกฺก " เป็นยางไหลออกจากยอดไม้ชนิดหนึ่ง " ตกฺกปคฺติ " ยางชนิดเดียวกัน ว่าไหลออกจากใบแห่งไม้ชนิดนั้น " ตกฺกปณฺณ " ยางชนิดเดียวกัน ว่าเอาใบมาคั่วอบบ้าง ไหลออกจากก้านบ้าง ๓ อย่างนี้ไม่รู้ว่าจะไร " สขฺชุลล " กายาน.

๖. เกลือ เรียก โลณฺเภสัช เช่น " สามุทุทิก " เกลือแห่งน้ำทะเล " กภาพโลณ " เกลือดำ [ติเกลือกระมัง] " สินฺธว " เกลือสินธว เป็นเกลือเกิดบนดินในที่ดอน เขาเก็บมาหุง ว่าสีขาว " อุพฺพิท " เกลือที่เขาเอาดินไปงมาเคี้ยวทำขึ้น " วิล " เป็นเกลือชนิดหนึ่งเขาปรุงสัมภาระต่าง ๆ หุงขึ้น ว่าสีแดง.

ยักรากไม้ น้ำฝาด ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เกลืออย่างอื่นอีก

อันไม่สำเร็จอาหารกิจ คือเขาไม่ได้ใช้เป็นอาหาร ใช้เป็นยา จัดเป็นยาวชีวิกทั้งนั้น.

ในบาลีทรงอนุญาตเภสัชเหล่านี้ ลงท้ายว่าต่อมีเหตุจึงให้บริโภคได้ เมื่อเหตุไม่มี บริโภคเป็นทุกกฏ. ส่วนในบาลีทรงอนุญาตยามกาลิกและสัตตาคาลิกหามีเช่นนี้ไม่ นิทานต้นอนุญาตปานะเล่าเรื่องเกษียชฎิล คิดเห็นว่า ฤๅผู้มีชื่อเสียงทั้งหลาย ผู้เว้นจากวิกาลโภชนายังดื่มน้ำปานะ พระผู้มีพระภาคเจ้าก็น่าจะเสวยบ้าง จึงทำน้ำปานะไปถวาย พระองค์ก็เสวย และตรัสให้ภิกษุสงฆ์ฉัน แล้วทรงอนุญาตน้ำปานะ. ในภิกษุสงฆ์นั้น คงไม่มีเหตุจะฉันทุกรูปไปนี้แปลว่าไม่จำกัดเหตุจริง ๆ. แต่ในวิภังค์แห่งสันนิชการสิกขาบทที่ ๘ แห่งโภชนวรรคในปาจิตตยกัณฑ์ กลืนกินเพื่อเป็นอาหาร ท่านปรับเป็นทุกกฏทั้ง ๓ อย่าง แต่ของชวณบริโภคกว่า ยังไม่กวดขันเหตุไหนจึงกวดขันในยาวชีวิกอันเป็นของพึงเบื้อหน่าย ไม่มีเหตุ ใครเลยจักปรารถนาเพื่อบริโภค ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ยาวชีวิกที่เป็นของล่วงคราว เป็นเหตุปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ฉันหามีไม่ ท่านจะหาทางปรับอาบัติไว้บ้างกระมัง จึงจำกัดไว้ให้ฉันได้ต่อมีเหตุ แต่เป็นการกวดขันเกินอย่างนี้. นี้เป็นฐานะอันนักวินัยจะพึงพิจารณา. เป็นบาลีออกจากพระโอษฐ์พระศาสดาละหรือ ?

กาลิกระคนกัน

กาลิกบางอย่าง ระคนกับกาลิกอีกบางอย่าง มีกำหนดให้ใช้ได้ ชั่วคราวของกาลิกมีคราวสั้น อุทาหรณ์เช่นยาผง เป็นยาวชีวิกไม่

ถ้าจัดคราว เอาลูกกับน้ำผึ้งเป็นกระสาย น้ำผึ้งมีคราวชั่ว ๗ วัน
ยานั้นก็พลอยมีคราวชั่ว ๗ วันไปด้วย. เครื่องเทศ เช่นกระวาน
กานพลู ลูกผักชี อบเชย เป็นยาวชีวิก เขาปรุงกับข้าวสุกที่หุง
ด้วยกะทิ มีคติกลายเป็นยาวกาลิกตาม.

สัตตาทกาลิกและยาวชีวิกที่รับประเคนแรมคืนไว้แล้ว ท่าน
ห้ามมิให้เอาไปปนกับยาวกาลิก เช่นจะเอาน้ำตาลที่รับประเคนแรม
คืนไว้แล้วฉนกับขนมครก ท่านห้าม ในสัตตตสิกขันธ์กะ ว่าด้วยทำ
ทุติยสังคายนา คัมภีร์จุลวรรค ท่านปรับเป็นปาจิตติยะเพราะฉนของ
เป็นสันนิธิ เจือในน้ำปานะดื่ม ใช้ได้หรือไม่ เข้าใจไม่ถนัด พบแต่
ท่านกล่าวคติของยาวกาลิกว่าล่วงคืนเป็นสันนิธิ ท่านปรับผู้ฉนเพียง
ทุกกฏ ไม่ถึงปาจิตติยะ แต่เอาเกณฑ์อะไรมาปรับ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ
ถ้าอนุโลมตามนี้ ก็คงปรับเป็นทุกกฏ.

กัณฑ์ที่ ๒๐

กัณฑ์ต่างเจ้าของ
ของสงฆ์

กัณฑ์ที่เขาถวายเป็นสาธารณะแก่หมู่ภิกษุ ไม่เฉพาะตัว หรือ กัณฑ์อันภิกษุรับก็ดี ปกครองหวงห้ามไว้ก็ดี ด้วยความเป็นของ สาธารณะแก่หมู่ภิกษุ จัดเป็นของสงฆ์ มี ๒ ประเภท เรียกโดย ชื่อนี้ว่า ลหุกัณฑ์ ของเขา ๑ ครุ กัณฑ์ ของหนัก ๑. บิณฑบาต เกสซ์ กับบริวารที่จะใช้สำหรับตัว คือ บาตร จีวร ประคดเอว เข็ม มีดพับ มีดโกน จัดเป็นลหุกัณฑ์ เป็นของแจกกันได้ มีพระ พุทธานุญาติไว้ ให้สงฆ์สมมติภิกษุบางรูปไว้ให้เป็นผู้มีหน้าที่แจกลหุ- กัณฑ์เหล่านี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกภัตตาหาร ตลอด ถึงรับนิมนต์ของทายกแล้วจ่ายให้ไป เรียกภัตตทุเทศกะ ภิกษุผู้มี หน้าที่แจกจีวร เรียกจีวรภาชกะ ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกเกสซ์และ บริวารเล็กน้อย เรียกอัปมัตตกวิสัชชกะ. วิธีแจกนั้น อาหาร หรือจีวรมีมาก พอแจกทั่วกัน ก็แจกทั่วกัน มีน้อย ไม่พอทำอย่าง นั้น แจกลงมาโดยลำดับพรรษา หมดเพียงใดหยุดเพียงนั้น ได้มา อีกจึงแจกต่อลำดับนั้นลงมา แจกโดยนัยนี้จนตลอด แล้ววนลงไป ใหม่. เกสซ์แจกอย่างไร ท่านไม่ได้กล่าวไว้ สันนิษฐานว่า เกสซ์ เป็นสัตตาทกาลิก คงแจกอย่างอาหาร เกสซ์เป็นยาวชีวิก คงเก็บไว้ มีภิกษุเจ็บไข้ลง ต้องการยาชนิดใด คงจ่ายยาชนิดนั้นให้. บริหาร

เล็กน้อยก็เหมือนกัน ภิกษุใดต้องการของชนิดใด ภิกษุผู้แจกนั้นได้รับอนุญาตจากสงฆ์ด้วยสมมตินั้นแล้ว อาจจ่ายของชนิดนั้นให้แก่ภิกษุรูปนั้น.

ภัณฑะอันไม่ใช่ของสำหรับใช้สิ้นไป เป็นของควรรักษาไว้ได้นาน เป็นเครื่องใช้ในเสนาสนะ หรือเป็นตัวเสนาสนะเอง ตลอดถึงกุฎีและที่ดิน จัดเป็นครุภัณฑ์ เป็นของที่แจกจ่ายกันไม่ได้ ให้เก็บรักษาไว้ เป็นของสาธารณะ แม้แจกจ่ายกัน ก็ไม่เป็นอันแจก พึงเป็นของที่ต้องคืนหรือเอาสิ่งอื่นใช้แทน และปรับภิกษุผู้แจกเป็นอาบัติอุตถัจจย. ครุภัณฑ์นั้น แสดงไว้ในบาลี ๕ หมวด สิริเป็นของ ๒๕ สิ่ง มีรายชื่อดังนี้ :-

หมวดที่ ๑ พื้นดินและของปลูกสร้างเป็นอาราม จำแนกโดยชื่อเป็นของ ๒ คือ "อาราโม" ของปลูกสร้างในอาราม ตลอดถึงต้นไม้ ๑ "อารามวตฺถุ" ที่ดินพื้นอาราม ๑

หมวดที่ ๒ พื้นดินและของปลูกสร้างเป็นวิหาร จำแนกโดยชื่อเป็น ๒ เหมือนกัน คือ "วิหาโร" กุฎีที่อยู่ ๑ "วิหารวตฺถุ" พื้นที่ปลูกกุฎี ๑ เหตุไฉนหมวดนี้จึงแยกจากหมวดที่ ๑ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ.

หมวดที่ ๓ ของที่เป็นตัวเสนาสนะเอง จำแนกโดยชื่อเป็น ๔ คือ "มณฺโজ" เตียง ๑ "ปีจ" ตั่ง ๑ "ภิสฺสี" ฟูก ๑ "พิมฺโพนฺหน" หมอน ๑.

หมวดที่ ๔ เครื่องโลหะ ที่เป็นภาชนะและเครื่องมือ จำแนก

โดยชื่อเป็น ๕ คือ " โลหภูมิ " หม้อโลหะ ๑ " โลหภาณกัม " อ่างโลหะ ๑ " โลหวารโก " กระจกโลหะ ๑ " โลหกฐาหิ " กะทะโลหะ ๑ " วาสี " มีดใหญ่หรือพราโต้ ๑ " ผรสุ " ขวาน ๑ " กุจารี " ฝืนสำหรับถากไม้ ๑ " กุฑุทาโล " จอบหรือเสียมสำหรับขุดดิน ๑ " นิชาทน " สว่านสำหรับเจาะไม้ ๑. โลหะนั้น เป็นธาตุที่หลอมออกจากแร่ ทองแดง ทองเหลือง เหล็ก ดีบุก สังกะสีเข้าในโลหะทั้งนั้น. หมวดนี้จะแยกเป็น ๒ เป็นภาชนะหมวด ๑ เป็นเครื่องมือหมวด ๑ แต่จะเกินจำนวน ๕ ไป พึงเข้าใจว่า ท่านพึงเอาของที่เป็นชาติโลหะ.

หมวดที่ ๕ เครื่องสัมภาระสำหรับทำเสนาสนะและเครื่องใช้จำแนกโดยชื่อเป็น ๘ คือ " วลฺลิตี " เถาวัลย์เช่นหวาย ๑ " เวพู " ไม้ไผ่ ๑ " มุณฺข " เป็นหูช้างชนิดหนึ่ง แปลกกว่าหูช้างกระต่าย ๑ " ปุพฺพช " เป็นหูช้างชนิดหนึ่งเหมือนกัน แปลว่าหูช้างปล้อง ๑ " ตินฺน " หูช้างสามัญ ๑ " มตฺติกา " ดินเหนียว ๑ " ทารุกณฺฑ " ของทำด้วยไม้ ๑ " มตฺติกาณฺฑ " ของทำด้วยดินเผา ๑. เครื่องสัมภาระนั้น หมายถึงการใช้การได้ เช่นไม้ไผ่ เป็นเสาเป็นหลังคาฝาได้ หวายหรือเถาวัลย์อื่น ใช้เป็นเครื่องผูกได้. หูช้าง ๑ ชนิดนั้น คงให้มุงหลังคาหรือกรูฝาแต่ ๒ ชนิดข้างต้น ที่แปลว่าหูช้างกระต่าย หรือหูช้างปล้องนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นสม เข้าใจว่าจะเป็นหูช้างที่ใช้เป็นประโยชน์ได้ เช่นปรืออ้อแถมเป็นต้น. ดินเหนียวนั้นสำหรับใช้ฉาบฝาฉาบพื้นก็ได้. ของเหล่านี้ มีผู้ถวายก็ดี สงฆ์แสวงหา

มาเองก็ดี เพื่อใช้ทำกุฎี หรือเป็นของขึ้นอยู่กับที่ บำรุงไว้ใช้การเช่นนั้น จัดเป็นครุภัณฑ์ ไม่ได้หมายเอาเถาวัลย์และหญ้าอันขึ้นรกรวดที่สงฆ์ไม่ได้หวงห้ามเอาไว้. ของเครื่องใช้นั้น ของทำด้วยไม้ เช่น หีบ ตู้ ชั่ว เป็นต้นอย่าง. ของทำด้วยดินเผา เช่น ไห โอ่ง อ่าง เป็นต้นอย่าง. เครื่องถ้วย เครื่องแก้ว อันเป็นของมีขึ้นในภายหลัง สงเคราะห์เข้าในของทำด้วยดิน หมวดนี้ น่าจะแยกเป็น ๒ เครื่องสัมภาระหมวด ๑ เครื่องใช้หมวด ๑.

การจัดหมวดเช่นนี้ มาในบาลี ถ้าจะจัดเอาตามความพอใจของข้าพเจ้า ๆ จะจัดอย่างนี้ :-

หมวดที่ ๑ ที่ดินของปลูกสร้างรวม ๒ หมวดข้างต้น เป็น ๓ สิ่ง.

หมวดที่ ๒ ของที่เป็นตัวเสนาสนะ ๔ สิ่ง มีเตียงเป็นต้น.

หมวดที่ ๓ ภาชนะโลหะ ๔ สิ่ง กับเครื่องไม้เครื่องดิน รวมเป็น ๖ สิ่ง.

หมวดที่ ๔ เครื่องมือ ๖ สิ่ง มีมิดโต้เป็นต้น.

หมวดที่ ๕ เครื่องสัมภาระ ๖ สิ่ง มีเถาวัลย์เป็นต้น.

ถ้าไม่ยอมให้เลื่อนลำดับ หมวดที่ ๓ เป็นเครื่องโลหะ รวมทั้งภาชนะโลหะและเครื่องมือเป็น ๘ สิ่ง, หมวดที่ ๔ เครื่องสัมภาระคงเดิม หมวดที่ ๕ เครื่องไม้เครื่องดิน.

การห้ามไม่ให้สละไม่ให้แจกครุภัณฑ์นั้น หมายเอาสละให้แก่บุคคล และแจกแก่กันเอง ทำให้ขาดตัว จะจำหน่ายของที่เลวแลก

เปลี่ยนเอาของที่ดี เช่นจะจำหน่ายเครื่องดินหลายสิ่ง จัดหาเพียง
ตั้งมั่นน้อยสิ่งไปอยู่. อีกอย่างหนึ่ง จะจำหน่ายของไม่เป็นอุปการะ
เพื่อของเป็นอุปการะ อันเป็นครุภัณฑ์ด้วยกันเห็นว่าได้ แต่จะ
จำหน่ายเพื่อของเป็นลหุภัณฑ์เอามาแจกกันไม่ได้ เว้นไว้แต่สมัย
ข้าวแพงอดอยาก ท่านอนุญาตให้จำหน่ายของที่เร็ว ๆ เพื่ออาหาร
ด้วยปรารถนาจะอยู่รักษาเสนาสนะที่ดี. การจำหน่ายครุภัณฑ์เพื่อประ-
โยชน์สงฆ์อย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมานี้ เรียกว่าผาติกรรม ทรงอนุญาต.
จะเอาที่ดินแลกเปลี่ยนกับที่ดินด้วยกัน พร้อมทั้งของปลูกสร้าง ณ ที่ดิน
นั้น ด้วยเห็นว่าได้ประโยชน์ฝ่ายสงฆ์ ท่านอนุญาตไว้ในอรรถกถา.

เสนาสนะในวัดร้าง ที่เป็นสังฆาริมะ เช่นเตียงตั้ง ภิกษุจะ
ขนเอามา ที่เป็นอสังฆาริมะ เช่นบานประตู บานหน้าต่าง จะรื้อเอา
มาใช้สอยหรือประกอบเข้าในวัดอื่น ด้วยความเป็นของสงฆ์เหมือน
กัน ท่านอนุญาต ถ้าเอามาใช้เป็นส่วนบุคคล และวัดร้างนั้นกลับ
ตั้งใหม่ ท่านกล่าวว่าควรให้คืน.

ที่กัลปนา คือที่นาที่สวนและที่อย่างอื่นอีก อันทายกผู้เจ้าของ
บริจาคไว้เพื่อเป็นค่าปัจจัยบำรุงสงฆ์ เช่นเรียกในบัดนี้ว่าที่ธรณีสงฆ์
ในบาลีแสดงครุภัณฑ์ ไม่ได้กล่าวถึง แต่ในบาลีเกสัชชขันธกะ
กล่าวไว้แต่ไม่ชัดความดังนี้ พืชของบุคคลอันเพาะปลูกในพื้นที่
ของสงฆ์ เจ้าของพึงให้ส่วนแล้วบริโภคนี้ก็ได้แก่ที่นาหรือที่สวน
มีคนเช่าถือ เสียค่าเช่าให้แก่สงฆ์. ที่กัลปนานี้ อนุโลมเข้าในบท
อารามวัตถุ เป็นครุภัณฑ์. ของอันเกิดขึ้นในที่นั้นหรือจะเรียกว่าค่าเช่า

ก็ตาม ที่ทายกผู้ถวายไม่ได้กำหนดเฉพาะปัจจัย ต้องการด้วยปัจจัย
อย่างไร จะน้อมไปเพื่อปัจจัยอย่างนั้น ควรอยู่ที่ทายกผู้ถวาย
กำหนดเฉพาะเสนาสนปัจจัย ต้องน้อมเข้าไปในเสนาสนะเท่านั้น.
ถ้าไวยวัจกรสงฆ์ดูแลทำที่กัลปนานั้นเอง ไม่ได้ให้มีผู้เช่าถือ จ่าย
ผลประโยชน์อันเกิดในที่นั้น ให้แก่ผู้ทำผู้รักษาตามส่วนได้อยู่. ผู้ทำ
ผู้รักษามีกรรมสิทธิ์ในของอันเกิด ณ ที่นั้น เท่าส่วนอันตนจะพึงได้.
อีกฝ่ายหนึ่ง ในบาลีเภสัชชขันธกะนั้นเองกล่าวว่า พี่ชของสงฆ์เพาะ
ปลูกในที่ของบุคคล พึงให้ส่วนแล้วบริโศค น่าจะได้แก่การที่ไวย-
วัจกรสงฆ์เช่านาหรือสวนของคนอื่นทำเป็นของสงฆ์ เช่นนี้ ท่านยอม
ให้จ่ายผลประโยชน์ของสงฆ์ให้เป็นค่าเช่าค่าถือแก่เจ้าของที่. การเช่นนี้
ยังไม่เคยได้ยินว่ามีสักรายหนึ่ง มีแต่บุคคลเช่าที่ของสงฆ์ทั้งนั้น.

ของเจดีย์

ของชนิดนี้ ได้แก่ของที่ทายกถวายเพื่อบูชาเจดีย์ เช่นของเขา
ถวายพระแก้วมรกต และถวายพระพุทธรชินราชเมืองพิษณุโลก. ที่
มาแห่งของเจดีย์ มีบาลีวิภังค์แห่งสิกขาบทว่าด้วยการน้อมลาภสงฆ์
เป็นอย่างสูง เชื่อว่าไม่มีในครั้งพุทธกาล น่าจะเกิดมีขึ้นเมื่อภายหลัง
ลงมา ในเวลาที่มีเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาขึ้นแล้ว. ของเจดีย์
มีวิภาคเป็นอย่างไร ท่านหาได้กล่าวไว้ไม่ นอกจากให้ถือแยกเป็น
ส่วนเฉพาะของเจดีย์หนึ่ง ๆ คู่เคียงกับของสงฆ์หมู่หนึ่ง ๆ และ
ห้ามมิให้น้อมลาภของเจดีย์หนึ่งไปเพื่อเจดีย์หนึ่งที่ปรับโทษ ที่ปรับโทษเป็น
ทุกกฎ. ดูเหมือนจะพอเทียบเคียงกันได้กับของสงฆ์ ที่จำแนกเป็น

ลหุภัณฑ์และครุภัณฑ์ ส่วนลหุภัณฑ์ เช่นน้ำมัน ใช้ตามบูชา ที่เป็นอาหาร ให้แก่ผู้รักษา ก็ควร. ที่เป็นครุภัณฑ์ ควรเก็บรักษาไว้ หรือพึงจำหน่ายเพื่อผาติกรรม ถือเอาของเป็นครุภัณฑ์ด้วยกัน ที่ถาวรกว่าหรือที่เป็นประโยชน์กว่า หรือเพื่อปฏิสังขรณ์เจดีย์นั้นหรือถาวรวัตถุเนื่องด้วยเจดีย์นั้น. ผลประโยชน์อันเกิดขึ้นในที่ที่กลบนา พึ่งรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในของสงฆ์.

ของบุคคล

ของชนิดนี้ ได้แก่ของที่ทายกถวายแก่ภิกษุเป็นส่วนตัว หรือภิกษุแสวงหาได้มา และถือเอาเป็นส่วนตัว แม้ของที่สงฆ์แจกให้ตกเป็นสิทธิแก่ภิกษุแล้ว ชื่อว่าเป็นของบุคคลเหมือนกัน ภิกษุผู้เจ้าของมีสิทธิในอันสละหรือแจกได้ตามชอบใจ มีข้อที่จะพึงระวังแต่เพียงไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกเสียเปล่า. ภิกษุควรมีของเช่นไรเป็นส่วนของตนได้ พึ่งรู้แจ้งในกัณฑ์ที่ ๑๒ ที่ว่าด้วยบริวารบริโภคนั้นเถิด. เพราะบาลีว่า ทรงอนุญาตเครื่องโลหะทั้งปวง ยกเครื่องประหาร, ทรงอนุญาตเครื่องไม้ทั้งปวง ยกอาสน์ทิ บัลลังก์ บาตรไม้ เขียง-เท้าไม้, เครื่องดินทั้งปวง เว้นเครื่องเซ็ดเท้าอย่างหนึ่งที่ว่าทำเป็นรูปฝักบัว เข้าใจว่าทำเป็นตุ้ม และกระเบื้องหม้อที่ห้ามไม่ให้ใช้แทนบาตร ของอื่นที่ไม่ระบุห้ามไว้แล้วหรือไม่อนุโลมแก่ของที่ห้าม ก็อาจมีได้เป็นส่วนตนของภิกษุ. ในฝ่ายของที่ห้ามไม่ให้มีส่วนตนนั้น แสดงไว้ชัดในบาลี ก็คือเงินทองและเครื่องประหาร หรือแม้อกัปปิยบริวารด้วย. เดิมดูเหมือนจะห้ามกัณฑ์ที่ทำด้วยโลหะโดย

กำหนด หรือโลหะที่ผสมซึ่งเรียกว่าสาริด แต่ในบาลีกถาวว่า อย่าให้สังฆของเช่นนั้น แต่มีบาลีที่สลับกัน ดังกล่าวแล้วข้างต้นว่า ทรงอนุญาตเครื่องโลหะทั้งปวงเว้นเครื่องประหาร จะมีเครื่องโลหะอย่างอื่นก็ได้ หรืออีกนัยหนึ่ง จะแปลความแห่งบาลีต้นว่า ห้ามไม่ให้สังฆเครื่องโลหะแล้วเครื่องสาริดนั้น หมายความว่า ห้ามไม่ให้เก็บของเช่นนั้นไว้โดยฐานเป็นของที่ตนเล่น. ส่วนในบาลีพระสูตรที่แสดงศีลของภิกษुकถาวว่า ภิกษุเว้นจากการรับไร่นาและที่ดินอย่างอื่น เว้นจากรับทาส สัตว์พาหนะ คือ ช้าง ม้า โค กระบือ ปศุสัตว์เป็นต้นว่า แพะ แกะ ไก่ สุกร ที่สุดจนข้าวเปลือก พระคันถรณาจารย์ถือเอาความข้อเหล่านี้แสดงไว้ในพระวินัยว่า ของเหล่านี้ไม่ควรแก่ภิกษุ, รับ เป็นอาบัติทุกกฏ อาบัติทุกกฏชนิดนี้เรียกว่าบาลมุตตกทุกกฏ แปลว่าอาบัติทุกกฏพ้นจากบาลี. อนึ่ง เพราะบาลีในพระสูตรนั่นเองกล่าวว่ ภิกษุเว้นจากปาณาติบาต เว้นจากประโคมเครื่องประโคม เครื่องมือตัดสัตว์บก ดังสัตว์น้ำ และเครื่องประโคมต่างชนิด ที่ท่านจัดว่าเป็นอนามาส เป็นของไม่ควรแก่ภิกษุด้วยดุจกัน.

ภณฑะของภิกษุกีติ ของสามเณรกีติ เจ้าของตายแล้ว สงฆ์เป็นเจ้าของ คือตกเป็นของมรดกแก่สงฆ์. ในของเหล่านั้น บาดรจิวร ทรงอนุญาตเพื่อให้แก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ ของที่เป็นลหุภณฑ์ อันเหลือให้แจกกัน สามเณรผู้พยาบาล ก็พึงให้ได้รับส่วนแจกเสมอภิกษุ ของที่เป็นครุภณฑ์ให้ตั้งไว้เป็นของสงฆ์. โดยนัยนี้ ภิกษุ

ผู้อาพาหนัก ปรารถนาจะให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้รับมรดกของตน จึงต้องมอบให้เป็นสิทธิแก่ภิกษุนั้นในเมื่อตนยังมีชีวิต. นี้แตกต่างจากธรรมเนียมทำพินัยกรรมในฝ่ายคฤหัสถ์ หนังสือพินัยกรรมอันเจ้าทรัพย์ทำนั้น แสดงความประสงค์ของเจ้าทรัพย์ว่า เมื่อมรณะแล้ว ให้ของที่ระบุชื่อไว้หรือทั้งหมด ได้แก่คนชื่อนั้นคนเดียวหรือหลายคน เจ้าทรัพย์ยังไม่ตาย ของในพินัยกรรมยังเป็นของเจ้าทรัพย์ เขาอาจทำพินัยกรรมใหม่ล้างพินัยกรรมเก่า. ในพระวินัย หากภิกษุจะทำพินัยกรรมเช่นนั้นแล้วมรณะลง มรดกต้องตกเป็นของสงฆ์ ภิกษุผู้ถือพินัยกรรมจะรับเอาไม่ได้. เพราะเหตุนี้ ผู้อาพาจึงต้องมอบให้เป็นสิทธิแก่ผู้รับ แต่เมื่อให้เป็นสิทธิเช่นนี้แล้ว แม้ทายเจิบ ของนั้นคงเป็นของผู้รับ เจ้าของเดิมไม่มีสิทธิในอันจะยกให้ผู้อื่นอีก. แต่ข้อนี้ก็ไม่ใช่ขัดอะไร ผู้รับคงบอกคืนให้เองด้วยสามิจิปฏิบัติ. พระบัญญัติในเรื่องมรดกของภิกษุผู้ถึงมรณะอยู่ข้างจะตั้งจัด การปฏิบัติในของสงฆ์ก็ไม่ดีพอจะให้ภิกษุเองแลเห็นประโยชน์ การทำฌาปนกิจในภายหลัง ก็เป็นภาระของผู้จะทำ เพราะเหตุเหล่านี้ มีภิกษุน้อยทีเดียวผู้ปลงใจให้มรดกแก่สงฆ์ มีแต่ยกให้แก่ผู้อื่นเป็นพื้น หากจะตกเป็นของสงฆ์ ก็เป็นเพราะยังไม่ทันได้มอบให้แก่ผู้อื่น หรือได้มอบแล้ว แต่ไม่ถูกระเบียบ ไม่เป็นอันมอบ. การมอบให้ด้วยมีปริกัปปว่า ถ้าตายแล้ว ให้ของเหล่านี้ตกเป็นของผู้นั้น หรือว่าผู้นั้นจงถือเอาของเหล่านี้เมื่อตายแล้ว เช่นนี้ไม่จัดว่ามอบให้เป็นสิทธิในเวลายังเป็นอยู่ ต่อมอบให้ด้วยโวหาร

เป็นปัจจุบันกาลไม่มีปรักปำว่า ฉันให้บริวารทั้งปวงนี้แก่เธอ หรือ
ระบุชื่อพัสดุด้วยก็ตาม จึงเป็นอันให้เป็นสิทธิ์. การให้กันเช่นนี้ใน
เวลาใกล้ตาย เรียกว่าปลงบริวาร. ข้าพเจ้าได้เคยพบเรื่องมา
ภิกษุผู้อาพาธ บอกปลงบริวารแก่คนหนึ่ง แต่ไม่ถูกระเบียบ จำเป็น
ต้องตัดสินใจว่าไม่เป็นอันปลง แต่ข้าพเจ้าผู้ตัดสินใจเอง ต้องช่วยออก
ค่าปลงศพผู้มรณะด้วยความสงสาร.

ในบัดนี้ กฎหมายแผ่นดิน ยังอุดหนุนพระวินัยอยู่ คือ ห้าม
ไม่ให้ลัทธิลัทธิฟองอากาศภิกษุ ไม่เช่นนั้น ต่างว่ามีภิกษุทำพินัย-
กรรมยกมรดกให้แก่ผู้ใดคนหนึ่ง แล้วมรณะลง ตามพระวินัย
มรดกตกเป็นของสงฆ์ แต่ทางอาณาจักร พินัยกรรมนั้นฟังได้ เมื่อ
ถึงศาล ก็จะต้องเป็นไปตามกฎหมายแผ่นดิน ถ้าเข้าใจพระบัญญัติ
หย่อนลงมาสักหน่อย เพียงว่าเจ้าทรัพย์ทำพินัยกรรมเช่นนั้นก็ดี ได้
บอกมอบแต่ไม่ถูกระเบียบก็ดี ถือว่าได้แสดงความปรารถนาของตน
ในอันยกทรัพย์ให้แก่ผู้นั้น ถือเอาเป็นฟังได้ เช่นนี้จะเข้ากันได้กับ
กฎหมายแผ่นดิน และจะไม่ต้องประดักประเดิดในอันลงสันนิษฐานว่า
เป็นอันปลงหรือไม่เป็นอันปลง. ถ้าสงฆ์รับมรดก การทำฌาปนกิจ
เป็นภาระของสงฆ์ได้จะดี และในกรณีเช่นนี้ ให้จ่ายมรดกของเธอ
ออกทำได้ด้วย เหลือเท่าไรจึงเป็นของสงฆ์ยิ่งดี.

ภณฑะของภิกษุผู้หลีกไปอื่นก็ดี ผู้สึกแล้วก็ดี เจ้าของทอด
ทิ้งไว้ด้วยไม่ได้หวงห้าม ตนเป็นของสงฆ์ เทียบตามของปลูกสร้าง
ซึ่งเรียกว่านวกรรม ภิกษุทำเสร็จแล้ว หลีกไปอื่นก็ดี สึกเสียก็ดี

ตกเป็นของสงฆ์.

ภักทยะของบุคคล คือที่เป็นส่วนตัวของภิกษุ ทรงอนุญาตให้
ถือวิสาสะกันได้ แต่การถือวิสาสะนั้น ต้องถูกลักษณะ จึงจะ
เป็นอันถือเอาด้วยดี. ลักษณะถือวิสาสะมาในบาลี มีองค์ ๕ คือ
เป็นผู้เคยได้เห็นกันมา ๑ เป็นผู้เคยคบกันมา ๑ ได้พูดกันไว้ ๑ ยังมี
ชีวิตอยู่ ๑ รู้ว่าของนั้นเราถือเอาแล้วเขาจักพอใจ ๑ ในอรรถกถา
แยกองค์ที่ ๑ องค์ ๒ และองค์ที่ ๓ ออก เอาแต่อย่างหนึ่งคงเป็น ๓.
ข้อนี้ถูก. เพื่อนคบสนิทมากกว่าเพื่อนเห็น เมื่อถือวิสาสะของเพื่อน
เห็นได้แล้ว ถือวิสาสะของเพื่อนคบก็ได้. อนึ่ง ถ้าสัททวิhari กอยู่
ในสำนักอุปัชฌายะ แต่ท่านไม่ได้สั่งอนุญาตไว้ จะถือวิสาสะใน
ท่าน เอาเทียนสักเล่มหนึ่ง หรือไม้ขีดไฟสักก๊กหนึ่ง จะได้หรือ
ไม่ได้ ถ้าได้ การถือวิสาสะรายนี้ไม่ต้องเกี่ยวกับองค์คือได้พูดกัน
ไว้. อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุเข้าไปพักอยู่ในสวนของเขาสุนัขมิใช่เพื่อนเห็น
เจ้าของสวนปวารณาว่า จะฉนผลไม้อย่างใดอย่างหนึ่งก็นิมนต์ ภิกษุ
จะถือวิสาสะในเจ้าของสวนได้หรือไม่ ถ้าได้ การถือวิสาสะรายนี้
ไม่ต้องเกี่ยวกับองค์ ๒ ข้างต้น เป็นอันแลเห็นชัดว่าแยก ๓ องค์ข้าง
ต้นเอาแต่อย่างหนึ่งนั้น ชอบแก่เหตุ. เหตุนั้น ลักษณะถือวิสาสะพึง
เข้าใจอย่างนี้ : เป็นผู้เคยเห็นกันมาหรือเป็นผู้เคยคบกันมา หรือได้
พูดกันไว้ อย่างใดอย่างหนึ่ง นับเป็นองค์ ๑ รู้ว่าถือเอาแล้วเขาจัก
พอใจเป็นองค์ ๑ เขายังเป็นอยู่เป็นองค์ ๑ แม้เป็นบุคคลต้องลักษณะ
แล้ว แต่ภักทยะของเขาที่ต้องการนั้น เป็นของที่เขารัก หรือมีราค

ถือเอาแล้ว เขาจักโทมนัสหรือเสียดาย จักเกิดขัดใจกันขึ้น เช่นนี้
ไม่ควรถือเอา. และจะถือวิสาสะ ต้องถือเอาในเวลาเจ้าของยังมี
ชีวิตอยู่ ของภิกษุผู้ถึงมรณะแล้ว ตกเป็นของสงฆ์ ถือวิสาสะไม่
ขึ้น แม้ของคฤหัสถ์ผู้ตายแล้ว ก็ตกเป็นมรดกแก่ผู้อื่นไป ถือเอาโดย
วิสาสะไม่ได้เหมือนกัน. การถือเอาโดยวิสาสะ ท่านไม่จัดเป็น
อาหารในอทินนาทานสิกขาบท ดังมีแจ้งในอนาปัตติวาร แต่ถ้าถือ
เอาโดยอาการไม่ถูกลักษณะแล้ว ชอบแต่จะคืนให้เจ้าของ. ภิกษุผู้จะ
ถือวิสาสะเอาภัณฑะแห่งคนอื่น พึงปฏิบัติให้ถูกต้องตามลักษณะนี้.

กัณฑ์ที่ ๒๑

วินัยกรรม

วิธีแสดงอาบัติ

อาบัติอันภิกษุแก่งต้องแล้ว ที่แก้ไขไม่ได้คือปาราชิก ผู้ต้อง
พึงปฏิญญาแล้ว ละเพศภิกษุเสีย หรือสงฆ์พึงให้นาสนะเสียจากเพศ
ภิกษุ ที่ยังแก้ไขได้ ต้องทำคืนด้วยประการในประการหนึ่ง. วิธีทำ
คืนครุกาบัติ คือสังฆาทิเสส ยังจักไม่กล่าวถึงในเล่มนี้ เพราะไม่
สำเร็จด้วยเจ้าตัวเอง จะต้องได้รับแนะนำของท่านผู้รู้ จักกล่าว
ในที่นี้เฉพาะวิธีแสดงลหุกาบัติ.

ภิกษุผู้แก่งต้องอาบัติ และปกปิดไว้ และถึงอกติ เพราะ
เหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง ได้ชื่อว่าอสังขี แปลว่า ผู้ไม่มี
อาย เหตุคั้งนั้น อาบัติที่ไม่จำจะต้อง ก็อย่าต้อง ที่ต้องแล้วก็ควร
ทำคืนเสีย.

การแสดงลหุกาบัตินั้น ก็คือเปิดเผยโทษของตนแก่ภิกษุอื่น
มีวิธีจะพึงทำกล่าวไว้ในบาลีอุโบสถขันธกะคัมภีร์มหาวรรคว่า ภิกษุ
ผู้ต้องอาบัตินั้น พึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่งแล้ว ทำผ้าห่มเฉวียงบ่า
นั่งกระหย่ง ประณมมือกล่าวว่า " อหิ อาวุโส อิตถุนนัม อापตตี
อาปนุโน ตํ ปฎิเทศมิ " แปลว่า " แน่ะเธอ ฉันต้องอาบัติชื่อนี้
ฉันแสดงอาบัตินั้น." ภิกษุผู้รับฟังกล่าวว่า " ปสฺสสิ " แปลว่า " เธอ
เห็นหรือ ? " ภิกษุผู้แสดงพึงกล่าวว่า " อาม ปสฺสามิ " แปลว่า

"เออ ฉันเห็น." ภิกษุผู้รับฟังกล่าวว่า "อายุดี สิวเรขุยาสิ" แปลว่า "เธอพึงสำรวมต่อไป" เพียงเท่านี้ อาบัตินั้นได้ชื่อว่าแสดงแล้ว. ถ้าสงฆ์อยู่ในอาบัตินางอย่าง ท่านให้บอกอย่างนี้ :- "อหิ อาวุโส อิตถุนนามาย อาปตติยา เวมตโก ยทา นิพพเมตโก ภวิสสามิ, ตทา ต อापตตี ปฏิกุกริสสามิ" แปลว่า "แน่ะเธอ ฉันมีความสงฆ์ ในอาบัตินี้ จักสิ้นสงฆ์เมื่อใด จักทำคืนอาบัตินั้นเมื่อนั้น." ไม่มี คำสำหรับภิกษุผู้รับบอกจะกล่าวอย่างไร. ตามนัยนี้ อาบัตินั้น แสดงในสำนักภิกษุรูปเดียว. ภิกษุผู้รับนั้น ฟังเลือกเอาภิกษุผู้ร่วม สังฆาส ท่านห้ามไม่ให้แสดงในสำนักภิกษุต่างสังฆาส และผู้ถูกห้าม สังฆาส ส่วนในนิสสัยคิยภัณฑ์คัมภีร์มหาวิภังค์ กล่าวให้เสียสละ สิ่งของเป็นนิสสัยคิยะแก่สงฆ์ก็ได้ แก่คณะก็ได้ แก่บุคคลก็ได้. กล่าว วิธีเสียสละแก่สงฆ์ว่า ให้ภิกษุผู้ต้องนิสสัยคิยะนั้น เข้าไปหาสงฆ์ ทำ ผ้าห่มเฉวียงบ่า นั่งกระห่่ง ประณมมือ กล่าวคำเสียสละตามแบบ ซึ่งท่านวางไว้ แล้วให้แสดงอาบัติ ให้ภิกษุรูปหนึ่งผู้ฉลาดสามารถ รับอาบัติ. โดยนัยนี้ การเสียสละ ทำแก่สงฆ์ ส่วนการแสดงอาบัติ ทำในสำนักบุคคล ที่ต้องทำนอกหัตถบาธสงฆ์. แต่ได้พบแบบที่ท่าน วางไว้ในอรรถกถา เป็นคำสำหรับสมมติตนรับอาบัติว่า "สุณาคู เม ภนฺเต สงฺโฆ, อยฺย อิตถุนฺนาโม ภิกฺขุ อापตตี สรติ วิวรติ อุตฺตานิโกโรติ เทเสติ, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลฺล, อหิ อิตถุนฺนามสฺส ภิกฺขุโน อापตตี ปฏิกุคฺคฺนฺเหยยฺย" แปลว่า "ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อนี้ ผู้นี้ ระลึก เปิดเผย ทำให้ตื่น แสดง

อาบัติ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าขอรับอาบัติของภิกษุผู้มีชื่อนี้." เช่นนี้ อาบัตินั้นแสดงและรับในสำนักสงฆ์ ถือเอาความว่า ทำในหัตถบาตสงฆ์ เมื่อมีวิธีทำง่ายกว่า ใครเลยจะปรารถนาทำโดยวิธีที่ยาก แม้การเสียดละของเป็นนิสัสคคิยะก็เช่นกัน คงหันลงเสียดละแก่บุคคล การแสดงอาบัติในสงฆ์ จะพึงมีเฉพาะเมื่อเสียดละของเป็นนิสัสคคิยะ ที่กำหนดให้ทำแก่สงฆ์กระมัง.

คำแสดงอาบัตินั้น ที่ใช้อยู่บัดนี้ ตามโคลงในอุโบสถชั้นธกะ แต่เพิ่มบทอาลปนนะเข้าบ้าง เดิมคำปฎิญาเข้าบ้าง ต่างว่า ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติยะตัวหนึ่ง เธอแสดงในสำนักภิกษุผู้อ่อนกว่า พึงว่าอย่างนี้ :- " อหิ อวูโส ปาจิตติโย อาปตติ อานนโน ติ ปฎิเทเสมิ." ผู้รับฟังว่า " ปสฺสท ฆนฺเต " ผู้แสดงฟังว่า " อาม อวูโส ปสฺสามิ " ผู้รับฟังว่า " อายตี ฆนฺเต สฺวเรยฺยาถ " แปลโดยนัยดังกล่าวแล้ว ผู้แสดงฟังว่า " สาธุ สฺสุญฺจ อวูโส สฺวาริสฺสามิ " แปลว่า " ดีละ เธอ ฉันจะทำสำรวมด้วยดี. "

อาบัติที่ต้องอย่างเดียวกัน เช่น อติเรกจิวรหลายผืนล่วง ๑๐ วัน เป็นนิสัสคคิยะปาจิตติยะเฉพาะผืน เรียกว่า อาบัตินิวัตตุเดียวกัน มีชื่อเดียว ประมวลแสดงในคราวเดียวกันได้ ใ้รับทว่า " สมฺพหุลา แปลว่า " มากหลาย " ว่าดังนี้ :- " อหิ อวูโส สมฺพหุลา นิสฺสคคิยาโย ปาจิตติยาโย อาปตติโย อานนโน ตา ปฎิเทเสมิ." อาบัติเฉพาะ ๒ ตัวใช้ " เทว " แปลว่า " ๒ " แทน " สมฺพหุลา." ตั้งแต่ ๓ ตัวขึ้นไปจึงใช้ว่า " สมฺพหุลา. "

อาบัติชื่อเดียวกัน แต่ต่างเรื่อง เช่นต้องทุกกฎ เพราะไม่
ตำรวมจักขุก็มี เพราะไม่เป็นไข กัณฐ์เข้าบ้านก็มี เพราะนั่งเบาะ
ภายในยัดนุ่นก็มี เช่นนี้ เรียกว่ามีวัตถุต่างต้น ประมวลแสดงด้วย
กันได้ ไข้บทว่า " นานาวตฺตกาโย " แปลว่า " มีวัตถุต่างกัน "
ว่าดังนี้ :- " อหิ อวฺโส สมฺพหฺลฺลา นานาวตฺตกาโย ทุกฺกกาโย
อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏฺิเทเสมิ. " ถ้าล่วง ๒ เรื่อง จำนวน
อาบัติก็ ๒ ไข้ " เทว นานาวตฺตกาโย. " จำนวนอาบัติมากกว่า
ไข้ " สมฺพหฺลฺลา นานาวตฺตกาโย " เหมือนกัน. อาบัติทุพภาสิต
แม้วัตถุที่ยกขึ้นกล่าวต่างกัน ท่านว่ากำเนิดเป็นอย่างเดียวกัน ไม่
มีต่างวัตถุ ให้แสดงอย่างแบบอาบัติมาก วัตถุเดียวกัน.

การแสดงอาบัติ ไม่มีชัดว่า ผู้แสดงจะต้องบอกวัตถุแก่ผู้รับ
แต่เพราะมีห้ามไม่ให้แสดงและรับสภาคาบัติ ได้ความว่า ต้องบอก
วัตถุด้วย เว้นไว้แต่แสดงในสำนักภิกษุผู้แสดงอาบัติแล้วใหม่ แม้
อย่างนั้น อาบัติที่เป็นขอเป็นงอ ก็ควรจะบอกวัตถุด้วย จะได้เป็น
ปฏิบัติอันสมควร.

อาบัติวัตถุเดียวกัน ภิกษุต้องเหมือนกัน เรียกว่า สภาคาบัติ
แปลว่า อาบัติมีส่วนเสมอกัน ห้ามไม่ให้แสดง ห้ามไม่ให้รับ ให้
แสดงในสำนักภิกษุอื่น ถ้าสงฆ์ต้องสภาคาบัติทั้งนั้น ท่านให้ส่งภิกษุ
รูปหนึ่งไปแสดงในที่อื่น ภิกษุอันเหลือจึงแสดงในสำนักเธอ หรือ
ขอแสดงกันต่อไป ได้เช่นนี้เป็นการดี ถ้าไม่ได้ ถึงวันอุโบสถ ท่านให้
สวดประกาศความชื่อนั้นในสงฆ์ ตามแบบอันแสดงไว้แล้วในกัณฐ์

ที่ ๑๗ เรื่องอุโบสถ ครั้นสวดประกาศอย่างนั้นแล้ว ทำอุโบสถได้. หากจะมีภิกษุแสดงและรับสภากาบัดด้วย ท่านยอมว่าอาบัตินั้น เป็นอันแสดงแล้ว แต่ปรับทุกกฏเพราะแสดงแก่ผู้แสดง และปรับทุกกฏเพราะรับแก่ผู้รับ.

อาบัตินั้น ท่านให้แสดงโดยควรแก่ชื่อ แก้ววัตถุ แก่จำนวน แสดงผิดชื่อ ใช้ไม่ได้ ผิดวัตถุและผิดจำนวน ข้างมากแสดงเป็นน้อย ใช้ไม่ได้ ข้างน้อยพลังเป็นมาก เช่นอาบัติตัวเดียวหรือ ๒ ตัว แสดงว่า " สมพหุลา " วัตถุเดียว แสดงว่า " นานาวตถุกาโย " ใช้ได้. อาบัติต่างชื่อ ไม่ให้ประมวลแสดงในคราวเดียวกัน. อนึ่ง ท่านให้แสดงทีละรูป ห้ามไม่ให้แสดงพร้อมกันหลายรูปในสำนักภิกษุผู้เดียว ข้อนี้เป็นไม่ได้โดยเอง เพราะอาบัติที่แสดงย่อมต่างกัน และท่านห้ามไม่ให้แสดงในสำนักภิกษุ ๔-๕ รูปผู้อยู่นอกสีมา นี้แปลว่า จะทำการสงฆ์ไม่ได้.

ในลำดับนี้ จักแสดงแบบใช้คำบาลีไว้สำหรับภิกษุผู้ไม่รู้บาลี.

อาบัติตัวเดียว ออกชื่อว่า " ฤๅลลจฺจยํ อาปตฺตํ, นิสฺสสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺตํ อาปตฺตํ, ปาจิตฺตํ อาปตฺตํ, ทุกกฏํ อาปตฺตํ, หรือ ทุพฺภาสิตํ อาปตฺตํ " ตามชื่อของอาบัติ.

อาบัติหลายตัว ออกชื่อว่า " ฤๅลลจฺจยาโย อาปตฺตํโย, นิสฺสสฺสคฺคิยาโย ปาจิตฺตํโย อาปตฺตํโย, ปาจิตฺตํโย อาปตฺตํโย, ทุกกฏาโย อาปตฺตํโย, ทุพฺภาสิตาโย อาปตฺตํโย " ต่อ " เทว " หรือ " สมพหุลา " เฉพาะอาบัตินี้วัตถุเดียว. ต่อ " นานาวตถุกาโย

ทำอุกเขปนิยกรรม ยกภิกษุนั้นเสียจากสังวาสและร่วมกินร่วมนอน ภิกษุนั้นได้ชื่อว่า "อุกจิตตโก" แปลว่า ผู้อันสงฆ์ยกเสียแล้ว ภิกษุใดสมาคมด้วย ต้องปาจิตตियะด้วยสิกขาบทที่ ๘ แห่งสัปปาณวารรค แห่งปาจิตตियกัณฑ์ ต่อเมื่อภิกษุนั้นยอมเห็นอาบัติ หรือยอมทำคืนอาบัติแล้ว สงฆ์จึงสวดประกาศระงับกรรมนั้น ยอมให้เข้าหมู่เป็นภิกษุปกติตามเดิม.

อชิสฐาน

บริขารบางอย่างที่ทรงอนุญาตให้มีสำหรับตัวภิกษุ และห้ามไม่ให้มีของเช่นนั้นเกินจำนวน หรือเกินวันที่กำหนดไว้ บริขารเช่นนี้ ภิกษุจะเอาไว้ใช้สำหรับตัว ต้องอชิสฐาน แปลว่า ตั้งเอาไว้. บริขารที่ระบุชื่อให้อชิสฐานนั้น คือ สังฆาฏิ อุตตราสงค์ อันตราสก รวมเข้าเป็นไตรจีวร อชิสฐานตามชื่ออย่างละผืน บาตร อชิสฐานได้ใบเดียว ผ้าปูนั่ง เรียกนีสีทนะ อชิสฐานได้ผืนเดียว ผ้าปูนอนเรียกว่าปัจฉัตถณะ ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดปาก เรียกมุขปุลญณะ ผ้าใช้เป็นบริขาร เช่นผ้ากรองน้ำ ถุงบาตร ยาม ผ้าห่อของ เรียกปริกขารโจละ ไม่มีจำกัดจำนวน ตามแต่จะพอ เหล่านี้เป็นของทรงอนุญาตให้อชิสฐานเอาไว้ใช้ได้เนืองนิตย์ ผ้าปิดฝีหรือปิดแผล ทรงอนุญาตให้อชิสฐานไว้ใช้ในคราวอาพาธเป็นอย่างนั้นผืนหนึ่ง ผ้าอาบน้ำฝน ทรงอนุญาตให้อชิสฐานไว้ใช้ในฤดูฝน ๔ เดือนผืนหนึ่งพ้นจากเขตแล้ว ต้องเลิกเสียทั้ง ๒ อย่าง. บริขารที่มีจำกัดประมาณ [ไม่ชัศแต่อันตราสก] อชิสฐานได้ผืนเดียว ที่ไม่จำกัด

ประมาณ อธิษฐานได้หลายผืน นี่เป็นความสังเกตเห็นของข้าพเจ้า.

คำอธิษฐานบริวารสิ่งเดียว แสดงสังฆาฏิเป็นตัวอย่างว่า
" อิมํ สงฆาฏิ อธิฏฐามิ " แปลว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าสังฆาฏิผืนนี้ "
หรือว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าผืนนี้เป็นสังฆาฏิ. " อธิษฐานบริวารชื่อ
อื่นยกบทว่า " สงฆาฏิ " เสีย เปลี่ยนตามชื่อดังนี้ :-

อุตตราสงค์	สำหรับ	อุตตราสงค์
อนตรवासก	"	อันตรवासก
นีสิตน	"	ผ่านีสิตนะ
กณทุปฏิจฉาที	"	ผ้าปิดผี
วสฺสติกสาฎิก	"	ผ้าอาบน้ำฝน
ปัจจุตฺตธณ	"	ผ้าปูนอน
มุขปฺลฺลฉนโจล	"	ผ้าเช็ดหน้า, เช็ดปาก
ปริกฺขารโจล	"	ผ้าเป็นบริวาร

คำอธิษฐานผ้าหลายผืนควบกัน แสดงผ้าปูนอนเป็นตัวอย่างว่า
" อิมานิ ปฺจุตฺตธณานิ อธิฏฐามิ " แปลว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้า
ปูนอนเหล่านี้ " หรือว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าเหล่านี้เป็นผ้าปูนอน. "
อธิษฐานผ้าชื่ออื่น ยกบทว่า " ปฺจุตฺตธณานิ " เสีย เปลี่ยนเป็น
" มุขปฺลฺลฉนโจลानิ " สำหรับผ้าเช็ดหน้าเช็ดปาก, " ปริกฺขารโจลानิ "
สำหรับผ้าเป็นบริวาร.

อธิษฐานมี ๒ คือ อธิษฐานด้วยกาย ๑ อธิษฐานด้วยวาจา ๑.
อธิษฐานด้วยกายนั้น เอามือจับหรือลูบบริวารที่จะอธิษฐานนั้นเข้า

ทำความเข้าใจตามคำอธิบายข้างต้น. อธิษฐานด้วยวาจา นั้น คือ
ต้นคำอธิษฐานนั้น ไม่ถูกของด้วยกายก็ได้ แจกออกไปเป็น ๒
อธิษฐานในหัตถบาธ ๑ อธิษฐานนอกหัตถบาธ ๑. ของอยู่ใน
๒ ศอกคืบ หรือศอก ๑ ในระหว่าง ฟังใช้อธิษฐานในหัตถบาธ ต้น
วาจาตามแบบนั้น. ของอยู่ห่าง ฟังใช้อธิษฐานนอกหัตถบาธ ต้น
วาจาตามแบบนั้น. แต่เปลี่ยนบทว่า " อิมิ " เป็น " เอติ " เปลี่ยน
บท " อิมานิ " เป็น " เอตานิ " แปลว่า นั้น.

เมื่อจะอธิษฐาน ถ้าบริวารที่กำหนดให้มีแต่สิ่งเดียว ของ
เดิมมีอยู่ เป็นแต่ต้องการจะเปลี่ยนใหม่ ต้องเลิกของเดิมเสียก่อน.
ยกเลิกบริวารเดิมเสีย เรียกว่า ปัจจุทธรณ์ หรือถืออธิษฐาน
มีแบบวางไว้ แสดงสังฆาฏิเป็นตัวอย่างว่า " อิมิ สงฆาฏิ ปัจจุทธรามิ "
แปลว่า " เรายกเลิกผ้าสังฆาฏิผืนนี้. " ยกเลิกบริวารอื่น ฟังเปลี่ยนตาม
ชื่อ ถ้าเป็นบริวารที่ใช้นุ่งห่ม ฟังยอมให้ได้สี่ และทำพินทุตาม
แบบอันกล่าวแล้วในสิกขาบทที่ ๘ แห่งสุราปานวรรคในปาจิตตยกัณฑ์
แล้วจึงอธิษฐาน. คำพินทุว่า " อิมิ พินทุทุกุปิ กโรมิ " แปลว่า
" เราทำหมายด้วยจุดนี้. "

ข้าพเจ้าได้รับบอกเล่ามาว่า ภิกษุบางพวก ใช้อธิษฐาน
อธิเรกจีวรเป็นบริวารโจล ไม่ใช้วิกัป และได้รับวินิจฉัยของท่าน
พระจันทร์โคจรคุณ [จันทร์สี ยิม] เจ้าวัดมกุฏกษัตริยาราม พระ
อาจารย์ของข้าพเจ้าว่า ผ้าที่จะใช้อธิษฐานเป็นบริวารโจลได้ ต้อง
ไม่ใช่ของใหญ่ถึงกับนุ่งห่มได้ ท่านวินิจฉัยดังนี้ ธรรมเนียมผ้า

เป็นบริวารแท้. ข้อที่ภิกษุอธิษฐานอดไตรจักรเป็นบริวารโจลนั้น ข้าพเจ้าเห็นไม่ถูกต้องตามแบบ ฟ้านุ่งห่มที่เรียกว่าบริวารได้ มีแต่ไตรจักรกับผ้าปิดฝีผ้าอาบน้ำฝน ส่วนผ้าบริวารโจลนั้น เป็นของเช่น ผ้ากรองน้ำ ถูบาตรและยาม ถ้าใช้ได้ ความต่างแห่งผ้าไตรจักรกับผ้าบริวารโจล ก็หาไม่มี ผู้ใช้วิธีวิกัไปไม่ได้. มติของข้าพเจ้าว่า ฟ้านั้นจะอธิษฐานเป็นผ้าปูนอนก็ดี เป็นผ้าบริวารโจลก็ดี ต้องเป็นของที่ไม่ใช้นุ่งห่ม จึงอธิษฐานขึ้น ตัวอย่าง ต่างว่าภิกษุรูปหนึ่ง ถอนผ้าอุตตราสงค์อันเก่าเสีย อธิษฐานใหม่แล้ว ไม่คิดจะใช้นุ่งห่มอีก อธิษฐานผ้าแก่นั้นเป็นเป็นผ้าปูนอน เช่นนี้เห็นอธิษฐานขึ้น ถ้ายังจะใช้นุ่งห่ม ควรวิกัไปไว้ใช้ตามแบบ. ผ้าบริวารโจลก็น่าจะเป็นเช่นนั้น แต่บริวารชนิดนี้ ไม่ใช่ของใหญ่ คำวินิจฉัยของพระอาจารย์ของข้าพเจ้า จึงชอบแก่เหตุ. ผ้าบริวารอย่างอื่นจากฟ้านุ่งห่ม มีสีและดอกอันห้ามในฟ้านุ่งห่ม ก็ใช้ได้. ข้อที่ให้อธิษฐานนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เฟ่งเอาฟ้านุ่งห่มได้ หรือรุมจากฟ้านุ่งห่มอันเก่าแล้ว.

บริวารอันภิกษุอธิษฐานโดยชื่ออันกล่าวแล้ว ท่านกล่าวว่า จะละอธิษฐานไปเพราะเหตุ ๘ ประการ คือ ให้แก่ผู้อื่นเสีย ๑ ถูกโจรแย่งชิงเอาไปเสีย ๑ มิตรถือเอาโดยวิสาสะ ๑ เจ้าของหันไปเพื่อความเป็นคนเลว ๑ เจ้าของลาสิกขา ๑ เจ้าของทำกาลกิริยา ๑ เพศกลับ ๑ ถอนเสียจากอธิษฐาน ๑ เป็นช่องทะลุ ๑.

ข้อที่ว่าหันไปเพื่อความเป็นคนเลวนั้น ในนิทานต้นบัญญัติแห่ง

ปฐมปาราชิก ดูเหมือนหมายความว่าสัก แต่ในที่นี้มีลาสิกขาแล้ว จึงหมายความว่าขาดจากความเป็นภิกษุด้วยประการอื่น คือต้องปาราชิก หรือไปเข้ารีตเดียรถีย์ทั้งเป็นภิกษุ. ข้อว่าเพศกลับนั้น ท่านหมายเอาว่าบุรุษกลายเป็นสตรี ดังมีเรื่องในวินิตวัตตแห่งปฐมปาราชิก ที่ในบัดนี้ไม่น่าจะมีใครเชื่อ ถ้าจะวินิจฉัยให้ควรแก่เหตุ ต้องแปลว่าแปลงเพศ ได้แก่ภิกษุณีสืบความอาลัยในเพศภิกษุณิ ถือเป็นเพศคฤหัสถ์เสีย. ถ้าภิกษุเป็นเช่นนั้นบ้าง จะตัดสินใจอย่างไร ท่านตัดสินใจยังคงเป็นภิกษุอยู่นั่นเอง. ฝ่ายข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้ายังมีอาลัยในเพศภิกษุ ยังนับว่าเป็นอุปสัมบันได้ ถ้าสิ้นอาลัยแล้ว ถือเป็นเพศคฤหัสถ์ไปอยู่บ้านเสียดุษณี ๆ ต่างว่าไม่ต้องปาราชิกด้วย ภายหลังหวนมาขอเข้าหมู่ จะยอมให้เข้าทีเดียวหรือ ถ้าไม่ยอม ก็เป็นได้ อย่างภิกษุณีเหมือนกัน.

บัดนี้จะวกกล่าวการขาดอธิษฐานอีก. ในเหตุ ๕ ประการนั้น เหตุที่ควรเป็นประมาณมีอยู่ ๕ คือให้แก่ผู้อื่น ๑ ถูกโจรชิงเอาไป หรือลักเอาไป ๑ มิตรถือเอาด้วยวิสาสะ ๑ ถอนเสียจากอธิษฐาน ๑ เป็นช่องทะลุ ๑.

เมื่อบริขารมีกำหนดให้อธิษฐานได้เฉพาะสิ่งเดียว เป็นไป เพราะเหตุ ๔ อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง อธิษฐานของใหม่ได้ ไม่เป็นซ้ำสอง. ส่วนเป็นช่องทะลุนั้น ท่านกล่าวเฉพาะในไตรจีวร และบาตร. ช่องทะลุในไตรจีวรนั้น ท่านว่าเท่าหลังเล็บก้อย ทะลุ โห้วทีเดียว ไม่มีเส้นด้ายในระหว่าง นับแต่ริมผ้าเข้าไป ด้านยาว

คือ ๑ ด้านกว้างแห่งผ้าถุง ๔ นิ้ว แห่งผ้าห่ม ๘ นิ้ว ช่องทะลุในบาตร นั้น ท่านว่าพอเม็ดข้าวฟ่างลอดได้. ท่านกำหนดช่องและเอกเทศใน ไตรจีวรนั้น พอจะเข้าใจได้ว่า เมื่อครองแล้ว จะเห็นโหวอยู่กระมัง. ก็ถ้าภิกษุสำคัญว่ายังใช้ได้ ไม่ขาดอธิษฐาน และใช้นุ่งห่มอยู่ เมื่อ ถ่วง ๑๐ วัน แต่ทะลุแล้วไป จะปรับให้เป็นนิสัคคิยะทีเดียวหรือ ? ข้าพเจ้าเห็นว่า ใจความแห่งการขาดอธิษฐานนั้น เพ่งเอาอธิษฐาน ของใหม่ได้ ไม่ได้เพ่งว่า ของอยู่กับตัวให้กลายเป็นนิสัคคิยะ ถ้า ผ้าทะลุแต่ยังพอนุ่งห่มได้ ยังคงเป็นผ้าอธิษฐานอยู่นั่นเอง จะเปลี่ยน ใหม่ ต้องถอนของเก่าก่อน ผ้าที่ถูกไฟไหม้โหว่เป็นรอยโต เกินกว่า 'จะเรียกว่าทะลุเป็นช่อง นุ่งห่มเข้า ปิตอวิยะไม่สนิทสนม จะเปลี่ยน ใหม่ ไม่ต้องถอนของเก่าก็จะได้กระมัง ตั้งแต่ นุ่งห่มไม่ได้แล้ว ก็ นับว่าขาดอธิษฐานด้วยบทนี้. ส่วนบาตรนั้น เป็นช่องพอเม็ดข้าว ฟ่างลอดได้ ขอบาตรใหม่ ยังไม่ได้กระมัง เห็นว่าทะลุจนถึงไม่ขัง ข้าวไว้ได้ จึงจะเรียกว่าขาดอธิษฐาน คือ อธิษฐานของใหม่ได้ด้วย ไม่ต้องถอนของเก่า. เหตุอีก ๔ อย่างนั้น เจ้าของไม่ได้คงเป็นภิกษุ อยู่แล้ว ไม่ต้องกล่าวถึงก็ได้.

วิกัป

จีวรเช่นไร เรียกว่าอธิเรกจีวร และอธิเรกจีวรนั้น มีประมาณ เพียงไร ท่านกำหนดให้วิกัป ได้กล่าวแล้วในสิกขาบทที่ต้น แห่ง จีวรวรรคในนิสัคคิยกัณฑ์บ้าง ในกัณฑ์ที่ ๑๒ บริหารบริโภคตอน จีวรบ้าง วิกัปนั้นได้แก่อะไร และทำกันอย่างไร ได้กล่าวแล้ว

ในวิกัปสิกขาบทที่ ๕ แห่งสุราปรนวรรคในปาจิตตยิกัณฑ์. บาตร เช่นไรเรียกอธิเรกบาตร มีกัษนิค มีประมาณอย่างไร ได้กล่าว แล้วในสิกขาบทที่ ๑ แห่งปัตตวรรคในนิสัสกยิกัณฑ์บ้าง ในกัณฑ์ ที่ ๑๒ บริหารบริโภคตอนบาตรบ้าง. ในที่นี้ จะประมวลคำวิกัปจิวร และบาตรมาไว้ในหมวดเดียวกัน.

คำวิกัปต่อหน้า ในหัตถบาส จีวรผืนเดียวว่า " อิมิ จีวรึ ตฺยหิ วิกปฺเปมิ " แปลว่า " ข้าพเจ้าวิกัปจีวรผืนนี้แก่ท่าน. " จีวร หลายผืนว่า " อิมานิ จีวรานิ " แทน " อิมิ จีวรึ. " บาตรใบเดียวว่า " อิมิ ปตฺตํ ตฺยหิ วิกปฺเปมิ " บาตรหลายใบว่า " อิเม ปตฺเต " แทน " อิมิ ปตฺตํ. " นอกหัตถบาสว่า " เอตํ " แทน " อิมิ " ว่า " เอตานิ " แทน " อิมานิ " ว่า " เอเต " แทน " อิเม. " ถ้าวิกัป แก่ภิกษุผู้แก่กว่า ใช้บทว่า " อายสฺมโต " แทน " ตฺยหิ " ก็ควร.

คำวิกัปลับหลัง ในหัตถบาส จีวรผืนเดียวว่า " อิมิ จีวรึ อิตฺถนฺนามสฺส วิกปฺเปมิ " แปลว่า " ข้าพเจ้าวิกัปจีวรผืนนี้แก่ สหธรรมิกชื่อนี้. " ถ้าวิกัปแก่ภิกษุ ต่างว่าชื่ออุตฺตระ พึงออกชื่อว่า " อุตฺตรสฺส ภิกฺขุโน " หรือ " อายสฺมโต อุตฺตรสฺส " แทน " อิตฺถนฺนามสฺส " โดยสมควรแก่ผู้รับอ่อนกว่าหรือแก่กว่า. วิกัปจิวร หลายผืน วิกัปบาตรใบเดียว หลายใบ ในหัตถบาส นอกหัตถบาส พึงเทียบตามแบบวิกัปต่อหน้า.

จีวรที่วิกัปไว้ จะบริโภคต้องขอให้ผู้รับถอนก่อน ไม่ทำอย่าง นั้นและบริโภค ต้องอาบัติปาจิตตยะด้วยวิกัปปสิกขาบทนั้น คำถอน

ในหัตถบาธ จีวรว่า " อิมิ จีวริ มยหิ สนุตกิ ปริภุชช วา
วิสชเชหิ วา ยถาปจฺจยิ วา กโรหิ " ผู้ถอนอ่อนกว่าว่า " อิมิ
จีวริ มยหิ สนุตกิ ปริภุชชถ วา วิสชเชถ วา ยถาปจฺจยิ วา
กโรถ " ความเดียวกัน เป็นแต่ใช้แสดงเคารพ แปลว่า " จีวร
ผืนนี้ของข้าพเจ้า ท่านจงใช้สอยก็ตาม จงสละก็ตาม จงทำตาม
ปัจจัยก็ตาม. " คำที่จะพึงใช้เปลี่ยนแปลงไป ตามชื่อของกัถิ ตาม
จำนวนของกัถิ ตามฐานที่ตั้งอยู่กัถิ พึงเทียบเคียงกับคำวิกัป
ในการวิกัปจีวรนี้ มติของพระอาจารย์ทั้งหลายต่างกันอย่างใด กล่าว
ไว้แล้วในวิกัปปติกขาบทนั้น.

บาตรที่วิกัปไว้แล้ว ไม่มีกำหนดให้ถอนก่อนจึงบริโภคน พึง
ใช้เป็นของวิกัปเถิด. แต่เมื่อจะอธิษฐาน พึงให้ถอนก่อน.

กัณฑ์ที่ ๒๒

ปกิณณกะ

มหาปเทศ ๔

พัสดุบางอย่าง ย่อมมีเฉพาะในบางถิ่น และพัสดุที่คนรู้จักทำ
ขึ้นได้ ย่อมมีหลากหลาย ตามความเจริญแห่งศีลปะของมนุษย์
กิจการก็เหมือนกัน ของคนในถิ่นหนึ่ง อาจต่างจากของคนในถิ่น
อื่น และอาจมีแปลก ๆ โดยลำดับกาล ตามความนิยมอันเปลี่ยนแปลง
ไปอยู่ ยิ่งคนทั้งหลายอันอยู่ต่างถิ่นไปมาถึงกันเข้า ความพบ
เห็นพัสดุและกิจการทั้งกลายก็มากเข้า ภิกษุเกิดในภายหลังพุทธกาล
ย่อมจะได้พบเห็นพัสดุ และกิจการต่าง ๆ นานา จากที่กล่าวไว้ใน
พระกัมภีร์ พระศาสดาผู้มีพระญาณเห็นกาลไกล ได้ประทานแบบ
ไว้ เพื่อเป็นหลักแห่งสันนิษฐานทั้งในทางธรรมทั้งในทางวินัย ใน
ที่นี้จักกล่าวเฉพาะในทางวินัย แบบนี้เรียกว่ามหาปเทศ แปลว่า ข้อ
สำหรับอ้างอิงใหญ่ จำแนกออกเป็น ๔ ข้อ ดังต่อไปนี้ :-

๑. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็น
อกัปปิยะ ชัดกันต่อสิ่งเป็นกัปปิยะ สิ่งนั้นไม่ควร.

๒. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็นกัปปิยะ
ชัดกันต่อสิ่งเป็นอกัปปิยะ สิ่งนั้นควร.

๓. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็น
อกัปปิยะ ชัดกันต่อสิ่งเป็นกัปปิยะ สิ่งนั้นไม่ควร.

๔. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็น
กับปิยะ ชัดกันต่อสิ่งเป็นอกับปิยะ สิ่งนั้นควร.

จักแสดงตัวอย่างที่ลงสันนิษฐานกันไว้แล้วบางประการ. ผืน
เป็นของไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร เพราะในครั้งพุทธกาลยังไม่รู้จัก
ใช้กันทั่วไป หรือเฉพาะในชมพูทวีป แต่สุรารู้จักใช้กันแล้ว เป็น
ของที่ทรงห้ามไว้ สุราก็ดี ผืนก็ดี เป็นของทำกายประสาทให้มี
เป็นของทำผู้เสพให้ติด ต้องทวีจำนวนที่เสพขึ้นเสมอ เป็นบ่อเกิด
แห่งโรค เป็นเครื่องทอนกำลังแห่งร่างกาย เป็นมูลแห่งความชั่ว
ร้ายต่าง ๆ คู่เคียงกัน เพราะเหตุนั้น ผืนเป็นของเข้ากับสุรา จึง
เป็นของไม่ควรภิกษุจะเสพเป็นอาจิณ, สุรานั้น แม้เป็นของที่ทรง
ห้ามก็จริง แต่แทรกในโภชนาหารเพื่อแก้ควาหรือให้มีรส ที่มุ่ง
ประโยชน์อย่างอื่น ทรงอนุญาตไว้ว่าควร ผืนที่แทรกยา เช่นใน
โคลโรดิน เป็นยาแก้ลมท้อง ไม่ใช่เป็นของมุ่งหมายสำหรับเสพโดย
ฐานเป็นผืน เช่นนี้เข้ากันกับสุราที่เจือในของอื่นที่ทรงอนุญาตไว้
เป็นของควรเมื่อคราวเจ็บไข้ต้องการใช้เป็นยา, ทรงอนุญาตน้ำหวาน
ออกจากอ้อยที่เคี้ยวให้แข็งแล้วเรียกว่าผาณิตไว้ น้ำหวานที่ออกจาก
พืชอื่น เป็นต้นว่าตาลหรือมะพร้าว ไม่ได้กล่าวถึงในบาลี จักว่า
เป็นของที่ไม่ทรงอนุญาตไว้ แต่เป็นของมีรสหวานสำเร็จประโยชน์
เช่นเดียวกับรสหวานแห่งอ้อย ชื่อว่าเป็นของเข้ากันกับรสหวาน
แห่งอ้อย รสหวานอย่างอื่นก็ควรเหมือนกัน. รสหวานแห่งอ้อยนั่นเอง
ทรงห้ามไม่ให้เก็บไว้ฉันทิน ๗ วัน ผืนกำหนดนั้นแล้วเป็นของไม่ควร

รศหวนแห่งของอื่น ก็เป็นของไม่ควรเหมือนกัน.

มหาปเทศนี้ เป็นหลักสำคัญในพระวินัย ภิกษุเข้าใจดีแล้วอาจปฏิบัติตนพอเหมาะ ในเมื่อได้พบผัสสะและกิจการต่าง ๆ อยู่รอบข้าง.

พระพุทธานุญาตพิเศษ

แห่งข้อที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ในบางข้อ ได้ทรงอนุญาตยกเว้นเป็นพิเศษไว้ก็มี ในที่นี้ จักไม่ปรารภถึงข้อยกเว้นอันมีกำกับไว้ในสิกขาบททั้งหลาย จักกล่าวเฉพาะที่ทรงอนุญาตเป็นพิเศษแท้ ๆ พึงเห็นดังต่อไปนี้ :-

๑. ทรงอนุญาตเฉพาะอาพาธ ยามหาวิกฤ ๔ มุตร ภูถเถา [ไฟ] ดิน ทรงอนุญาตแก่ภิกษุผู้ถูกงักัด แม้ไม่ได้รับประเคน จันก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ. น้ำข้าวใสที่เข้าใจว่าข้าวต้มไม่มีกาก และน้ำเนื้อต้มที่ไม่มีกากเหมือนกัน เป็นของทรงอนุญาตแก่ภิกษุใช้ ที่เข้าใจว่าจำเป็นต้องได้อาหารในวิกาล. น้ำข้าวต้มกับน้ำเนื้อต้มนี้ในบาลีไม่กำหนดชัดว่าทรงอนุญาตในวิกาล แต่รู้ได้โดยนัย เพราะว่าเป็นกาลข้าวสุกและมังสะยังฉันได้ จะต้องทรงอนุญาตของ ๒ สิ่งนี้ไว้ทำอะไรเพื่อจะให้ฉันได้ในวิกาล จึงได้ทรงอนุญาตไว้. ยังมีของที่ทรงอนุญาตแก่ภิกษุใช้อยู่อีก แต่ชื่อแปลไม่ออก หรืออาจแปลได้ แต่ท่านแก้เป็นอย่างอื่นไปเสียแล้ว จังคไว้.

๒. ทรงอนุญาตเฉพาะบุคคล เช่นทรงอนุญาตอาหารที่เรอออกถึงลำคอแล้วกลับเข้าไป แก่ภิกษุผู้มักเรอออก ไม่เป็นอาบัติเพราะ

วิกาลโภชนสิกขาบท ข้อนี้ควรเป็นตัวอย่างแห่งภิกษุผู้กลืนเลือดที่
ออกในปากให้ล่วงลำคอเข้าไปโดยไม่รู้ตัว. ถือกันมาว่า อาบัตินี้
เป็นอจิตตะกะ คราวนี้ก็แสดงอุลลัจจัย เพราะกินเลือดมนุษย์ ถ้า
ไม่รู้เรื่อง น่าจะเห็นไปว่าคร่ำยเสียจริง ๆ ถือไม่เข้าเรื่องเข้าราว น่า
รำคาญอยู่. ภิกษุเจ็บเป็นแผลในปาก มีบุพโพโลหิต สมควรจะได้
รับอนุญาตเป็นพิเศษแท้.

๓. ทรงอนุญาตเฉพาะกาล เช่นทรงอนุญาตให้เจียวมันเปลว
ทำเป็นน้ำมันได้เอง แต่ต้องทำให้เสร็จตลอดถึงกรองในกาลเช้าชั่วเที่ยง.
ข้อนี้ในบุพพสิกขาวัณณา จัดไว้ในส่วนทรงอนุญาตเฉพาะมันเปลว.
เพ่งความว่า เปลงมันแม่แห่งสัตว์มีเนื้อเป็นอกัปปิยะ ก็ทรงอนุญาต
ก็ถูกโดยบรรยายอย่างหนึ่ง.

๔. ทรงอนุญาตเฉพาะถิ่น เช่นทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยสงฆ์
มีองค์ ๕ ให้อาบน้ำได้เป็นนิตย์ ให้ใช้รองเท้า ๔ ชั้นของใหม่ได้
ในปัจจุบันชนบท.

๕. ทรงอนุญาตเฉพาะยา เช่นทรงอนุญาตน้ำมันเจือน้ำมา
ไม่มากจนสีกลิ่นรสปรากฏให้ดมกินได้ และทรงอนุญาตให้ใช้กระเทียม
เข้ายาได้ แต่ห้ามไม่ให้ฉันทเป็นอาหาร นี้ควรเป็นตัวอย่างแห่งของ
อย่างอื่นที่มุ่งจะใช้เป็นยา. ถ้ารู้จักถือเอาความกว้างขวางจะสะดวก
ในการรักษาพยาบาลภิกษุใช้อีกมาก.

ขออารักขา

เป็นธรรมเนียมของภิกษุ ไม่เป็นโจทก์ฟ้องความคฤหัสถ์ใน

ศาล นี้เนื่องมาแต่พระบัญญัติห้ามภิกษุณี วางโทษถึงสังฆาทิเสส ความไม่พอใจเป็นถ้อยเป็นความกับเขา ก็คืออยู่ สมควรแก่สมณะ ผู้ที่อยู่สงบ แต่ความเข้าใจของพระอาจารย์ทั้งหลายในชั้นหลังแรงเกินไป จนถึงมีผู้หนึ่งมาข่มเหง นำความไปบอกเจ้าหน้าที่ระบุนชื่อผู้ทำ เพื่อขอความป้องกันก็ไม่ได้ ท่านเรียกว่าขออารักขาเจาะชื่อ. หากเจ้าหน้าที่ลงโทษปรับผู้ทำผิด ท่านปรับภิกษุผู้บอกเป็นภคณชาวไทย คือจำจะต้องใช้ทรัพย์ที่เขาเสียไป ถ้าภิกษุนั้นฟ้องขอให้เขาปรับค่าเสียหายด้วย และเขาทำตาม ท่านปรับภิกษุถึงปาราชิก แรงกว่า ต้นบัญญัติแห่งภิกษุณีเสียอีก ท่านยอมเพียงให้บอกไม่ระบุนชื่อ เรียกว่าขออารักขาไม่เจาะชื่อ หากเจ้าหน้าที่ลงโทษปรับผู้ทำผิด หรือ แม้เอาของที่หายไปคืนมาให้ด้วย ท่านไม่เอาโทษแก่ภิกษุ ทั้ง ให้รับของคืนได้ด้วย, การขออารักขาไม่เจาะชื่อนั้น ในเวลาที่บ้าน เมืองพะนอภิกษุอยู่ก็สำเร็จประโยชน์ ในเวลาอื่นเช่นในบัดนี้ ย่อม ไม่สำเร็จประโยชน์. ท่านวินิจฉัยอย่างนั้น เป็นอันตัดพวกภิกษุไม่ให้ ได้รับความป้องกันของบ้านเมืองเลย มีอะไรก็ไม่เป็นสิทธิ์แก่ตน ใครนีกจะข่มเหงหรือแย่งชิงเอาไปก็ทำได้ตามใจ ดูไม่เป็นคำวินิจฉัย ของผู้เคยกการเคยกงานเลย.

ในอนาปัตติวารแห่งสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ต้นแห่งภิกษุณี กล่าว ข้อยกเว้นไว้ว่า ถูกคนทั้งหลายจุดไปก็ดี ขออารักขาที่ดี บอกไม่ เจาะชื่อก็ดี ไม่เป็นอาบัติ. ในข้อว่าถูกคนทั้งหลายจุดไปนั้น อธิบาย ว่า ถูกคนอื่นฟ้อง ต้องเรียกหรือถูกจับไปแก้คดี เช่นนี้เป็นจำเลยว่า

ความเพื่อเปลื้องตนได้. ในข้อว่าขออารักขานั้น อธิบายว่า ถูกคนอื่นข่มเหงหรือเบียดเบียน ขอความป้องกันของบ้านเมือง แม้เจาะชื่อคนผู้ข่มเหงหรือผู้เบียดเบียนนั้นก็ไม่ได้ ไม่เป็นอาบัติ ในข้อว่าบอกไม่เจาะชื่อนั้น อธิบายว่า ถูกทำร้าย แต่ไม่รู้ว่าใครทำ จะบอกให้ถ้อยคำไว้แก่เจ้าหน้าที่ก็ได้ หรือของหาย แต่ไม่รู้ว่าใครลัก จะบอกตราสินไว้แก่เขาก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ. พระอรรถกถาจารย์เข้าใจบาลี ๒ คำหลังเป็นอันเดียวกันว่า ขออารักขา คือบอกไม่เจาะชื่อ คราวนี้ก็แก้จนเหลือ ถ้าท่านผู้เรียงบาลีหมายความว่าเช่นนั้น น่าจะกล่าวว่ขออารักขาไม่เจาะชื่อ. ส่วนทรัพย์ที่ได้คืนมาเพราะขออารักขานั้น ภิษุยังถือกรรมสิทธิ์อยู่ จักเป็นอะไรมี ภิษุยกยกของที่เขาฝากไว้ในมือ เจ้าของยังถือกรรมสิทธิ์อยู่เพียงใด ท่านยังไม่จัดเป็นอาหารเพียงนั้น นี้ก็เหมือนกัน ภิษุยังถือกรรมสิทธิ์อยู่ก็รับคืนได้.

ย่อใจความในคำที่กล่าวมาว่า ปกติของภิษุไม่พอใจเป็นถ้อยเป็นความกับใคร ๆ ไม่แสหาสาเหตุเล็กน้อยเป็นเครื่องปลุกคดีขึ้น พอจะอดได้บ้างได้ก็อดกึ่งบ้าง แต่เมื่อถึงคราวจำเป็น คือถูกคนอื่นฟ้องก็เป็นจำเลยว่ความเพื่อเปลื้องตนได้ เมื่อถูกคนอื่นข่มเหงเหลืออดเหลือทน ก็บอกขออารักขา แม้เจาะชื่อก็ได้ หรือถูกทำร้าย แต่ไม่รู้ว่าใครทำ จะบอกให้ถ้อยคำไว้กับเจ้าหน้าที่ก็ได้ หรือของหาย แต่ไม่รู้ว่าใครลัก จะบอกตราสินไว้แก่เขาก็ได้ ไม่มีโทษในเพราะเหตุเหล่านี้.

วิบัติ

ในบาลีจำแนกวิบัติของภิกษุไว้ ๔ ประการ คือ สีสวิบัติ ๑ อาจารย์วิบัติ ๑ ติฎฐวิบัติ ๑ อาชีวิวิบัติ ๑. ความเสียแห่งศีล เรียกว่าสีสวิบัติ ท่านจัดเอาการต้องปราศิก หรือสังฆาทิเสส อันเป็นอาบัติหนัก. ความเสียมารยาท ชื่อว่าอาจารย์วิบัติ ท่านจัดเอาการต้องลหุกาบัติ ตั้งแต่ถูกลัจจยลงมาถึงทุพภาสิต. ความเห็นผิดธรรมผิตวินัย ชื่อที่ติฎฐวิบัติ ท่านจัดเอาอาบัติบางอย่างที่ซ้ำข้างต้น ความเสียแห่งการเลี้ยงชีพ ชื่ออาชีวิวิบัติ ท่านจัดเอาอาบัติบางเหล่าที่ต้องเพราะเหตุอย่างนั้น. ท่านจำแนกวิบัติ ๔ ไว้ดังนี้ เพื่อเป็นทางระวังของภิกษุ จะได้รักษาศีล มารยาท ความเห็น และความเลี้ยงชีพให้หมดจด เป็นผู้ไม่เศร้าหมองในทางเหล่านี้. แต่ยังไม่กินความกว้างพอจะป้องกันความเสียหายของภิกษุ เหมือนบาลีสีลนิตเทศ อันแก้บทว่า ภิกษุมีศีล. ในบาลีนั้นกล่าววว่า ภิกษุเป็นผู้มีศีลสำรวมแล้ว ด้วยสำรวมในปาติโมกข์อยู่ ถึงพร้อมแล้วด้วยมารยาทและที่เกี่ยว เห็นนำกลัวอยู่โดยปกติในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย.

บทว่า ถึงพร้อมด้วยมารยาทและที่เกี่ยวนั้น ถ้าหมายความว่าไม่ต้องอาบัติอันเป็นส่วนอาจารย์วิบัติ ก็จะเข้ากับบทว่าสำรวมแล้วด้วยสำรวมในปาติโมกข์ ถ้าหมายเอาถึงพร้อมด้วยอาจารย์อันเป็นส่วนอภิสมจาริกา อันไม่ได้มาในปาติโมกข์ ก็พอไปได้ แต่เข้ากับบทว่าโคจรคือที่เกี่ยวไม่สนิท. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า บทว่า ถึงพร้อมด้วยมารยาทและที่เกี่ยวนั้น หมายเอาความประพฤติและการเกี่ยวที่ไม่จัด

ว่าเป็นอาบัติ แต่ไม่สมควรแก่ผู้ตั้งอยู่ในสังวร เป็นทางรังเกียจของผู้
ได้เห็นได้ยิน ดังจะแสดงเป็นอุทาหรณ์ ต่างว่าภิกษุเพงรโหนิสัชชะ
ยื่นในที่กำลังกับมาตุคาม จะปรับเป็นปาจิตติยะเพราะรโหนิสัชชะก็ไม่ได้
ได้ แต่จะว่าไม่เป็นการเสียหายอะไรก็ได้เหมือนกัน เช่นนี้ข้าพเจ้า
เข้าใจว่าเป็น " อาจารย์วิปฺนุโน " เสียมารยาท เป็นกัณห์ปิกข์คือตรง
ข้ามข้างไม่ดีของบทว่า " อาจารย์สมฺปนฺนุโน " ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ใน
บาลีสีลนิตเทศนั้น. อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุแม่ไม่หวังจะดื่มสุรา เข้าไปหา
คนหนึ่งในโรงสุรา เช่นนี้ก็น่าเกลียดอยู่ ไม่สมควรแก่ผู้เว้นสุรา เป็น
" โจรวิปฺนุโน " เสียในที่เกี่ยว เป็นกัณห์ปิกข์ของบทว่า " โจร-
สมฺปนฺนุโน " ถึงพร้อมด้วยที่เกี่ยว. ภิกษุมีอชยาศัยสะเพร่า พิจารณา
ไม่รอบคอบ แต่ไม่ถึงเป็นอลัชชี แลเห็นสั้น อะไรไม่เป็นอาบัติแล้ว
เห็นใช้ได้ จึงหาทางหลีกเลี่ยงเพื่อจะทำด้วยไม่ต้องอาบัติ จนมีข้อ
ความแนะนำเขียนลงในปกรณัมทั้งหลายว่า ทำอย่างนั้นเป็นอาบัติ ทำ
อย่างนี้ใช้ได้ ความประพฤตินั้นเสีย แต่ปรับอาบัติไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็น
ว่าควรจัดเข้าในอาจารย์วัดด้วย. ความเห็นปรารภธรรมวินัย อันแพก
จากของคนอื่น เป็นมูลแห่งวิวาทาธิกรณ์ ที่ถูกตัดสินว่าเป็นผิด จัด
เป็นทิกฺขุวิบัติได้. การเลี้ยงชีพในทางนาคิเดียน แต่ไม่เป็นอาบัติเพราะ
เหตุนั้น ดังแสดงไว้ในวินิตวัตตฤแห่งทุดิยปาราชิกสิกขาบทว่า ภิกษุ
พุดมุสาวาจะรับไปให้ท่านผู้นั้นผู้นี้ ถือเอาของที่เขาเชื่อแล้วและให้เพื่อ
ประโยชน์ตนเอง ท่านไม่ปรับเป็นอواهر เพราะเจ้าของเขาให้เอง
ปรับปาจิตติยะเพราะมุสาวาทเท่านั้น และเรื่องในปัจจุบันมีภิกษุบางรูป

ไม่ได้รับนิมนต์ เข้าไปในการนิมนต์ของเขา ปนกับภิกษุผู้รับนิมนต์
เจ้าของรู้ว่าพระเกินจำนวน หรือบางที่รู้ด้วยว่าภิกษุนั้นเป็นผู้เกินจำนวน
แต่ถวายนแก่เธอด้วย เช่นนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าจัดเข้าในอาชีววิบัติได้.

ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เป็นลัทธิมีละอาย ใครศึกษาในทางปฏิบัติ
พึงรักษาตนให้บริสุทธิ์จากวิบัติ ๔ มีประการอันกล่าวแล้วนั้น.

อโคจร

บุคคลที่ดี สถานที่ดี อันภิกษุไม่ควรไปสู่ เรียกอโคจร ท่าน
แสดงไว้ ๖ ประเภท คือ หญิงแพศยา ๑ หญิงหม้าย ๑ สาวเทื่อ ๑
ภิกษุณี ๑ บัณเฑาะก์ ๑ รั้นสุรา ๑.

หญิงแพศยานั้น หมายถึงหญิงหากินในทางกามทุกชนิดทั่วไป
แสดงอาการเปิดเผยก็ดี แสดงอาการซ่อนเร้นก็ดี อยู่เป็นโสคตาม
ลำพังตนก็ดี อยู่ในหมู่ก็ดี นับเข้าในชื่อหญิงแพศยาทั้งนั้น, ภิกษุ
คบหาชอบพอสันทสนมกับหญิงแพศยา ไปมาหาสู่กันเนื่อง ๆ ย่อมจะ
เป็นที่รังเกียจของสหธรรมิกด้วยกัน ทั้งอันหญิงแพศยาจะมุ่งจะไปสู่
อำนาจ คึงมีเรื่องเล่าถึงพระเถระรูปหนึ่งชื่อสุนทรสมุทฺธ เป็นบุตร
ของสกุลผู้มั่งคั่ง แต่มีศรัทธาออกบวช ทั้งยินดีในพรหมจรรย์ด้วย
มารดาบิดาหาอุบายจะให้ลาพรหมจรรย์ไม่สำเร็จ หญิงแพศยาคนหนึ่ง
รับอาสา ตามไปตั้งสำนักอยู่ในเมืองที่พระเถระอยู่ ในเวลาแรกคอย
ถวายนบิณฑบาตในเวลาพระเถระออกเที่ยวภิกษาจาร พอคุ้นกันเข้า
โดยฐานได้เคยรับบาตรใส่บาตรอยู่เนื่อง ๆ คราวนี้นิมนต์ให้ฉันที่
เรือน แต่แรกก็ให้ฉันในที่เปิดเผย ต่อมาหญิงนั้นหาอุบายให้เด็กมาเล่น

บ้าง ทำกรบ้าง พออ้างเป็นเหตุ นิมนต์พระเถระให้เข้าฉันในห้องเรือน แสดงอาการสนิทสนมเข้าทุกที ยั่วยวนพระเถระในทางกาม จนท่าน รู้สึกตัวจึงได้หลีกไปเสีย ท่านเป็นผู้มีสติและมั่นอยู่ในธรรมของภิกษุ จึงเอาตัวรอด. แต่มีใ้ว่าท่านสาปหญิงประเภทนี้เสียทีเดียว จะรับ นิมนต์ไปเป็นกิจลักษณะได้อยู่ มีพวกภิกษุรับนิมนต์แล้วในทำภักติก ที่เรือนของนางสิริมาเป็นตัวอย่าง แต่ควรตั้งสติระวังมิให้เสียสังวร.

หญิงหม้ายนั้น หมายถึงหญิงมีสามีตาย ทั้งหญิงมีสามีร้าง คือหย่าจากกัน. หญิงเทื่อนั้น หมายถึงหญิงโสดหาสามีมิได้ อยู่ ลำพังตน. ภิกษุคบหาสนิทสนมกับหญิง ๒ ประเภทนี้ ไปมาหาสู่ไม่ เป็นกิจลักษณะหรือผิดเวลา ย่อมจะเป็นที่รังเกียจของสหธรรมิกด้วย กัน ทั้งล่อแหลมต่ออันตรายแห่งพรหมจรรย์ด้วย แต่มีใ้ว่าเป็นคน ไม่ควรคบเสียเลย จะรู้จักกัน หรือไปมาหาสู่กัน โดยเป็นกิจลักษณะ ได้อยู่ แม้จะรับบำรุงของเขาก็ได้ แต่พึงประพฤติพอดีพองาม. ดัง ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้ไปสำนักอยู่ ณ บ้านมาติกคามแคว้นโกศล ได้รู้จักกัน กับมารดาของนายบ้านนั้น และได้รับบำรุงของเขา ได้ความสะดวก บำเพ็ญสมณธรรมสำเร็จ คบกันพอดีพองาม เช่นนี้ไม่มีโทษ.

ภิกษุณี เป็นพรหมจารีนี้ จัดว่าเป็นหญิงโสด แม้เป็นสห- ธรรมิกด้วยกัน ก็ยังสมควรจะคบกันแต่พอดีพองาม พระศาสดา ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทเนื่องด้วยการคบภิกษุณีไว้หลายมาตรา ก็เพื่อ จะได้ตั้งอยู่ในประมาณ.

บัณฑิตท่านนั้น หมายถึงบรรพชิตที่เขาคอนเสียแล้ว ได้ยินว่า ในราชสำนักแห่งประเทศจีนและแห่งประเทศตฤก ในกาลก่อนแต่ได้ใช้พวกบัณฑิตท่านนี้ เป็นคนเข้าข้างในออกข้างนอกได้ ในเรื่องจีนเรียกว่าขันที. พวกบัณฑิตท่านนี้เป็นสวาทในหมู่บรรพชิต จึงเป็นที่รังเกียจของพวกภิกษุ พังเห็นในสิกขาบทสังฆาภิเสกเนื่องด้วยหญิง คงจัดบัณฑิตท่านนี้เป็นวัตถุแห่งอุลลัจจัย ในลำดับรองหญิงลงมา ภิกษุผู้คบหาสนิทสนมกับบัณฑิตท่านนี้ ย่อมเป็นที่รังเกียจของสหธรรมิกด้วยกัน ในทางเล่นสวาท.

ร้านสุรานั้น คือที่ขายสุรา แม่โรงที่กลั่นสุราก็นับเข้าในชื่อนี้. ภิกษุเข้าไปในร้านสุรา เขาคงเข้าใจว่ามีความต้องการดื่ม อันการดื่มสุราย่อมเป็นอุปกิเลสคือมลทินของสมณะ ย่อมจะเป็นที่รังเกียจของผู้ได้เห็นหรือได้ยิน. ร้ายฝัน ร้องฝันอันเป็นของเกิดขึ้นในภายหลัง สงเคราะห์เข้าในสถานนี้ เป็นอโคจรของภิกษุเหมือนกัน.

ภิกษุผู้ไปสู่นุคคลก็ดี สถานก็ดี ดังกล่าวแล้ว ด้วยอาการไม่ดี ไม่งาม เป็นที่น่ารังเกียจ ได้ชื่อว่า "โคจรวิปนุโน" แปลว่ามีโคจรวิบัติ. ภิกษุผู้เว้นอโคจร ๖ นี้ จะไปหาใครหรือจะไปที่ไหน เลือคนุคคล เลือกสถานอันสมควร ไปเป็นกิจลักษณะในเวลาอันควร ไม่ไปพร่ำเพรื่อ กลับในเวลา ประพฤติตนไม่ให้เป็นที่รังเกียจของสหธรรมิก เพราะการไปเที่ยว ได้ชื่อว่า "โคจรสมปนุโน" แปลว่าผู้ถึงพร้อมด้วยโคจร เป็นหลักคู่กับมารยาท, ในสิลนิตเทศ รวมเรียกว่า "อาจารย์โคจรสมปนุโน" ผู้ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร เป็น

นักธรรมโท - วินัยมุข เล่ม ๒ - หน้าที่ 179

คู่กับคุณบทว่า " สีสมนุโน " ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล. ภิกษุผู้ถึงพร้อม
ด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร ย่อมประดับพระศาสนาให้
รุ่งเรืองแล.